

ERDÉLY MAGYARSÁG

II. ÉVFOLYAM
1991. NOVEMBER

Genf '91

Erdélyről –
Erdélyért

A román
néplélek
rejtelméi

Hóhérok
bűntudata

8

Európa állapota indokolna olyan politikai konszenzust, amely az integrációs tervekkel összhangban, a nemzeti érdekek érvényesítésére adna szabad kezeket a kormánzatnak. Ehhez persze kellene tényleges külpolitikai stratégia is, amely nem csak a holnapra, de a holnaputánra is tekint. Olyan politikai gyakorlat volna elvárható, amely megalapozza biztonságos nemzeti létünket az elkövetkező évezredre is.

A konszenzus, az egyetértés a célokban és módszerekben mind halaszthatatlanabb. Annál is inkább, mert a társadalomnak okkal vannak fenntartásai a külügyi tárca munkásságával kapcsolatban. Hiszen, ha csak az elmúlt hónapok nyilatkozatait vesszük számba, akkor is megállapíthatjuk, hogy milyen elkészenítően tévesen mérték fel a közép-európai, a balkáni és a kelet-európai (ez utóbbi térség extrapolálásaként) a Szovjetunióbéli viszonyokat és a lehetséges történéseket. Hányszor hallhattuk, hogy Jugoszláviában vannak ugyan feszültségek, de az ország végül is egységes marad. Kormánytagok is csalhatatlannak tűnő biztonsággal jelezték, hogy a szovjet válság vizein Gorbacsov nehezen ugyan, de biztonsággal evez majd, s megmenti a Szovjetunió egységét. A cseh és szlovák konfliktusban ugyancsak tévesen profétáltak. A külügyben dolgozók közül sokan akkor is beszéltek, amikor hallgatniuk kellett volna. Tegyük

hozzá: a status quo mindennáron való fenntartását hosszú időn át fontosabbnak ítélték a szabadságra vágyó népek önrendelkezési jogánál. És hányszor hallhattuk, olvashattuk egyes külügyi tisztviselők nyilatkozatait a határok dolgában, hogy Magyarország semmilyen módon nem érdekelt a határok megváltoztatásában: békésen se, ami önmagában is ellentmond a helsinki záróokmány betűjének, nemkülönben a párizsi Chartának!

Egyszóval az ellenzéknek lett volna oka a hivatalos politika bírálataira, s annak érdekében keresni a konszenzust, hogy a realitások és a

lyes politikusai még nem helyezkedtek teljességgel a »Megállj, megállj, kutya Szerbia!« álláspontjára, de már nem állnak távol tőle». Ami magyarul azt jelenti: a balkáni felfordulás oka Magyarország, és nem a nagyszerb nacionalizmus. És többen is vállalták a szereplést az újdéki televízióban, olyan jelzővel illetve, a magyar kormányt, amit nem óhajtunk megismételni, s amelyet leggarcosabb ellenségeink is csak borgözös állapotban mondanak. Ráadásul bratyiztak itthon is elégszer azokkal a szlovák, román, szerb ellenzékiekkel, akik buzgó kezdeményezői vagy támogatói a határokon túli magyarellenes törvényeknek.

Az ellenzék tehát létrehozta a maga konszen-

Egyetértés?

politikai trendek szellemében szorítsa jó irányba a külügy munkáját. És persze lett volna oka arra is, hogy keresse a konszenzust egy felelősebb nemzeti politika érdekében, de nem ez történt. E helyett a nemzeti érdekek tagadásaként megteremtették az ellenzéki konszenzust a szélső baltól a másik oldalig. Elég emlékeztetnünk a nevetségesen felfújtt kalasnyikov ügyre. A nemzetközi botránnyá itthonról felfújtt vita közben akadt olyan politikus, aki a jugoszláv nagykövetségben verte fel főhadiszállását, s onnan loholt pártszékházába a belgrádi instrukciókkal, ami egy jogállamban hazafülként is felfogható. És akadt politikus, aki leírta, kinyilatkoztatta: „A kormánykoalíció tekinté-

zésát a rosszra, a nemzet lejáratására, a magyarság hitelrontására. Olyan időben, amikor sürgetőbb volna a nemzeti egyetértés, mint bármikor korábban. Hogy van azért remény? Ha igen, akkor az a veszélyérzet teremtette meg, amelyet a moszkvai puccsisták gerjesztettek. A félelem is Thürmer hazai és külföldi handabandázásától. Egy pillanatig hatpárti konszenzus is volt. Volt. Igaz, a szálak még nem szakadoztak el. Még adott a lehetőség egy olyan nemzeti stratégia kimunkálására, amelynek főbb elemeit bármelyik és bármilyen magyar kormány vállalhatja. Ez a remény.

A reménytől a külpolitikai gyakorlatig persze hosszú az út, és ma még alig sejthető, hogy az út végén mi van?!

A párizsi kisebbségi szerződés

A Szövetséges és Társult Főhatalmak (Amerikai Egyesült Államok, Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán), valamint Románia között 1919. december 9-én Párizsban létrejött kisebbségi szerződés szövege:

1. cikk. Románia kötelezi magát arra, hogy a jelen fejezet 2–8. cikkeiben foglalt rendelkezéseket alaptörvényekül ismeri el; hogy semminemű törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés ezekkel a rendelkezésekkel nem lesz ellenmondásban vagy ellentétben, s hogy ezekkel szemben semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos.

2. A román kormány kötelezi magát, hogy az ország minden lakosának születési, állampolgársági, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja.

Románia minden lakosát megilleti az a jog, hogy bármely hitet, vallást vagy hitvallást, nyilvánosan vagy otthonában, szabadon gyakoroljon, amennyiben ezeknek gyakorlata a közrenddel és jó erkölcsökkel nem ellenkezik.

(...)

8. cikk. Minden román állampolgár faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő, és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezi.

Vallási, hitbéli vagy felekezeti különbség a polgári és politikai jogok élvezete, így nevezetesen: nyilvános állások, hivatalok és méltóságok elnyerése, vagy a különféle foglalkozások és iparok gyakorlása tekintetében egyetlen román állampolgárra sem lehet hátrányos.

Egyetlen román állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallási életben, a sajtó útján történő vagy bármilyen közzététel terén, vagy a nyilvános gyűléseken.

9. cikk. Azok a román állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi román állampolgárok. Nevezetesen hasonló joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, igazgatni és azokra felügyelni, azzal a joggal hogy azokban saját nyelvüket szabadon használhatják, és vallásukat szabadon gyakorolhatják.

10. cikk. (...) Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban laknak faji, vallási vagy nyelvi kisebbséghez tartozó román állampolgárok, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékony célra fordítatnak.

11. cikk. Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász községeknek a román Állam ellenőrzése mellett, vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.

12. cikk. Románia hozzájárul ahhoz, hogy amennyiben az előző cikkek rendelkezései oly személyeket érintenek, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezek a rendelkezések nemzetközi érdekű kötelezettségek és a Nemzetek Szövetségének védelme (garantie) alatt fognak állni. Ezek a rendelkezések a Nemzetek Szövetsége Tanácsa többségének hozzájárulása nélkül nem változtathatók meg. Az Észak-amerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán kötelezik magukat, hogy nem tagadják meg hozzájárulásukat az említett cikkeknek egyetlen olyan módosításától sem, amelyet a Nemzetek Szövetsége Tanácsának többsége megfelelő formában elfogadott. (...)

(Részletek)

Erdélyi Magyarság
 II. évfolyam, 8. szám
 1991. augusztus
 Független politikai és művelődési
 szemle
 A határainkon túli magyarok fóruma
 Megjelenik: negyedévenként
 Előfizetési díj egy évre: 176 Ft
 Főszerkesztő:

KÖTELES PÁL

Rovatvezetők:

JÓZSA PÉTER

MÁTYÁS B. FERENC

POMOGÁTS BÉLA

Művészeti szerkesztő:

GERGELY ISTVÁN

Szerkesztőség:

H-1068 Budapest, Benczúr u. 15.

Levél cím: H-1378 Budapest, Pf.: 93

Telefon: 142-8207, 142-2916

Telefax: (36-1) 122-2421

Telex: 223317

Kiadja a Magyar Világ Kiadó Kft.

Felelős kiadó:

HALÁSZ GYÖRGY

A kiadó címe:

H-1068 Budapest,

Benczúr u. 15.

Telefon: 122-5616

Szedés: Ciceró Kft.

**AZ ALÁÍRT VAGY NÉVVEL
 ELLÁTOTT CIKKEK NEM
 FELTÉTLENÜL AZONOSAK A
 SZERKESZTŐSÉG VÉLEMÉNYÉVEL,
 AZOKÉRT MINDENKOR A SZERZŐ
 FELELŐS. KÉZIRATOKAT NEM
 ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK
 VISSZA!**

HU ISSN 0865-6819

Dabasi Nyomda

F. v.: BÁLINT CSABA igazgató

Magyarországon terjeszti a Magyar
 Posta.

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő
 postahivatalnál, a Posta
 hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési
 és Lapellátási Irodánál (HELIR),
 Budapest XIII., Lehel utca 10/A. 1900
 – közvetlenül vagy postautalványon,
 valamint átutalással a HELIR 215-
 96162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Külföldiek számára előfizethető:
 csekken vagy pénzesutalványon a
 Magyar Világ Kiadónál (1068
 Budapest, Benczúr u. 15.) vagy a
 képviselőteken.

Előfizetési díj:

20 USA-dollár légipostaköltséggel
 együtt.

Külföldi képviselőink címjegyzékét a
 64. oldalon közöljük.

**KÖVETKEZŐ
 SZÁMUNK
 1992. JANUÁR
 MÁSODIK
 FELÉBEN
 JELENIK MEG**

TARTALOMJEGYZÉK

- Egyetértés?
- A párizsi kisebbségi szerződés

VALÓSÁG

- Antall József: A magyarság jövőjéről 2
- Tőkés László: Románia kisebbségellenes politikája 3
- Beke György: Csángó mise a bazilikában 5
- Fodor Sándor: Vigaszom Arany János 6
- Genf '91:
 - Enzt Géza: Az idegengyűlölet veszélyei 7
 - Éva Maria Barki: Önrendelkezési joggal a tartós békéért 8
 - Zoltán Ferenc: Szeretetszolgálat és önrendelkezés 10
- Szolcsvai Tibor: Jugoszláviában faji háború dúl 11
- Kováts Zoltán: Népfogyatkozás a Kárpát-medencében 12

MÉRLEG

- Nemeskürty István: A kolozsvári nyomda
 az egységes nemzeti kultúráért 15
- Katona Ádám: Viták az önrendelkezésről az RMDSZ-ben 17
- Török László: Lélegzetet venni is csak radikálisan szabad 19
- Tőkés István: A magyarság egy test 22
- Czire Dénes: Haza és hazafiság 24
- Páskándi Géza: Kíméljük-e hóhér bűntudatát? 26

SZÉPMÍVESSÉG

- Pomogáts Béla: Kelj fel és járj! 29
- Magyar Lajos: Mitológiai 29
- Farkas Árpád: Őrzők 30
- Visky András: Otthon vagyok 30
- Szőcs Géza: A mélyrétegek 31
- Gál Éva Emese: Történelem 31

HISTÓRIA

- Beke Mihály András: Egy amerikai Budapesten 32
- Süttő Szilárd: Nyolc román kerület kiváltságolása 34
- Merényi László: Hetvenöt éve tört be a román hadsereg Erdélybe 36
- Faragó József: Bartók Béla és a román népzene 38
- Vasas Samu: Egykés családmódellem Kalotaszegen 40

VISSZAPILLANTÓ

- Ujvári Ferenc: Nem vállalható tovább a kisebbségi sors 41
- Gelu Pateanu: A román néplélek rejtelméről 42
- Sebestyén T. István: Módszeres lélektani hadviselés 44
- Sándor Imre: A Bugtól Koszovóig? 45
- Bakonyi József: A macedo-román szindróma 46
- Dézsi Zoltán: A romániai antiszemitizmus Trianon után 47

VITA

- Hunyadi István: Gyűlölet, fanatizmus, háború 48
- Kováts Ernő: Párbeszéd szolgátságban? 50
- Vitázáró: Regionális és európai érdek 51
- Autonómia-tervek Kárpátalján 53

KISEBBSÉGI JOGI FOGALOMTÁR 55

FIGYELŐ

- Czegő Zoltán: Megnevezettél! 56
- Virgil Lazar: Román könyvek a román vámon 56
- Nagy Pál: Nem értem 57
- Józsa Péter: Az irredenta Bocskai 57

ERDÉLY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA 58

ERDÉLYRŐL – ERDÉLYÉRT 61

HÍREK, POSTABONTÁS 62

LAPZÁRTA

- Kis őszi hadgyakorlat 64
- Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány felhívása

E számunkat **Cs. Erdős Tibor** alkotásai illusztrálják.

ANTALL JÓZSEF

A magyarság jövőjéről

(...) Ez a hely – ahol 1038-tól 1526-ig királyaink koronázására, esküvőire, temetéseire került sor –, egy olyan erőt adó, magyarságunkat, európaiságunkat és kereszténységünket szimbolizáló hely, ahol a legalkalmasabb felidézni jelen körülményeink között is mindazt, ami az ország előtt áll, ami a mi feladatunk.

Székesfehérvár az elmúlt évszázadokban nemcsak az ezeréves magyar államiságnak vált a jelképévé, hanem szimbolizálja azt is, hogy a magyarság összekötötte európai jelenlétét, európai államiságát a kereszténységgel. Ez a bazilika nem egyszerűen egyházi jellegű, hanem ide nyúlnak vissza a magyar közjognak, alkotmányosságnak, a törvényhozásnak a gyökerei. Székesfehérvárt kell említenünk akkor is, amikor a magyar alkotmányosságnak egy olyan ősi dokumentumára, szimbolikus és tényleges jogi értékű alkotására gondolunk, mint az Aranybulla.

Sokszor bizonyos kisebbségi érzéssel szólnak magyarok arról, hogy Magyarországon a demokráciának, a jogállamiságnak, a parlamentarizmusnak nincsenek hagyományai. Ezt tagadom, és szeretném ezen a helyen elmondani: a magyar jognak, a magyar alkotmányosságnak az angol Magna Chartát alig néhány évvel követő alapdokumentuma az Aranybulla. Ehhez a történelmi sorhoz kapcsolódik az alig egy évtized múlva létrejött első önkormányzati megye, Zala megye. Ez azt jelenti, hogy a magyar államiság és a magyar önkormányzatiság együttesen érvényes és együttesen jelentős.

Szent István a mi számunkra azt az államalapító uralkodót jelenti, akinek elszántsága, elhatározottsága – nyugodtan mondhatjuk, keménysége – párosult államalapító, államalkotó türelmével, saját korának, a középkor szellemiségének mély megértésével, párosult azzal, amit az egyetemes kereszténység jelentett ebben a korban. Ugyanakkor párosult egy olyan türelmi szemlélettel, amelyre Európában a későbbiek során is kevés példát találni. Szent István intelmei olyan alapvető állambölcséletet alkotnak, olyan alapvető politikai kódexet jelentenek a ma embere számára is, amely méltán tehet bennünket büszkévé. Szent István intelmeiben világosan figyelmeztet arra: annál gazdagabb egy ország, mennél többféle nép szokása, és mennél többféle nép nyelve összegződik benne.

A Szent István-i gondolat egyszerre jelenti a magyar államiságot, és a függetlenséget, Szent Istvánnak azt a törekvését, hogy az akkori világhatalmak között, az akkori Európában egymásnak feszülő nagy politikai törekvések közepette meg tudta találni azt a külpolitikai alapvetést, amivel – a pápaságra támaszkodva – Magyarországot megőrizte. Ezzel hosszú időre politikai útmutatást adott, megmutatta a függetlenség irányát. (...)

A függetlenség áldozatokat jelent. Mi meghoztuk az áldozatokat az elmúlt évszázadokban. Ennek a nemzetnek erkölcsi alapja van ahhoz, hogy Európában független és szabad legyen. Másrészt Európa azt is jelenti számunkra, hogy a kereszténységgel államalapító Szent István kötötte össze a magyar államiságot, a magyar nemzeti önállóságot. Ennek hagyományát és tradícióját is meg kell őrizni. Meg kell őriznünk azt, hogy a magyar függetlenség elképzelhetetlen és elválaszthatatlan a mai európaiságunktól. Számunkra a garanciát Európa jelenti.

Most, amikor emlékezünk, most, amikor az új Magyar Köztársaság állami ünnepén hitet teszünk függetlenségünk, európaiságunk és az előrehaladás elkötelezettsége mellett, akkor tudnunk kell azt, hogy – mint annyiszor az elmúlt évszázadokban – szomszédságunkból súlyos felhők közeledhetnek felénk. Olyan sötét felhők látszanak határainkon túl, amelyek minden magyart arra köteleznek: szilárd legyen nemzeti tartásában, szilárd legyen a magyar hagyományok megőrzésében, és szilárd legyen abban, hogy ennek az országnak meg kell őriznie belső stabilitását. (...)

Egy nemzetnek csak akkor lehet igaz jövője, ha megbecsüli múltját. Nincs más előremutató, mint a múlt és a jövő közötti, összekötő időszakban, a jelenben megtenni mindent azért, hogy felemelhessük országunkat. (...)

(1991. augusztus 20-án Antall József miniszterelnök ünnept megemlékezését sugározta Székesfehérvárról a televízió és a rádió. A Szent István sírbélyénél elhangzott beszéd rövidített változatát közöljük.)

Antall Józsefnek ítélte a hamburgi székhelyű FVS Alapítvány európai kuratóriuma az idei Robert Schuman-díjat az európai egyesülési folyamatban szerzett érdemei elismeréseként. A kuratórium elnöke, Alain Poher francia szenátusi elnök a strasbourg-i Rohan-palotában nyújtotta át a kintüntetést a magyar miniszterelnöknek. A kintüntetést Robert Schumann születésének 100. évfordulója alkalmából hozták létre 1986-ban. A kétévenként odaítélt díjat eddig Mario Soares portugál államfő, valamint Paul Poupard bíboros, a Vatikán kulturális ügyekkel foglalkozó tanácsának elnöke

TÖKÉS LÁSZLÓ

Románia kisebbségellenes politikája

A Trianon után kialakult Románia hivatalos politikájára általában véve, mind a mai napig, *a kisebbségekkel szembeni ellenséges magatartás jellemző*. A nemzeti kiteljesedés fejében kisebbségi jogokat és autonómiát ígérő román állam az elmúlt hetven esztendőben igazából soha sem tartotta be az e téren tett ígéreteit és nemzetközileg vállalt kötelezettségeit. Rövidebb-hosszabb enyhülési időszakokat és kényszerű "pihenőket" leszámítva, országunk mindvégig elnyomta az etnikai kisebbségeket, és valójában egy pillanatra sem tett le az "egységes román nemzetállam" létrehozásának végső céljáról. Ebben a tekintetben a királyi Románia, a fasizmus és a kommunista diktatúra csupán módszertani, mértékrendbeli és árnyalati eltéréseket mutat.

1. (ROMÁNOSÍTÁS, ASSZIMILÁCIÓ) A trianoni békeszerződés óta Románia kormányai többé-kevésbé változó intenzitással a soknemzetiségű Erdély (Transsylvania) *elrománosítására* törekedtek. A kisebbségek jogfosztásánál és általános elnyomásánál súlyosabban esett a latba a Kárpátokon túli román tömegek szándékos *betelepítése*, mely az elmúlt évtizedek alatt gyökeresen megváltoztatta Erdély *demográfiai térképét*. A folyamat Ceausescu idején tetőzött. Az erőltetett ütemű *urbanizáció és tparosítás* révén a diktatúra elérte azt, hogy a megelőzően magyar és német többségű városok döntő többségében (Kolozsvár – Klausenburg – Cluj, Brassó – Kronstadt – Brasov, Nagyvárad – Grosswardein – Oradea, Temesvár – Temeswar – Timisoara, Marosvásárhely – Tirgu Mures, Szatmár – Satu Mare stb.) a románság került túlsúlyba, egyes szintiszta, vagy magyar többségű vidékek pedig nagy mértékben elrománosodtak. Nemhivatalos becslések szerint a jelzett korszakban 3–5 millió román települt át az ókirályság ("regát") területéről Erdélybe.

A természetes népességi arányok megváltoztatásával járó, politikai rangra emelkedett *mesterséges asszimiláció* létében fenyegette a többségében abszolút *szórvány-állapotba* jutott, több, mint kétmillió magyarországot. A zártabb társadalmi formákban szerveződött németek jobban ellenállottak a beolvasztó politikának, de ezzel szemben inkább el is szigetelődtek, mint a magyarok. A hetvenes évektől fogva végletekig erősödő ultranacionalista elnyomás a *"társadalmi homogenizáció"* meghirdetésével végre ideológiai alapot is biztosított a kisebbségi diszkriminációnak és asszimilációnak. Ettől fogva a homogenizáció ellentétpárjának számító *szeparatizmus* bélyegét sütötték a kisebbségekre, amennyiben ragaszkodtak nemzeti identitásukhoz.

Megjegyezzük, hogy az "egységes nemzetállam" agresszív koncepciójának lettek áldozatai nem csupán az etnikai kisebbségek, hanem a közel két milliónyi tagot számláló *görög katolikus egyház* is, melyet 1948-ban számoltak fel, és olvasztottak be az "ortodox nemzetbe".

2. (ELÜZETÉS, KIVÁNDORLÁS) Az asszimilációval párhuzamosan folyt Romániában az etnikai *kisebbségek kivándorlása*, illetve *elűzése*.

Azt még csak "természetesnek" kell vennünk, hogy minden történelmi és rendszerváltozáskor – a világháborúk nyomán – százezrek hagyták el az országot. A döbbenetes inkább az, hogy békeidőben, az utóbbi évtizedekben *pusztultak ki* szinte teljesen egyes romániai kisebbségek. A Nyugat által messzemenően honorált "liberális" *kivándorlás-politika* leple alatt a Ceausescu-rendszer igyekezett megszabadulni nemzetiségeitől. Miután jó pénzért túladott a háború után országunkban maradt *zsidóság* többségén, akik ma már húszezren sincsenek, és a *németeken*, akiknek száma 700 000-ról 100 000-re csappant, az utóbbi években a *magyarság* ellen indított végső offenzívát. A nyolcvanas évek második felében megnövekedett magyar *kitelepedés* és illegális kivándorlás aggasztó méreteket öltött, és mind a mai napig tart.

Ha nagyon egyszerűen és tömören akarjuk megfogalmazni az utóbbi évtizedek *drámai exodusának* okait és hátterét, akkor az a diktatórikus viszonyokból, kisebbségi diszkriminációból és jogfosztottságból fakadó *bazátlanság* érzése. Nem véletlen, hogy az erdélyi magyarokat például "bozgoroknak", "hazátlanoknak" csúfolja a többségi nacionalizmus. A nagy- és óromán nemzeti ideológia a *puszta elnyomás mellett* történelmi "érvekkel" is alátámasztotta a kisebbségek idegenségtudatát és hontalansági érzéseit, amennyiben egy széles körű, évtizedes "nemzet-nevelési" program és propaganda keretében belenevelte a románság tömegeibe, hogy az etnikai és vallási kisebbségek *idegenek* a román nemzetesttől, ők csak "jövendőnyek" az "ősi román földön", következésképpen "gyanúsak", Románia – legalábbis virtuális – ellenségei, "megtűrték" és másodrangú állampolgárok, akik csupán a román nemzet "nagyilelkűségének" köszönhetik jogaikat és életlehetőségeiket.

A kép teljességéhez az is hozzátartozik, hogy az utóbbi években a *románok körében* is hatványozottan növekszik a kivándorlók száma, bizonyosságául annak, hogy kisebbségi jogok és demokrácia szervesen együvé tar-

toznak, és nem lehet hiteles az a rendszer, mely elnyomja kisebbségeit. A jog, a szabadság és a demokrácia egy és oszthatatlan.

3. (SZELLEMI-KULTURÁLIS NÉPIRTÁS) A kisebbségek megsemmisítésének, általában a különbözőségek, a másság felszámolásának legátfogóbb módszere, mondhatni stratégiája a "nemzetállam" által irányított, központosított *szellemi-kulturális népiirtás*. Románia – és más "szocialista országok" – esetében ez a törekvés "szerencsésen" egybeesett a kommunista diktatúrák "internacionalista" totalitárius, társadalmi gyakorlatával. A türelmetlen, egyneműsítő kommunista ideológia igazán otthon érezhette magát a tűzzel-vassal "homogenizáló", a kommunizmussal együtt "nagyromán nemzetállamot" építő Ceausescu-féle társadalmi szisztémában.

Az egységes kommunisztikus nemzetállam eszméje egyenértékű a kisebbségi sajátosságok és identitás, a nyelvek, kultúrák, hagyományok, vallások, szokások *pluralizmusának*, a területi és etnikai *autonómiák tagadásával*. Ennek értelmében Romániában bevallottan vagy leplezetten előbb-utóbb pusztulnia kellett volna mindennek, ami nem román, vagyis "idegen" és más, és nem illik bele az *exkluzívista egynemzeti ideológia* összképebe.

Ezen szemlélet és gyakorlat adekvát jelképének tekinthetjük Ceausescu *település-rombolást tervét*, melynek lényege, hogy mindent el kell pusztítani, ami kilóg a – kommunista módon felfogott – nemzeti patrimonium kataszteri rendszeréből. Általánosítón elvonatkoztatva a nemzetállami egység fikciójának – és egyben az abszolút hatalomnak – az oltárán fel kell áldozni a sokféleség gazdagságát, vagyis az ebben megvalósuló szabadságot, egymás viszonylatában létező értékeket és identitásbeli sajátosságokat.

Az uniformizáló, eljellegtelenítő, korlátozó diktatórikus politikát maga a román nép is megszenvedte, de kétszeresen megsínylették a kisebbségek, hiszen anyanyelvi, tanügyi, kulturális, egyházi intézményeik elszorvasztása és felszámolása létükben veszélyeztette őket, egyet jelentett a beolvadással vagy elkorcsosodással.

Végző soron a *fizikai-testi népiirtás* reális veszélyére

is gondolnunk kell. A szellemi-lelki genocídium már eddig is nagy károkat okozott az erdélyi kisebbségekben, kiváltképpen a magyarságban. Az 1990 márciusi, megszervezett, pogromveszélyt idéző marosvásárhelyi események, valamint a közép-kelet-európai és Szovjetunióbeli erőszakos nemzeti ellentétek – no meg a múlt fájdalmas tapasztalatai – arra figyelmeztetnek, hogy *térségünkben nem kizárt az erőszakos, népiirtásig terjedhető nemzeti konfrontációk veszélye*. Ebben a tekintetben félelemmel töltönek el bennünket a legújabb jugoszláviai fejlemények. Ez a veszélyérzet döntő mértékben járulhat hozzá ahhoz az általános kelet-európai népvándorláshoz, melynek lehetőségével már a fejlett Nyugat is számol, s mely katasztrófális következményekkel járhat egész Európára nézve. Ha pedig még ennél is rosszabbra gondolunk, a földrészünk békéjét, biztonságát, stabilitását fenyegető háborús veszéllyel is számolnunk kell.

Fájdalommal bár, de meg kell állapítanunk, hogy a múlt örökségeként, enyhén variált formában ugyan, de egészen vége a mai Romániában tovább tart a Trianon után elkezdődött, majd Ceausescu idejében kitejlesedett *kisebbségellenes, elnemzetietlenítő, nacionalista és diktatórikus politikai kurzus*. Más vonatkozások mellett, melyek egyként sújtják a többségi románságot és a kisebbségeket – ennek a rendszernek csupán egyik – de igen fontos – vetülete a nemzeti elnyomás. Románia jövője, a közép-kelet-európai fejlődés és demokratizálódás, e térség sokrétű válságának a leküzdése, és egyáltalán a forrón áhított európai rendezés, egység, béke és biztonság elképzelhetetlen az akut, újból elemi erővel felszínre törő *nemzeti-kisebbségi kérdések megoldása* nélkül. Ebben az összefüggésben a romániai és más térségünkbeli kisebbségek kérdése *európai és világ-méretű probléma*. Intő ómen legyen erre nézve Európának

Jugoszlávia.

(A nagyváradi református püspök írását a *Romániai Magyar Szó* 1991. július 20–21. számában jelentette meg.)

Csángó mise a bazilikában

Nyers tények:

Augusztus 16 és 20-a között több, mint ezer moldvai csángó-magyar látogatott el Budapestre. Hajókránduláson vettek részt a Dunán. Csángó misét hallgattak a Szent István-bazilikában. Csoportosan voltak jelen a Hősök-terén tartott pápai misén, és ebből az alkalomból életük-ről összeállított fényképalbummal ajándékozták meg II. János Pál pápát, átnyújtva kérésüket, hogy a zsinat rendelkezései szerint, falvaikban anyanyelvükön hallgathassanak misét, gyónhassanak, gyakorolhassák a vallásukat.

Érzelmi megközelítés:

Szokatannak tetsző népviseletben soha nem látott menet indul el a Március 15-e térről, Petőfi Sándor szobrától végig a Duna-korzón, hazai és külföldi urak és hölgyek kedvelt sétálóhelyén, az első magyar király nevét viselő bazilika felé. Elöl felvirágzott keresztet és zászlót visznek. Ahogyan a szülőhelyükről zárandokolnak a Kárpátok erdélyi partjára, Csíksomlyóra. Énekelnek. Magyar egyházi éneket. Századok mélyéből konganak fel a szavak. A magyar katolikus népelemek legértékesebb rétegét a Szeret mentén őrizték meg. Miként a magyar nyelv is ott rejti hajdani kincseit. Az ómagyar Mária-siralom él a moldvai magyarok tájszólásában, énekében.

Budapest a pápalátogatás nagy napjaiban tele látványossággal. Kik ezek a férfiak és asszonyok, fiatalok és öregek, akik úgy vonszolják sorukat, mint Krisztus a keresztet a Golgotára?

A boldog nyugati turista honnan sejtene, hogy nincs ennél megrázóbb tüntetés az egész világon? Évszázadok távolából hozza a csendet, és halkságában a maga igazságát egy népcsoport, amelyet magára hagyott a világ, magára hagytak testvérei is a Kárpátoktól innen. Imádságos vonulásuk hangosabb tiltakozás minden nyugati zenebonánál. Amit kérnek, alázattal és türelemmel, az magától értetődő a keresztény

világban mindenütt, csak náluk tilos: anyanyelvük a templomokban, Krisztus szobrai előtt, Mária lábainál.

Ezen a vasárnap délutánon egy győri szerzetes misézik a bazilikában, Jáki Sándor, aki sokszor bejárta a moldvai csángók földjét, tudósi alapaossággal és művészi érzékkel tanulmányozta egyházi énekeiket. Két nap óta tanítja a csángókat saját elfeledett énekeikre, és most egyszerre sajátos tájszavakkal telik meg a bazilika, a kupoláig csap fel az alkalmi csángó kórus éneke.

Úgy illik, hogy csángó pap prédikáljon. Vagy tizen szolgáljak Erdélyben, magyar parókiákon, moldvai születésű papok. Szülőföldjükön nincs hely számukra, mert nyelvük kitalatott a templomokból. Horváth Antal Csíkszentdomokosról érkezett, Márton Áron falujából, a szent életű püspök hitével és szellemi üzenetével. Nem hallott még ilyen prédikációt a bazilika, amelyben nagy nyugati nyelveken hirdettek már ígét, de csángó dialektusban még soha. Horváth Antal tájszavakat kever beszédébe, szándékosan, hogy közelebb kerülhessen hallgatóihoz. Hatvan év körüli, de életében másodszor prédikálhat csángók előtt magyarul. Évtizedekkel ezelőtt Lészpeden, most Budapesten. Lujzi-kalagorban, a falujában az édesapját sem temethette el magyarul.

Nem temet most, hanem ébreszt. Szeretné feltámasztani mind az ezer sorstársában az alvó magyar lelket.

Történelmi megközelítés:

Ezek a csángó zárandokok mit sem tudnak már arról, hogy nemzedékekkel előbb magyarul prédikáltak templomaikban a ferences atyák. Köztük élt és gyűjtött az egyik első magyar folklorista, Petrás Ince János klézsei plébános. Évtizedek óta azt ismételtetik nekik, hogy ők nem magyarok, hanem románok. Mivel papjaik mondják, elbizonytalanodnak. Tiltakozásukból legfennebb arra futja, hogy nem románoknak, hanem katolikusoknak nevezik magukat. Mintha a vallásuk külön etnikum

lenne. Van-e súlyosabb bűn Isten és ember előtt, mint papi minőségben valótlant állítani? Van-e fájóbb cserbenhagyás, mint odavetni egy népcsoportot meddő hatalmi ábrándoknak?

Románna lett főpapjuk állít képtelenséget: a csángók beszéde nem magyar beszéd. El merné-e ismételni itt, a bazilikában, ezer éneklő csángó színe előtt?

Pusztinán, a csángók földjén Szent István arca néz le az oltárképről. Ott szobor alakjában magasodik idők fölé az első magyar király, aki minden népet, nyelvet becsült, ezzel is emelve, gazdagítva saját népét. Figyelem a csángók oltára szegeződő tekintetét: felismerik-e ebben a szoborban a maguk Szent István királyát?

Úgy századévvval ezelőtt a csángók könyörögve kértek a magyarországi egyháztól magyar áldozárokat. Nem kaptak. Kései jóvátételként Szent István temploma fogadja be őket. Hátha még nem túl későn...

Realista megközelítés:

Van-e remény arra, hogy Róma meghallja a csángók újabb, talán legutolsó könyörgését? Idők jele már az is, hogy még budapesti útja előtt, II. János Pál pápa egy kálvinista püspök révén is értesülhetett a forró kívánságról. Tőkés László összmagyar fohászt közvetített. És idők jele az is, hogy nyíltan elmondhatta a pápa előtt: *"Az egyház szegénye, hogy Krisztus nevében egy intézményes asszisztenciós programot támogat a Vatikán, akarva-akaratlanul."*

A Hősök-terén, ajándékot vivők között elsőnek egy csángó pár lép-

hetett a pápai oltár elé. Harmadiknak pedig Horváth Antal fejezte ki gyermeki alázatát a katolikus egyház feje előtt. Ő adta át a csángók könyörgő levelét. Figyeltem a tévében a jelenetet: Krisztus földi helytartója mindenki másnál tovább időzött a csángó pappal, szinte már meghitt beszélgetésben. A protokoll szabályai szerint a pápa nyilván eleve tudta, hogy mi áll az átnyújtandó kérdésben. A megkülönböztetett figyelem ennek a könyörgésnek szólt volna?

Hiszem, hogy az annyszor megpróbált lengyel nép fia, Karol Wojtyła meghallja lelkükben, nyelvükben ma is sanyargatott moldvai magyar híveinek hangját.

És egy tanulság:

Hányszor hallhattuk, hogy ábrándokat kergetnek mindazok, akik a moldvai csángók magyar jövőjében reménykednek. Ezt a folyamatot örökre lezárta a történelem. Visszahozhatatlanul románok lettek. Kötetnyi írásom szól a csángókról, de néha engem is megkísértett a kétely. Nem láttam kiutat. Igaz, mindannyiszor elúztam magamtól a kishitűségemet. Egy népcsoportot, egy nyelvet semmilyen hatalmi erőszakkal nem lehet eltüntetni, ha az a nép, az a nyelv élni akar!

Ezer csángó-magyar újfajta búcsún járt Budapesten, a pápánál, hogy innen hitet vigyen haza magával. És biztatást sugározzon felénk, akik a nemzet biztonságában csüggedtünk el.

Ők hordják vállukon a történelmet.

BEKE GYÖRGY

Vígaszom: Arany János

“A Szentszék mostohagyermekei!” címen leírtam, hogy az egymilliónyi hívőt meghaladó számú gyulafehérvári, szatmári, temesvári és váradai egyházmegyék hívei megdöbbenéssel szemlélik a római katolikus egyház intenzív elnemzetlenítési munkálkodását a Iasi-i (Jászvásár) püspökség területén, hogy a diktatúra idején szilárdan helytálló, a Szentszék mellett hűséggel kitartó püspökeink mellőzéseivel olyan főpapot nevezett ki a Szentatya Bukarest – és egyben Románia – érsekéül, aki kísérletet se tett arra, hogy megcáfolja a vádat, miszerint kiszolgáltatta a diktátort, és aki nem tud – vagy nem akar – magyarul megszólalni. Annak a félelemnek is hangot adtam, hogy a Szentszék az elcsángósodás sorsát szánta nekünk, romániai magyar katolikusoknak, hozzátéve, hogy boldogan követném meg a Szentatyát és a Vatikán minden illetékes fórumát – ha megbizonyosodhatnék ennek ellenkezőjéről.

A Szentatya magyarországi látogatásának küszöbén úgy tűnt – valóban meg kell követnem a Szentszékét.

Gyulafehérvárt – érsekséggé emelték, és érsekül Bálint Lajos püspököt, az egyházmegye eddigi megyéspüspökét nevezték ki. Ezek szerint a Szentszék mégsem “írt le” bennünket: nagy püspökeink, Bálint Lajos püspök elődeinek helytállását, Márton Áron törhetetlen hűségét Róma mellett, Dr. Jakab Antal tizenkét esztendősbébörtönöztetését (amelybe közel 3 év olombánya is belefért), Dr. Boros Béla címzetes érsek meggyötörtetését, minden püspökünk (ide számítom a már felsorolt egyházmegyék püspökeit is), valamint számos pap és hívő mártíriumát, a hívek rendületlen kitartását – méltányolta a Szentszék. Közvetlenül Rómának alárendelt érsekséggé emelte a Szent István által 1009-ben alapított gyulafehérvári püspökséget. Természetesnek véltük, hogy ennek az új érsekségnek a fennhatósága alá tartozik majd Szatmár, Temesvár és Várad is.

Tévedtünk.

Szatmár, Temesvár és Várad közel félmilliónyi római katolikus magyar híve – továbbra is a bukaresti érsekség fennhatósága alatt van. Egy olyan érsek fennhatósága alatt, aki – amint már említettük – nem tud, vagy, ami még rosszabb, nem hajlandó hívei többségének a nyelvén megszólalni!

Magyarországi látogatása előtt – látványos gesztust tett felénk, Romániában élő magyar katolikusok felé (is) a Szentséges Atya. Érsekséggel aján-dékozott meg bennünket.

Nagylelkű gesztusának a megtételénél a Szentszék – sajnos – valamit figyelmen kívül hagyott. Azt, hogy mi erdélyi emberek – hogy ne beszéljek kéretlen mások nevében: erdélyi római katolikus magyarok – nem sokat adunk a címekre-rangokra-kitüntetésekre, lila gomblyukszegélyekre. Úgy hisszük, ebben is Örök Példakép-pünket, a mezítlábas Krisztust követjük. A látványosnak szánt gesztust pedig alázattal megköszönjük ugyan Szent Péter utódának –, de ha értékelnünk kell, nem mondhatunk rá többet, mint ennyit: Nesze semmi, fogd meg jól.

Mondom, amikor a rádióban először hallottam meg a látogatás híreit, nyomban elhatároztam, írásban kérek bocsánatot, mert feltételezni mertem, hogy a Szentszék mostohagyermekéiként kezel bennünket. Amikor azonban rádöbbsentem, hogy az egész “érsekséggé emelés” nem egyéb a pápalátogatást megelőző propaganda tűzijátéknál, rájöttem: nincs miért bocsánatot kérnem.

Vigasztalásul a kálvinista Arany Jánost idézgetem magamban:

“...Kegyelmet uradtól nem vár soba Szondi

Jézusa kezében kész a kegyelem:
Egyenest oda fog folyamodni.”

Igen. Óhózzá folyamodunk mind, akik úgy érezzük, hogy méltatlanul bántak – és bánnak – velünk éppen azok, akikről hűségünkért, szenvedéseinkért – pillanatig se jutalmat –, de némi méltányosságot vártunk.

FODOR SÁNDOR
(Kolozsvár)

GENF '91

Az idegengyűlölet veszélyei

KÖZÉP-EURÓPÁBAN AZ ETNIKAI CSOPORTOK MEGMARADÁSUKÉRT KÜZDENEK

Ez év júliusában tartották Genfben az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletnek (EBEE) a nemzeti kisebbségekkel foglalkozó konferenciáját. A vezető világlapok értékelése az, hogy a genfi találkozón nem történt haladás, sőt némely kommentár szerint a koppenhágai tanácskozáshoz képest inkább visszalépést jelent. Mégis úgy gondoljuk, hogy a különböző országokban élő kisebbségek nem ritkán drámai helyzetének nemzetközi szintű tudatosítását is eredménynek kell tekintenünk. Az eszmecsere, amint az egyébként érzékelhető volt, nagymértékben egyértelművé tette, hogy a kisebbségi kérdések rendezetlensége az európai politikai stabilitás kulcskérdése. Az alábbiakban két beszédből közlünk részleteket.

(...) Közép- és Kelet-Európa éppen az a térség, ahol most kapnak erőre a demokratikus intézmények, és ahol most nyert teret az emberi jogok és alapvető szabadságjogok iránti teljes tisztelet. A nacionalizmus és etnikai intolerancia újra felszínre tört. Éppen ezért minimális nemzetközi standardok, specifikus problémákra specifikus megoldások, jelentős gyakorlati akciók és bizalomerosztó együttműködési intézkedések szükségesek.

A kisebbségi kérdések kezelése ezekben az országokban egybefonódik a demokratizációs folyamat. Nagy veszélyt jelenthet az, ha az idegengyűlölettől és a nemzetiségi egyeduralomra való törekvésektől fűtött kisebbségellenes politikai akciók megakadályoznák a demokrácia fejlődését. Ha a kisebbségi jogok korlátozása az állam politikai céljává válik, ez elkerülhetetlenül a jogrend megkérdőjelezéséhez, az egyenlő gazdasági esélyek elvének feladásához, valamint a helyi hatóságok hatáskörének korlátozásához vezet. (...)

Az emberi és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása szükséges, de nem elégséges feltétele a kisebbségek védelmének. A nemzeti kisebbségek Közép- és Kelet-Európában való helyzetének javulásához a teljes egyenlőség és a megkülönböztetés hiánya vezethet el, amelynek a gazdasági átalakulás folyamatában is meg kell nyilvánulnia. (...)

Elismerve azt a tényt, hogy a kisebbségi lét hátrányt jelent a kisebbségeknek, különleges intézkedéseket – beleértve a törvényes garanciákat is, – kell elfogadni az igazi egyenlőség szavatolása, és ezen hátrányok ellensúlyozása érdekében. Eme intézkedések célja azonos kell hogy legyen a kisebbségek identitásuk fenntartására és fejlesztésére irányuló törekvéseivel. A kisebbségek ezen törvényes erőfeszítéseit nem a "szeparatizmust magában foglaló akciók"-nak kell tekinteni. A tapasztalat azt mutatja, hogy a kisebbségek elégedetlenségüket fejezik ki, tiltakoznak helyzetük ellen, és radikális kö-

vetelésekkel lépnek föl, ha nincsenek jogaik, vagy ha jogikat nem veszik figyelembe, vagy amennyiben lényeges törvényes normák üres ígéreteknek bizonyulnak, a független és pártatlan módon hozott jogi megoldások felkutatása pedig illúzió marad. A kisebbségek, mint egyének közössége, védelme, megfelelő politikai és törvényes garanciák létrehozása nagymértékben hozzájárul a különböző kultúrákkal szembeni tolerancia és tisztelet légtörének megteremtéséhez, és előmozdítja a különböző etnikumokhoz tartozó személyek közötti szolidaritást és kölcsönhatást. (...)

Megkülönböztetett figyelmet kell szentelni a "történelmi kisebbségek" problémájának. A "történelmi kisebbségekhez" egy adott ország azon állampolgárai tartoznak, akik hagyományos lakói annak az övezetnek, gyakran azonos történelmi, kulturális és vallásos hagyományaik vannak egy másik ország vagy más országok azonos közösségének tagjaival. (...)

Magyarországnak érdeke, hogy kisebbségi kérdésekben megoldásokat keressenek és ültessenek gyakorlatba azokban az országokban, ahol magyar nemzeti kisebbségek élnek. Kinyilvánítottuk és most ismét kinyilvánítjuk készségünket arra, hogy szomszédainkkal együttműködjünk a kisebbségek helyzetének javításában. (...) A magyar fél természetesnek véli, hogy azonos etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitással rendelkező, de határoktól elválasztott személyek rendszeres kontaktusokat tartsanak fenn. (...)

ENTZ GÉZA

(Entz Géza államtitkár a magyar küldöttség vezetője volt.)

Önrendelkezési joggal a tartós békéért

(...) Az INTEREG prominens európai politikusok és tudósok szervezete. Éveken keresztül az etnikai csoportok és kisebbségek védelmének problémájával, valamint regionalizmussal foglalkozott, különös tekintettel Közép-Európára. (...)

Az európai gondok, amelyeket az első világháború óta nem oldottunk meg, vagy amelyeket rosszul oldottunk meg, mint időzített bombák ketyegnek, amelyeket hatástalanítani kell, mielőtt harmadszor is tűzbe borítják ezt a kontinentet.

A népek és etnikai csoportok kollektív jogainak fenyegetettsége inkább jelent konfliktusforrást, mint az egyének jogainak megsértése. Az európai népek és etnikai csoportok nem akarnak többet, mint amit Mitterand megígért nekik 1990. november 20-án Párizsban: otthon érezni magukat ebben az új Európában. Azonban csak akkor érezhetik magukat otthon, ha nem idegenek a saját otthonukban, ha megőrizhetik etnikai és kulturális identitásukat őseik földjén, és ha hozzájárulhatnak a politikai és kulturális élet formálásához. Változtatnunk kell az önrendelkezés érdekében, amit a népektől megtagadtak a század elején. Nem a terrorizmus erejével, hanem új törvényesség kialakításával, és az érintett felek közötti konszenzus elérésével.

Az etnikai csoportok és nemzetiségek védelme és az önrendelkezési jog garanciája ezért a legfontosabb követelmények ahhoz, hogy az európai biztonsági szerkezet mű-

ködöképes legyen, valamint ahhoz, hogy tartós és igazi békét hozzunk létre. (...)

Javasoljuk, hogy egy európai parlament kerüljön felállításra az etnikai csoportok érdekében, azért, hogy létrehozzunk egy folyamatos konferenciát "Régiók Európája" elnevezéssel, valamint egy végrehajtó mechanizmust. (...)

Európának el kell fogadnia a történelem azon kihívását, hogy oldjuk meg az etnikai csoportok és nemzetiségek egyre veszélyesebbé váló konfliktusait, mint a mostani jugoszláviai események mutatják. (...)

Soha korábban nem volt ilyen lehetőség a sikerre. Első alkalom ez a történelemben, amikor a nemzetek nem győztesként és vesztesként állnak szemben egymással, hanem mint egyenlő partnerek. Egyidejűleg megvan az a történelmi tapasztalatunk, hogy a nemzetek bármilyen egymás fölé rendelése mindig katasztrófához vezetett.

Nem lehetnek különböző kategóriájú népek és etnikai csoportok Európában, sem szabad vagy nem-szabad, sem gazdag vagy szegény. Európa csak a népek önrendelkezésén alapulva válhat szabad Európává. (...)

Amikor a 2 + 4 találkozó végetért 1990. május 5-én Bonnban, amely lerakta az alapokat Németország egyesítéséhez, a szovjet külügyminiszter, Sevardnadze azt mondta a tárgyalások eredményei alapján, hogy egy új Európa jött létre aznap. Genscher külügyminiszter hozzátette, hogy a holnap Európája elképzelhetetlen a népek önrendelkezési joga nélkül. (...)

Sok Euro-retorikát azért használtak, hogy elősegítsék egy új Európa létrehozását. Mit értünk el ezidő alatt Európában? Megragadtuk-e azt a lehetőséget, amelyet a Kelet nyitása ajánlott? Megtettünk minden erőfeszítést, hogy új alapot biztosítsunk a

békés jövőhöz? A válasz: nem. Ma-napság Európa messze áll ettől a céltől. (...)

A jelen jugoszláviai eseményei megmutatták, hogy hiányzik a szükséges politikai akarat és a megfelelő ismeretek a reális történésekről, valamint a történelmi tényekről is hiányoz-zanak.

Vagy van más magyarázat arra a tényre, hogy Wilson 14 pontos programja éppen attól a nemzettől származik, amelyik Szlovéniát a realitás hiányának légkörével vádolja? Vagy hogy külügyminiszterek kijelentik, hogy ez a kontinens nem tud helyet adni további államoknak? Vagy hogy egy népnek csak akkor van joga helyét követelni egy közösségben, ha bizonyos méretekkel élér? Vagy az a személyes kényelem érdekében történik-e, hogy a tanok, a kommunizmus és a hegemonisztikus törekvések támogatásra találnak, a területi integritás megtartásának ürügyével, megfélemlítve egyidejűleg arról, hogy az emberi jogok, demokrácia és önrendelkezés a legfontosabbak. (...)

Túl hamar ringattuk magunkat abba a hitbe, hogy az olyan események, mint amilyenek 1956-ban Budapesten, vagy 1968-ban Prágában történtek, teljességgel a múlt Európában, hogy a status quo mindenáron való fenntartása támogatást nélkülöző elképzelés. (...)

Más problémák is felmerülnek azonban, amelyeket meg kell oldani, mielőtt továbbterjednek. Nem fogadhatjuk el, hogy a konfliktusokat közömbösen kezeljék, és csak akkor vegyék komolyan, amikor a vérontás

megkezdődik. Nem fogadhatjuk el, hogy egy nép, vagy egy etnikai csoport először el kell, hogy viselje a brutális erőszakot, hogy a világban halljanak róla, és hogy sosem fogják elnyerni jogaikat, hogy megfenyeghetik őket.

Koszovo, Erdély, Moldávia és a balti államok a következő problémás pontok Európában, amelyek ugyanúgy megjósolhatók, mint Szlovénia vagy Horvátország voltak. (...)

A pozitív megoldáshoz előfeltétel, hogy a tárgyalásokon a múlttól eltérően az érintett felek vegyenek részt. Sajnálom, hogy a genfi kisebbségek és szakemberek találkozója az érintett kisebbségek és etnikai csoportok nélkül zajlott.

A jövőben az államok és kormányaik nem szabad, hogy az egyedüliek legyenek, akik eldöntik népek sorsát. Jelenleg az államok fenntartják maguknak ezt a jogot. Végül is ez a népek és etnikai csoportok joga kell legyen. (...)

Mindazonáltal a nyugati etnikai csoportok és nemzetiségi kisebbsé-

gek problémái jelentősen különböznek a közép-európaiakétól. Míg Nyugat-Európában az etnikai csoportok infrastruktúrájának fejlesztése a probléma, addig Közép-Európában az etnikai csoportok fennmaradásukért küzdenek. Éppen elkezdjük az eljárást egy közép-európai etnikai csoportokkal foglalkozó bécsi fórum létrehozásához, amely főleg ezen csoportok problémáival és irányításával fog foglalkozni.

S szintén különbség, hogy egy etnikai csoport mindig is kisebbség volt a történelmi események folytán, vagy önkéntelenül lett kisebbség, azáltal, hogy többségi nemzet volt, de a határvonalakat önkényesen átrajzolták.

Nagyon lényeges és fontos, hogy észrevegyük, az etnikai kisebbségek, mint csoportok, területi kapcsolatban vannak a szülőfölddel, amelyet csak a romák és a sintik nélkülöznek. Egyidejűleg egy határvonalat kell húzni az etnikai csoportok és a kisebbségek jogai között, hogy olyan személyekre is vonatkozzon, akik nem

rendelkeznek csoportvonással (menekültek, emigráns munkások). (...)

Az első lépés ebbe az irányba az lehetne, hogy alkalmazzuk a meglévő konfliktusmegoldó mechanizmust az etnikai csoportokra és kisebbségekre. Azonban egy speciális intézmény a kisebbségek és etnikai csoportok számára nélkülözhetetlen lenne, vagy a CSCE, vagy az Európa Tanács keretein belül. Pozitív fejlődés csak akkor elképzelhető, ha a kormányok nem tudják tovább fenntartani azt – szankciók felmerülése nélkül –, hogy a területükön nincsenek kisebbségek, ha a multinacionális államok nem tudják tovább úgy le gitimálni magukat, mint egységes nemzetállamot, és ha az etnikai csoportok megkapják a valódi kulturális, gazdasági, szociális és politikai egyenlőséget.

A politikai, történelmi és pszichológiai határokat át kell lépni, hogy elérjük ezt a célt. Nemzetállamokban gondolkodni – ez a múlté kell legyen. Mindig hangoztattam azt a figyelmeztetést, és ma is ezt teszem: három veszélyes nacionalizmus van ma Európában – Szerbiában, Romániában és Szlovákiában. Ezek ellen csak úgy küzdhetünk, ha félretesszük az előítéleteket és félelmeket, amelyeket keltenek.

(Az ismert nemzetközi jogász az INTEREG – Nemzetközi Intézmény az Etnikai Csoportok Jogaiért és a Regionalizmusért – képviselőjében szólalt fel.)

DR. ÉVA MARIA BARKI
(Bécs)

Szeretetszolgálat és önrendelkezés

Miközben a szovjet birodalom is széteséssel küzd nemzetiségi kérdéseinek megoldatlanságától, a román birodalmi álom a valósághoz közelít. Ma arra készülődik Európa tapintatának – bűnös közönyének – árnyékában, hogy végre összehozza Nagyromániát. Moldávia függetlenségének sietős elismerése az utolsó előtti lépés volt az egyesülésükhöz. Ahhoz, hogy megvalósuljon a nemzeti kizárólagosság fasiszta célkitűzése: Románia határainak kiterjesztése a Dnyeszterig.

Magát kínálja a kérdés, hogy mikor következik a Tisza? Nem kétséges, hogy a maholnap harminc milliós lélekszámú, európai mértékkel mérve potenciális hódító erőt jelentő ország, nem késlekedik majd az egykori "vérgőzös" agyú tábornokai által *ad hoc* kijelölt "természetes román léletteret", a Tisza–Dnyeszter között teljességében megszerezni. Hogy ma, a XX. századvég Európájában nem rémálom e jóslat, azt Szerbia anakronisztikus, de annál véresebb nacionalista háborúja jelesül illusztrálja.

Szomorú felsorolás kívánczik ide a kisebbségben élő magyarság sorsáról: emlékezzünk a Ceausescu-féle falurombolásra, tegyük melléje a Jugoszláviában pusztuló magyar falvakat, és harmadjára annak veszélyét vegyük figyelembe, hogy a Csalóközben "emberbaráti" kitelepítés fenyegeti a magyar nemzetiségű lakosságot azzal a rejtett céllal, hogy a tájegység nemzetiségi jellegét megváltoztassák... Ezek figyelembevételével nem túlzás azt a következtetést

levonni, hogy ma ezeken a területeken a Trianonban diktált népességeképlet véglegesítésére törekszenek. Teszik ezt a népek önrendelkezésének csak a többségre vonatkozott elve alapján.

A magyarság pedig mindeközben megkötöi önmaga kezét. Az anyaország humanitárius mértékkel cselekszik csupán, mint bármely szeretetszolgálatot végző egyesület. Hiába deklarálta felelősségvállalási szándékát értük, jogosítások nélkül nem tehet konkrét politikai lépéseket. Pedig sajátos – anyaországi – helyzete nem lehet mentség, ellenkezőleg: kötelesség. Magyarellenes nacionalista törekvések szélsőségei között az "európaiság" nem korlátozódhatik protokolláris *bon ton*-ra; kezdeményeznie kell. Különben továbbra is csak udvariassági jelenlétet bizonyíthat azokon a fórumokon, ahol a kisebbségi ügyeket rendezik. Genfben, az elmúlt negyedév legfontosabb nemzetközi kisebbségi fórumán kiderült, hogy az az ország, amely a legnagyobb lélekszámú határain kívül élő nemzetrésszel rendelkezik, hiányában van minden nemzetközi döntésben méltó gondolásnak, tervezetnek: stratégiának... Pedig már nem csak Erdélyben, a horvátországi fronton is vannak magyar áldozatok...

A századunk két világháborújának köszönhető határhálózatról végre kiderült, hogy kényszerzubbony. Ma tanúi vagyunk, hogyan tépik le magukról sorban az érintett országok és országcsoporthozulások a nagyhatalmi döntéssel rájuk kényszerített formaruhát. Németország egységes, a balti államok függetlenek... A népek önrendelkezést joga lépett az ellenségkép bidegbáborús eszménye belyébe. Ebben egyetért a világ, és minden érintett állam. De különbség mégis van: a jelentős nemzeti kisebbségekkel rendelkező országokban továbbra is a többség megelégedésére próbálják érvényesíteni az önrendelkezési elvet. S amint azt a román és szerb példa igazolja, ez

területszerzési igényt takar. Az expanziós törekvések pedig ellentmondanak az önrendelkezés logikájának. (Talán elég lett volna ezt leleplezni magyar részről Genfben, és kijelenteni: hogy román vonatkozásban Moldáviáról (Besszarábiáról) beszélni csakis Erdéllyel "egy csomagban" szabad!)

Ahhoz, hogy a közép- és kelet-európai, de a szovjet-ázsiai és balkáni függetlenedési törekvések elkerüljék a visszarendeződést, előbb vagy utóbb szükségessé válik a kor szellemében megrendezett egyeztetése az igényeknek, ahol egyenjogú feleként tárgyalhatnak majd úgy a kisebbségi, mint a többségi érdekek képviselői. Erre pedig fel kell készülni. Tudomásul kell venni, hogy az etnikai autonómiák hangsúlyozzák és erősítik az adott államok függetlenségi statutumát, és feloldják a hovatartozási kérdésekből táplálkozó belső feszültségeket.

A történelmi pillanat nem sültgámb, készen semmit nem hoz, ám elrepülni elrepül. A halogatás újabb évszázadra szóló vetemedést okozhat a magyarságnak. Következésképpen önrendelkezés-elvű, egyeztetett és folyamatosan propagált stratégiára van ma szükségünk. A hangsúly pedig a "folyamatosan" legyen. Persze ehhez a kisebbségben élő magyarságnak is vennie kell a bátorságot a megszólalásra... Mert néma kisebbségnek "anyaországa" sem érti a szavát. Hát akkor a világ?

ZOLTÁN FERENC

A HALLGATÁS BIRODALMA

Jugoszláviában faji háború dúl

“Ami volt, ugyanaz, ami ezután is lesz, és ami történt, ugyanaz, ami ezután is történik...”

Prédikátor könyve 1/9

A férfit, akinek a nevét a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően elhallgatjuk, hogy azonosítható ne legyen, haslövénnyel szállították kórházba. 67 éves, és nem akart beszélni. Magáról különösen nem, csak amikor a Híradóban újra látta Eszéket, akkor jajdult szóra, s engedte, hogy bekapcsoljuk a magnót...

– Nem eszéki vagyok. Kenyerem javát egy Újvidékhez közeli faluban ettem meg, másodszorra aztán odanősültem Eszékre, s azt reméltem, hogy békében megöregedhetem, de ez a reményemem hiábavaló volt. Amikor először lótték aknavetővel a várost, még nyugtatgattam az ottaniakat, hogy hinni kell benne: csak másként lesz, s hát majdnem ráfizettem. Azt kérdezte horvát meg magyar, hogy kiben higgyenek? Meg olyanokat mondtak, hogy azt, ami van, senki nem érti, Amerika különösen nem, a franciák pedig azt szeretnék, ha semmi sem változna. Talán a németek, de őket nyomasztják az emlékek. “Az isten is elhagyott bennünket”, mondta akkor egy gárdista...

– Na persze az idősebb magyar korosztály értheti, hogy mindannak, ami ma van, és ami holnap lesz, mi a gyökere, hogy mi miatt történik, de hát ők meg hallgatnak, ha viszont az újságokat olvasom, megborzongok attól, amit összeírnak. A szenzációhajászás persze nagyon megy, tán túlságosan is, de a lényeg közben elsikkad. Azt írják egyre, hogy így-úgy Milosevics meg a tisztikar, mint ha bizony ezek különböznenek a voltaktól. Én ott éltem le az életemet, mondom, Újvidék mellett... Megérttem a Vajdaságban az első és második szerb betelepítést. Hozták-csallták őket tízezerszám. Adtak pénzt, földet nekik, építettek házat nekik, hoztak oda mindenféle nációt, csak hogy ne érezze magát otthon a vajdasági, a bánási, a muraközi meg a

szerémségi magyar. Dideregtünk mi még a királyság alatt is, mert hallgass volt a nevünk, nyomorították a nyelvünket, magyarították, hogy másnak lenni, nem magyarnak lenni miért jobb. Aztán jött a második nagy betelepítés, amely megdermesztett bennünket, hiszen utána voltunk a háborúnak, meg annak, hogy negyvenezer megfélemlített, meghunyászkodott magyart lemészároltak: kicsinyt meg nagyot, ahogy jött, harmincezret meg elűldöztek, s a hetven ezer helyébe odatelepítettek kétszer annyi szerbet, bosnyákot, de főleg szerbet, Titó meg Rankovics...

– Ha valaki venné magának a fáradságot itt, Magyarországon, s utána számolna, hogy az elmúlt hetven évben hogyan változott meg a Jugoszláviához csatolt országrész magyar településeinek a népessége, akkor nem írják tele a lapokat azzal az oktalansággal, hogy ez meg az a mai szerb politikus az oka mindennek, mert ez egyszerűen nem igaz, nem akarok trágárkodni, de ez hazugság. Milosevics vagy a többiek is a nagyszerb birodalomról álmodoznak, mint annak előtte Sándor király, meg a környezete tette. Egyik kutya, a másik eb.

– Ugyanazt az álmodot kergetik valamennyien, s a mi legnagyobb bűnünk az, hogy meghunyászkodtunk, s nem voltunk képesek megfogni egymás kezét. Legalább, hogy ne hagyjuk el egymást, ottaniak meg itteniek... Féltünk a haragjuktól, s amikor látták, hogy mi magunk megteremtjük a hallgatás birodalmát, akkor még inkább felbátorodtak, s lám csak, idejutottunk. Hozzászóltak a hallgatásunkhoz, és ha valaki megkésve, de mégis szól, akkor fejevert emelnek rá, mint a szlovénekre meg a horvátokra. Ha nem ébred meg Európa, ez lesz a mi sorsunk is. Ha ugyan nem sikerül a kései ébredéssel megépíteni a lélek erejéből erős várunkat is, a lenti magyar várat, ami kifoghat a nagyszerb álmodot kergetők ostromló kedvén. Ha legalább olyan erősek lennének, mint

a koszovói albánok – lélekben rendíthetetlenek.

– De itt, már úgy értem Magyarországon, ami az újságokat illeti, nagyon el vannak tévelyedve, mert azt a hitet ültetik az emberekbe, mindegy, hogy tudatlanságból vagy eltervezve, hogy ha eltűnik a mai kormány, ha elkotródnak a kommunisták, akkor minden megváltozik, akkor kivirul felettünk a demokrácia nagy ege, és bűnbánóan nyakunkba borulnak mindazok, akik hetven éven át azért nyomorgattak bennünket, hogy ott délen ne legyen egy szál magyar se. Jó lenne kigyógyulni ebből a tévhitből, amíg nem késő, nem másért, csak hogy holnapután ne legyen túl nagy a csalódás. A képzelgésért, hogy holnap minden másként lesz, lehet, hogy újra nagy árat kell fizetni, talán a legnagyobbat: a teljes reménytelenség mérhetetlenül belesodorhatja a lenti magyarokat a nagyszerb birodalomba. Ha nem segítenek innen, s legfőképp, ha Európa nem érti meg, hogy mire megy a játék, akkor a demokratikus Szerbia ássa meg a vajdasági magyarok sírját. Milosevics pedig tapsikol majd, hiszen amit ő nem végezhetett el fegyverrel, azt elvégzik a körmüket máris mutogató demokraták. *A jugoszláviai dráma nem társadalmi, hanem faji konfliktus. Ezt kellene végre megérteni.* A lenti magyarság léte vagy nemléte annak függvénye, hogy a nemzetközi közösség megérti-e, hogy mi történik a Balkánon, s hogy az önrendelkezés támaszául szegődik-e...

Lejegyezte:
SZOLCSVAI TIBOR

Népfogyatkozás a Kárpát-medencében

Egy közvéleménykutatás szerint a megkérdezettek több, mint negyven százaléka állítja Magyarországon, hogy az erdélyi menekültek "cserbenhagyták" az ottani magyarságot, ráadásul elveszik az itthoniaktól a munkahelyeket, lakáshoz is hamarabb jutnak. Vajon ténylegesen "létszám fölül" az a 15–20 ezer (akár még a duplája is) erdélyi menekült akkor, amikor egy év alatt több tizezerrel csökken az ország lakossága?! Fogyunk, egyre fogyunk a Kárpát-medencében – vallja cikkében a szerző, aki hazánk és a környező országok demográfiai mozgását elemzi.

Az Erdélyi Magyarság 6. számának címloldalán megrázó gondolatokat olvashattunk arról, hogy kicsinyes belharcokkal hogyan is pusztítjuk magunkat. Ezek "Az (ön)gyilkosság fortélyai", ahogy a cím mondja, "... amikor nemzeti érdekek fölé emelik egyesek a pártparancsokat. Amikor balálos ellenségetknél is szenvedélyesebben gyalázzuk – önmagunkat." Tesszük ezt, miközben pillanatnyi érdekeinktől vezetve nem nevelünk gyermeket, vagy csak az egyetlenkét, amikor a születéskorlátozás gyakorlata oly szintre emelkedett, hogy 1981 óta rohamosan fogy az ország népessége. Az 1990. január 1-jei eszmei időponttal végrehajtott népszámlálás szerint az ország össznépessége 10 millió 375 ezer. 1981-ben még 10 millió 713 ezren voltunk. Ez év januárjáig 338 ezerrel többen haltak meg, mint születtek az elmúlt 9 évben. Demográfiai arányszámokból trendet számítva – 2000-ben mintmáltsan 600 ezerrel leszünk kevesebben a mai Magyarországon.

Milyen lehet vajon a szomszédos országokban élő magyarság demográfiai helyzete? Érdemi választ azért

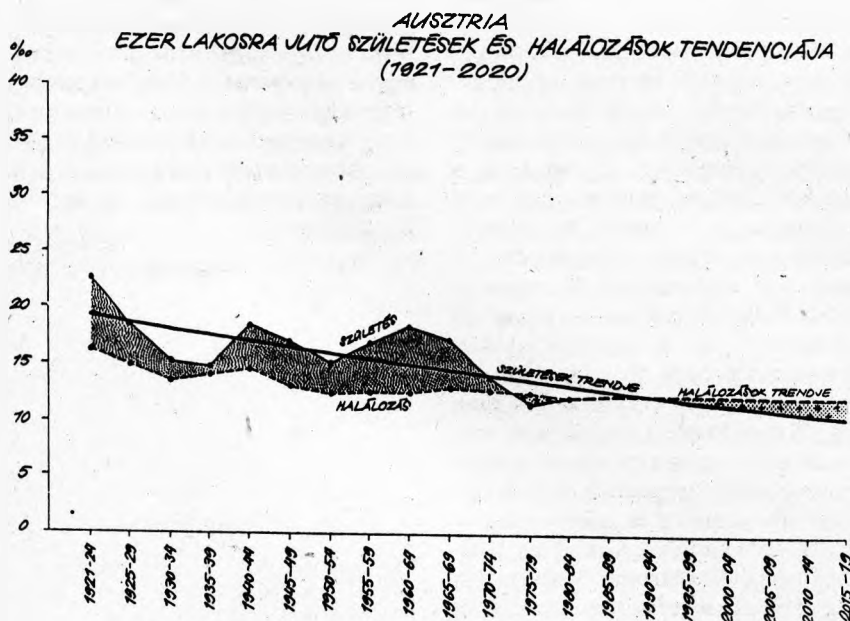
nehéz megadni, mert a hivatalos adatok rendkívül változatosak, már ahol nemzetiségekre bontva található egyáltalán. Románia esetében a falvak, a városok hivatalos adatait sem ismerjük, mert titkosak. Reméljük, hogy nem sokáig. A szlovákiai és jugoszláviai adatok elemzéséből arra következtetünk, hogy falusi körülmények között, ahol nem vállalják az állam nyelvének megtanulását és nem tanulnak tovább a magyar gyermekek, ott kedvezőbb a demográfiai helyzet, van természetes szaporodás. A városokban, ahol jobban előrehaladt a születéskorlátozás gyakorlata, és a politikai hatalom természetes "homogenizálása" is jobban sújtja a magyar etnikumot, erőteljesebb a fogyás még a magyarországihoz képest is. A folyamat értékeléséhez még az elvándorlás tényeit is figyelembe kell venni.

Nézzük előbb szomszédaink helyzetét.

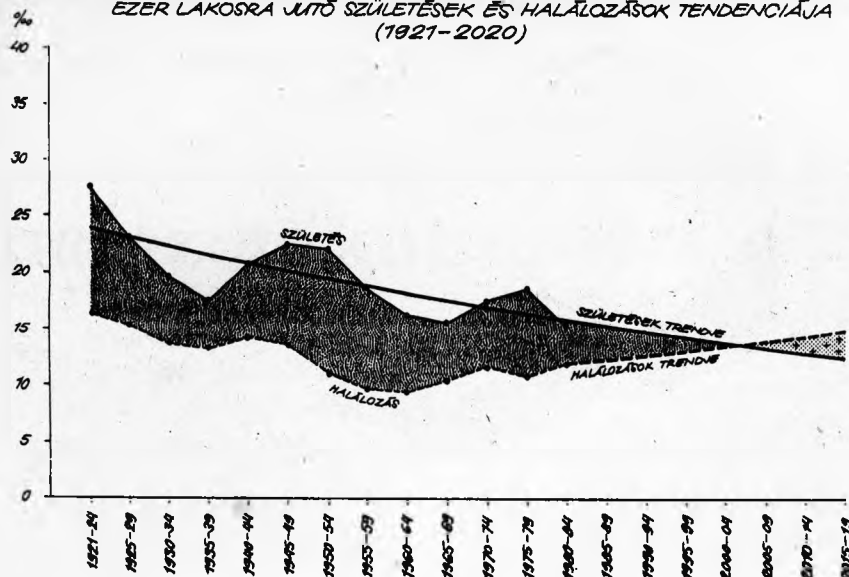
Ausztriában 1876-tól ismerjük pontosan a népmozgalmi adatokat. A születési arányszámok mindig kedvezőlenebbek voltak, mint Magyarországon az 1960-as évekig. A halandósági arányok ugyanakkor egyre jobbak. E kettőnek a különözete 1960-ig azt mutatta, hogy Ausztriában a miénknél kicsit alacsonyabb volt a természetes szaporodás mértéke. Nyugati szomszédunknál azonban a fogyás irányába mutató tendencia láttán igen következetesen sokrétű népesedéspolitikai programot valósítottak meg. Van házassági segély, nagyobb összeg a gyermek születésekor, magasabb családi pótlék; segély, ha a gyermek iskolába megy; az adózásban is jelentősen figyelembe veszik a családban nevelendő gyermekek számát. Az eredmény sem maradt el: Ausztriában, ma már ha kis mértékben is, de van természetes szaporodás.

Csehszlovákia. A trendszámítás azt mutatja, hogy csak 2005–2007 táján jut el az ország a fogyás állapotába. Ha azonban különválasztanánk Szlovákia és Csehország arányszámait, akkor látnánk, hogy a csehek majdnem ugyanolyan nehéz demográfiai helyzetben vannak, mint mi. A szlovákok születési arányai már régóta jóval kedvezőbbek, mint a cseheké. A szlovákok magasabb természetes szaporodása eredményezi, hogy az országban csak az ezredforduló után következik be fogyás.

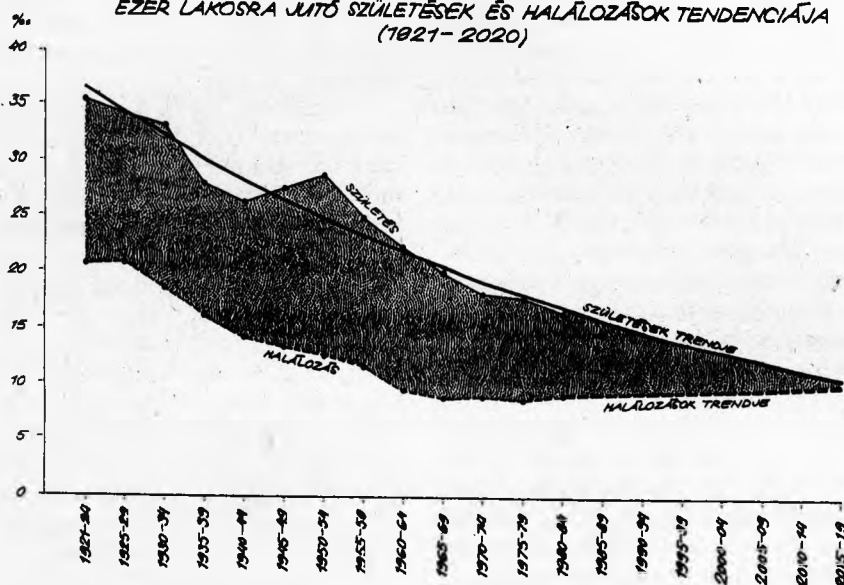
Jugoszláviai statisztikák szerint a szlovén, a horvát és a magyar etnikum népmozgalmi arányai ma már

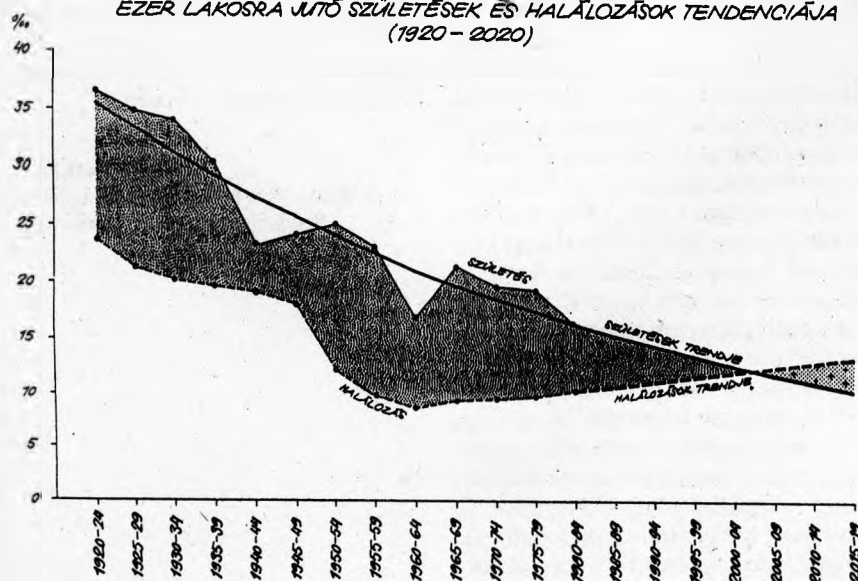
CSEHSZLOVÁKIA
EZER LAKOSRA JÚTÓ SZÜLETÉSEK ÉS HALÁLOZÁSOK TENDENCIÁJA
(1921-2020)

JUGOSZLÁVIA
EZER LAKOSRA JÚTÓ SZÜLETÉSEK ÉS HALÁLOZÁSOK TENDENCIÁJA
(1921-2020)

ROMÁNIA
EZER LAKOSRA JÚTÓ SZÜLETÉSEK ÉS HALÁLOZÁSOK TENDENCIÁJA
(1920-2020)

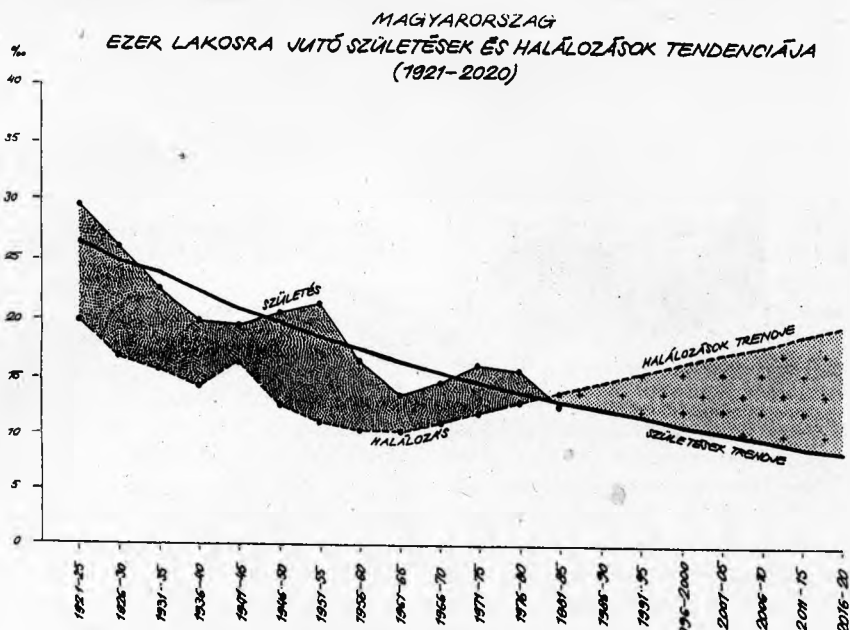

fogyást mutatnak. A szerb és macedón etnikum esetében a születési arányok csökkennek, a halandóság egyre kisebb mértékben javul, ám a kismérvű természetes szaporodás az ezredfordulóiig biztosított. Az albán etnikum jellemzője a magas születési arány és a közepes szintű halandóság. Ennek eredménye, hogy mindenütt 10 ezrelék felett van az albánok természetes szaporodása, sőt egyes területeken eléri a 20 ezreléket. Jugoszláviában a különböző népcsoportok eltérő demográfiai magatartása miatt az ország a nulla reprodukcióhoz, majd a fogyáshoz csak 2020 után fog eljutni, de addig nagy etnikai "átrendeződés" következik be.

Romániára nézve jó népmozgalmi adatokkal rendelkezünk, amelyeket az ENSZ kiadványok is közölnek. Itt a területi és vele összefüggő etnikai különbségeket azonban adatok hiányában nem tudjuk elemezni. Statisztikáink szerint – a mai Románia területét véve figyelembe – 1912 és 1930 között ezer lakosra számítva 6,9 volt az átlagos népességnövekedés. A magas születési arányokkal szemben nagyon sokáig – nyugat- és közép-európai mércével mérve – viszonylag nagy volt a csecsemőhalandóság. Még az 1930 és 1948 közötti időszakban – a népszámlálások között – sem következik be a nyugat- és közép-európai országokra a XIX. század második felében jellemző "demográfiai olló", a magasabb természetes szaporodás. Igen kedvező a népességfejlődés szempontjából az 1948 és 1956 közötti idő-

szak, amikor az átlagos népességnövekedés évenként 12,7 ezrelék. (10 ezrelék felett beszélünk demográfiai ollóról.) 1956 és 1966 között ez az ütem csökken. Az egyes nemzetiségek egészét összegző adatok szerint az ország egészében évenként 9,2 ezrelék a növekedés, ugyanakkor a magyar nemzetiségé – a hivatalos adatok szerint – évenként csak 2 ezrelék. 1966 és 1977 között Romániában *adminisztratív eszközökkel*, a művi terhesség-megszakítások kemény tiltásával, a hormonális fogamzásgátlók forgalmazásának és behozatalának szigorú tilalmával igen magas születési arányokat alakítottak ki. Ebben a 11 esztendőben az egy évre jutó népességnövekedés 11,7 ezrelék. A magyar nemzetiség népességnövekedési mutatója is növekszik, de csak 4,8 ezrelékre.

Az már Romániában is megfigyelhető volt, hogy az abortuszrendelet bevezetésétől kezdve fokozatosan csökkennek a születési arányok. Egy év volt csak kivétel (1974), amikor a megelőző esztendőben *a terbesség-megszakítással vádolt szülésorvosok százait vitték el csatornát építeni az Al-Dunára*. 1975 után a születések száma ismét csökken – az 1989 decemberi fordulatig. Számításaink szerint Románia fogyása 2003–2004 táján következett volna be. De – minden bizonnyal – jóval előbbre kerül. Románia esetében a fogyás irányába mutató tendenciát az lassítja, hogy az ország népességének – valószínűen – több, mint 10 százaléka cigány etnikum.

A Kárpát-medencében a 150 éves török hódoltság idején fogyott először a magyarság. A későbbi történeti Magyarország nem őrződhetett meg tehát tovább, elkerülhetetlen volt valamilyen "Trianon", ha nem is ilyen mértékben. Most kezdünk kilábolni abból a mocsárból is, amibe a több, mint 40 éves szovjet hódoltság taszított bennünket. *E nemzeti-etlen négy évtizedben kevés történt a népességfogyás megakadályozására.* (Magyarországon a szigorú abortusztilalom időszaka csak 3 évet jelent [1954–1956], mégis iszonyú volt a negatív visszahatása! A születési arányok zuhanásszerűen csökkentek, és ehhez az 1956-os forradalom véres megtorlása, a 150 ezres emigráció is hozzájárult.) *A grafikonról egyértelműen láthatjuk, hogy mi magyarok kerültünk a legrosszabb helyzetbe a Duna tájon.*

Az előjelzés azt mutatja, hogy *lassú fogyás következik bázánkban.* Viszont az osztrák példán láthatjuk, ez *nem sorsszerű.* Megfelelő népesedés-politikával a számított tendencia megváltoztatható. Csak az a baj, hogy *mi már nagyon sok lépést veszítettünk.* A legutóbbi öt évben a rózsaszínnel festegető hivatásos demográfusoktól se volt olvasható olyan cikk, amelyben meg tudta volna, meg merte volna mondani valaki, milyen népesedés-politikával mikorra lehet elérni, hogy ne fogyjunk.

A népesedési egyensúly visszanyeréséhez Magyarországon ma már 100 házasságból 260–270 gyermek születése igényeltetne. Ha a halogató politikát tovább folytatjuk, akkor

2000-ben már 100 házasságból 300 gyermek születése a fennmaradás feltétele.

Hazánkban mind a parlamenti honatyáknak, mind a kormányzatunknak feladták a leckét a múlt mulasztásai és bűnei. Népünk létkérdéseire mérve sokszor foglalkoznak kicsinyes problémákkal. Csak erősíthetem hát az Erdélyi Magyarság állásfoglalását, hogy *a jelen helyzetben ez (ön)gyilkosság.* A politikai és a gazdasági válság leküzdése köt le most még minden figyelmet. Igaz, ám minél előbb úrrá kell lenni a helyzeten, és távolabbra kell tekinteni. Örömmel számolhatok be arról, hogy egy olyan tanácskozáson vehettem részt a Népjóléti Minisztériumban, melynek a nyugdíjbiztosítás, az egészségügyi biztosítás mellett az volt a témája, hogyan kellene megszervezni a családbiztosítást. Reményt keltett a tanácskozás végkövetkeztetése: *keresnünk kell nemzeti összefogással a kiutat.*

KOVÁTS ZOLTÁN
(A grafikonokat Kratochwill Máttyás és Szederkényi Antal készítette.)

1550–1574

A kolozsvári nyomda az egységes nemzeti kultúráért

1551 tavaszán kéziratcsomó került Heltai Gáspár kolozsvári lutheránus plébános asztalára. A török hódoltság területéről, a messzi, dunántúli Tolna mezővárosából küldte két ottani lelkész: Eszéki Szigeti Imre és Tövisi Mátyás. Lefordították az ószövetség Ecclesiasticus Liber néven ismert, Jézus Sirah könyvének is emlegetett részét a hívek erkölcsi okulására. Heltai Gáspár így ír erről a küldeményről: “Hoztanak vala mihozzánk Tolnáról egynéhány keresztyén atyafiúnak munkáját a Jézus Sirah könyvén, kik ezt a nemes könyvet magyar nyelven megtolmácsolták vala”.

Heltai megbízta káplánját, Gyulai Istvánt, hogy vizsgálja meg a fordítást; jónak találtatott, és így kinyomatták az Úr 1551. esztendejében, iskolai használatú erkölcsstanító olvasmány gyanánt, mert *“Az ifjúság ez könyvecskéből több jó erkölcsre való tudománt tanulbat, bogynem mint Platónak és Arisztotelésznek nagy bosszú könyveiből”.*

A két tolnai lelkész – egyikük, Tövisi Mátyás, mint neve is mutatja, Erdélyből került a török megszállta mezővárosba – azért küldte a messzi Kolozsvárra fordítását, mert tudhatta, hogy az előző évben, 1550-ben már kinyomatták ott Baranyában lelkészkedő társuk: Sztárai Mihály színjátékát *A papok bázasságáról*.

Íme tehát Kolozsvár városának plébánosa, egyszersmind nyomdai vállalkozó, kapcsolatot tart az 1541. Buda török megszállása óta három részre szakadt ország távoli tájaival, feladatának tekinti a magyar nyelvű irodalom kinyomtatását, terjesztését. A magyar állam egysége megszűnt, hiányában a magyar nyelv veszi át a nemzettudat megtartásának feladatát. A német anyanyelvű Heltai Gáspár, aki, mint maga írta, férfikorában tanult csak meg magyarul, felkutatja az egész ország területén működő írókat és költőket; nyomtatóműhelye az egész magyar nemzet kulturális központjává vált. Nem királyi és fejedelmi udvarok, hanem egy városi polgár vállalta magára a magyar irodalom ügyét. Mekkora hit, milyen rendíthetetlen magyarságtudat kellett ahhoz, hogy a török hódoltság területéről, a Dunán és a Tiszán, aztán a Királyhágón átkelve, török katonák, császári zsoldosok, rablók és martalócok zaklatásait vállalva, valaki eljuttassa írásművét sokszáz mérföldnyi távolságra, és viszont: hogy egy viszonylagos biztonságban és kiegyensúlyozott anyagi viszonyok között élő pap örömmel fogadjon ilyen küldeményt, és közreadásáról gondoskodjék.

Semmiféle központi hatalom,

közigazgatás, rendelkezés nem volt; a magyar nép maga vette kezébe a magyar nyelv (és a magyar nemzeti identitástudat!) ügyének képviselőjét. Kis falvak tanítói, lantosai, lelkészei tudtak egymásról, üzentek egymásnak, megteremtették a magyar nyelvű irodalmat.

Tíz évvel Buda veszése után Kolozsvár az egész hajdani magyar birodalom védelmi központjává vált. Nem hangoztathatjuk eléggé azt sem, hogy ennek a központnak éltetője egy német anyanyelvű lelkész, aki a magyar reneszánsz elbeszélő próza klasszikusa lett.

A kolozsvári műhely adta közre az első magyar nyelvű vallásos költői antológiát – *“Hoffgreff énekeskönyv”*, 1554 –, melyben tíz szerző művei szerepelnek az ország minden tájáról: Batizi András és Szkhárosi Horváth András a Felső-Tisza vidékről; Csikei István Baranyából; Dézsi András Debrecenből; Farkas András Esztergomból; Kákonyi Péter a baranyai Hercegszőlősről; Sztárai Mihály is Baranyából; mindössze Biai Gáspár (Temesvár) és Székely Balázs (Szatmár) tekinthető az erdélyi fejedelemség hatásköréhez tartozó területnek. Fekete Imréről nevével kívül szinte semmit sem tudunk.

Amint látható, Kolozsvár nyomdája különös gonddal tartja számon, kutatja fel az egész ország énekincsét; feltűnő, milyen figyelemmel van a hódoltsági területre! (Baranya, Esztergom.)

A vallásos költészetet követi, szintén 1554-ben, az akkor Kassán élő – és a dunántúli Sárvarott szé-

sában magyarul is közrebocsátotta a *Magyar Krónikát*, amint számos más erdélyi szerző műveit is.

Kolozsvár tudatosan és módszeresen vette át, vállalta magára az egyetemes magyar művelődés ügyét, keletkezett legyen valamely mű akár a Habsburg-Magyarországon, akár hódoltság területén. Rendkívüli erőfeszítésekre volt szükség akkor szervezett postaszolgálat hiányában, és egyáltalán: kapcsolatteremtési nehézségek miatt távoli falvakban élő költők és írók kézíratait megszerezni.

Az 1574-es *Cancionale* hat szerző történelmi énekeit adja közre Heltai szerkesztésében. A hat szerző közül három nem erdélyi: Göröcsöni Ambrosius, Zemplénben a Homonnai-Drugeth család lantosa; Nagybáncsai Mátyás nagyszombati, felvidéki polgár, aki Hunyadi Jánosról szerzett énekét 1570-ben "az vitézlő népnek" ajánlja, "kik vadnak széllyel az végbázakban". Tinódi Sebestyént a *Krónikával* kapcsolatban már említettük.

Ez a kapcsolattartás, egy három részre osztottságon belül is egyetlen nemzet, egyetlen nyelv identitástudata a királyi Magyarország nyomdával bíró településeinek megnyitását. Németújvárott – a Batthyányiak birtokán – 1596-ban újra kiadták Heltai Gáspár 1566-os meséit, a *Száz Fabulát*, Bornemisza Péter pedig a Kis Kárpátok nyugati lejtőin épült Detrekőn, *Énekek bárom rendbe* (1582) című antológiájában Erdély költőit is szerepelteti: például Dávid Ferencet vagy Tordai Benedeket, holott Bornemisza sohasem járt Erdélyben.

Ez a szellemi kapcsolattartás a XVII. században a legmagasabb államférfiúi fokon is megvalósult. Káldi György, "a Jézus alatt vitézkező társaságbeli pap" 1626-ban Bécsben közreadta az első teljes katolikus Bibliát. Ennek költségeit Pázmány Péter hercegprímás, főkancellár, bíboros és a református Bethlen Gábor erdélyi fejedelem *közösen viselték!* A magyar művelődéstörténet azóta sem igen tud hasonló horderejű összefogást, egy három részre szakadt országban, és éppen ekkor, 1626-ban egymással hadiállapotban lévő államok – a Habsburg-Monarchia és Erdély – között. Maga Pázmány Péter, a jezsuita szerzetes és katolikus hitszónok személyesen dedikálta prédikációinak kötetét Bethlen Gábornak:

"Im azokban az *prédikációkban*, melyekkel az *Úristennek tisztességére barminc esztendőitől fogva*

tanítottam a községet, kinyomtatam egynébányat és egy exemplárt nagy becsülettel és szeretettel kegyelmednek küldöttem, kérvén, hogy mikor fejedelmi gondjaitól üressége lebet, ne restellje általolvasását. Azt hiszem, hogy Kegyelmed páp-ista prédikációt talán nem is bal-lott. Ne restellje olvasni tekegyel-med.

Az *Úristentől Kegyelmednek minden üdvösséges jókat szívből kívánok.*

Pozsony, 26. december 1636.

Fényesség uraságodnak szolgálatra kész barátja:

Pázmány Péter cardinalis manu propria"

Ez a két jeles hazafi és államférfi közös volt a haza szolgálatában, és ezt a szolgálatot a magyar nyelv útján, gondolatkinccsel és érzelmi töltésével, ennek segítségével látták el legjobb tudásuk szerint.

Ugyanígy jelképezte a magyar függetlenséget a magyar nyelv 1790-ban, amikor még a jozefinista magyar urak is összefogtak nyelvünk érdekében; amikor Zichy országbíró németül kérte a Budára hazahozott szentkorona ládájához a kulcsot, egy Bihar megyei küldött ezt dörmögte:

"Nem német korona ez, kegyelmes uram, nem tud ám németül; próbálja meg magyarul, majd kinyílik a láda."

Amikor pedig Ferenc József megdorgálta az egyébként udvarhú magyar főnemességet, amiért az önkényuralom idején felségfolyamodványban kérték a császárt: ne nyomja el a magyar nyelvet, így válaszoltak:

"Hazánk mindenre kész az uralkodóért, csak egyre nem: hogy önmagához bütlenné legyen."

De ez már túlmutat Erdély, közelebbről Kolozsvár meghatározó szerepén a magyar kultúra ügyében.

Tény viszont, hogy amikor a török hatalom túlerejű támadása szétverte a belső egyenlenségektől gyötört magyar államot, a megszűnt központi hatalom helyébe egy másik, legyőzhetetlen hatalom lépett: a *nemzet által beszélt magyar nyelv*. És ezt a nyelvet, nyomtatásban, szervezeten, országos kiterjedésben a kolozsvári nyomda őrizte és terjesztette.

NEMESKÜRTY ISTVÁN

kelő Nádasdy Tamás országbíró szolgálatában álló – Tinódi Sebestyén "életmű-kötete" – ahogyan ma mondanánk.

Tinódi Sebestyén az első magyar költő, aki saját maga állította össze szerzeményeit, mégpedig úgy, hogy szoros időrendbe szedett történelmi énekei az 1540–1551 decembere között történt eseményekről számolnak be. Hogy krónikája pontos legyen, a nyomdai munkálatok közben sebtében pótolta azokat az eseményeket, melyekről nem volt kész éneke. Noha Tinódi kötetét Ferdinánd királynak ajánlotta – mégsem Bécs, hanem Kolozsvár vállalkozott kiadására! Mert a kötet az egyetemes magyar érdekeket szolgálta. A kolozsvári nyomda annyira fontosnak tartotta az Erdélyen kívüli magyar területek sorsának szemmel tartását, hogy noha a Tinódi Krónikában két változatban is olvasható Eger vár viadalának története, 1555-ben külön füzetben adta közre Csabai Mátyás kassai tanítónak Eger védelméről és Dobó Istvánról latin nyelven írott művét, mely akkora sikert aratott, hogy Wittenbergben bővítve is kiadták.

Heltai Gáspár adta ki, hazánkban először, Bonfini *Magyar Történetét* latinul, részben az 1543-as töredékes Basel-i kiadás alapján, részben pedig Csáky Mihály kancellár birtokában lévő kéziratokból (1565). A kötethez tizenhat kolozsvári diák üdvözlő verseket írt a függelékben közreadták Janus Pannonius egy Mátyás királyt dicsőítő költeményét is. Heltai 1575-ben saját átdolgozá-

Viták az önrendelkezésről az RMDSZ-ben

Katona Ádámot, az RMDSZ székelyudvarhelyi szervezetének politikai és kulturális alelnökét kérdezte meg Oláh István arról, hogy a romániai magyarság érdekvédelmi szervezete, az RMDSZ Kongresszusa "mit váltott be, és mit nem, mi volt a jó, és mi nem, mi mérhető közelebbi, s mi a távolabbi közvetkezményeiben?" Az Erdélyi Magyarság a nyilvánosság előtti politizálást kívánja erősíteni és kiterjeszteni, amikor teret biztosít a Romániai Magyar Szó 1991. július 13-14-i számában megjelent, szerkesztett interjúszöveg néhány részletének, melyből a riporter elhagyta saját kérdéseit, mivel "Az állításokban amúgy is tenger kérdés fogalmazódik meg".

Különösen egy, az országos fordulat óta nagyon exponált politikai és jogfilozófiai fogalomról kell beszélgetnünk, ha nézeteimről érdeklődsz, s ez az önrendelkezés. Nagy történelmi előzményei vannak az erdélyi társadalomban. A szászoké például a XIII. századtól, az Andreaneumtól 1848-ig élt. A székely társadalomban – a katonai társadalomban – is jól kimutathatóan létezett. Az erdélyi kulturális szférában ugyancsak, nevezetesen az egyházi szerveződésben. A presbiterianizmus, vagy a katolikusoknál a státus tulajdonképpen világi vezetést jelent, mégpedig az önrendelkezés alapján. Sőt, a tordai országgyűlésen a Dávid Ferenc által kimondott vallásszabadság is egyfajta önrendelkezés megfogalmazása. Az erdélyiek számára tehát nem Wilson amerikai elnök nevével kapcsolódott össze először, hanem évszázadokkal korábban. Ezért mélyebben is áthatotta az egész társadalmat, gondolkodásunkat. Teljesen véletlen, hogy az önrendelkezésről a kérdés egyik nagy európai szakértőjével válhattam szót, Bibó Istvánnal. Halála előtt egy esztendővel jártam nála az Orsó utcában. Jeszenszky Gézával jártunk Bibónál; meghitt és emberi beszélgetés volt, többek között az önrendelkezésről, az erdélyi sorsról, kilátásainkról. Családilag is nagyon tájékozott volt, apósa, Ravasz László révén, aki Udvarhelyen sokszor megfordult; Bibó tehát egészen jól ismerte Erdélyt, Udvarhelyt. Nem érdekes, bár megírtam ezt is, még akkor, Horváth Andor akarta lehozni a Hétben, de kihajították... Az udvarhelyi nyomda legelső szabad, december 22-i publikációjában nem véletlenül szerepel az önrendelkezés fogalma, a röplapon, és másnap a Szabadság első számában. Ugyanis ez a civil társadalom alapkategóriája. Telefonon protezsáltam be a fogalmat az RMDSZ első dokumentumába, amely Domokos Géza nevével jelent meg Bukarestben. Utána pedig az első politikai tanácskozásunkon, vízkereszt

napján, Kolozsváron, egy hétre rá meg Marosvásárhelyen, ahol már Domokosék tiltakoztak, hogy beveggyük az ott megfogalmazott programunkba; végül is bekerült azzal, hogy az önrendelkezés alapkategóriája a Gyulafehérvári Határozatoknak...

Az önrendelkezés most már olyasm lett az RMDSZ-ben, ami miatt minden alkalommal vitáztunk. A váradi kongresszuson ez szűkebb körben, a programmal foglalkozó bizottságban zajlott, ahol hosszas gyözködés után sikerült belefoglalnunk az 1. kongresszuson elfogadott programba. Következett egy sajátos tényező: Iliescunak egy idei rosszálló megjegyzése a kifejezésnek az általunk való használatáról. Summa summarum a 2. kongresszusra kiadott program-tervezetbe nem került be az önrendelkezés. Pedig itt, az Udvarhelyszéki RMDSZ-ben megtárgyaltuk, utána pedig, amikor a politikai alelnökséggel megbíztak, összegyűltünk Csíkban, Sepsiszentgyörgyön, előkészítettük kongresszusi szereplésünket. Megjelentettük a kiegészítő javaslatokat, az ülés elé terjesztettük. Több felszólalásban, írásos, sőt, nyomtatott – minden küldötársunkhoz eljutott – beadványban kértük, vegyék tekintetbe. Azért is, mert nem magánvélemény, hanem az illető választmányok – a székelyföldi RMDSZ-ek – elnökségi és választmányi ülésén szavazták meg. Ennek az első fejezete, illetve a fejezet első pontja – az önrendelkezés. Tekintve, hogy ügyrendi kérdésként nem szavaztatta meg a munkálatokat vezető csoport egyik tagja, és már

korábban a kolozsvári programcsoporthoz sem került be senki máshonnan, így maradt ki először az RMDSZ nyomtatott dokumentumaiból. Pedig az önrendelkezés kimondása sereg jogi következménnyel jár, azt lehet mondani, hogy valamennyi kollektív jog levezethető az elvből. Úgyhogy nem "egy jog" maradt ki, nem egy jogfilozófiai fogalom, hanem alapjogunk, amely nélkül végső soron nem lehet demokráciáról beszélni sem Kelet-, sem Nyugat-Európában, sehol a világon. Természetesen a helyzetet, programunk fogyatékoságát átmenetinek tekintem, és remélem, hogy ettől a hiástól eltekintve valamennyi alapvető RMDSZ-dokumentumban ezután a 3. program előtt is szerepelni fog az önrendelkezés. Mert sem egy szervezetnek, szövetségnek, még kevésbé egy kongresszus jól-rosszul levezető csoportnak nincs joga lemondani a tagság (amely az RMDSZ esetében gyakorlatilag a romániai magyarság) alapvető jogairól. (...) Szerintem a mai román társadalmi valóság egészének meghatározó eleme a neokommunizmus. Sajnos a kommunizmussal, a neokommunizmussal való szembenézés – ügyrendi hivatkozással – elmaradt a 2. kongresszusunkon, és fájdalmas hiány az új programban is. A régiben teljes oldal terjedelemben foglalkoztunk az RMDSZ és a kommunizmus egymáshoz való viszonyával.

E kérdéssel is kötelességünk lenne érdemben foglalkozni. Igen nagy hibát követtünk el már az első pillanattól, hogy hagytuk a két fogalmat egymás mellett szerepeltetni, mint

egy sajátos kategóriapárt. Holott ezeknek a tartalmát senki sem határozta meg, ezért így csupán szlogenértékűek. Én magam persze semmiképpen se sorolom a magukat mérsékeltnek definiálók közé. Azt a csoportot a céltudatosság hiánya, a passzivitás, a jövőkép-nélküliség, a hatalmi erőviszonyokhoz való alkalmazkodás jellemzi, azaz a gyakori látszatcselekvés. Például az úgynevezett "parlamentari harc" eredményeként kisebbségnek minősítettek bennünket. Aki egy kevésbé ismeri a romániai magyarság politikatörténetét, tudja, hogy a radikálisnak igazán nem tekinthető Magyar Nép-Szövetség, amely az RKP hűséges társulata lett, negyvenvalahány évvel ezelőtt elérte, hogy a romániai magyarságot, ahogy akkor fogalmazták, soha többé ne minősítsék kisebbségnek, hanem nemzetiségnek. A magukat ma mérsékeltnek tekintők alapjában fontos jellemzője az is, hogy kívülről várják a megváltást: "majd kialakul valahogyan a román demokrácia, és akkor a romániai magyarság helyzete is megfelelővé

válk". A mi csoportunk a jogi kereteket is meg akarja változtatni, tehát aktív, cselekvő politikát követel. Nekünk kell felépíteni a demokráciát, és először a magunk demokráciáját az RMDSZ-en a romániai magyar társadalmon belül, és példamutatóan... Viszont meggyőződésem, hogy sem egyik, sem a másik célképbeli, stratégiai elképzelés nem abszolútizálható. Voltak, vannak, lesznek olyan szakaszai a társadalmi változásoknak, amikor csak az egyikfajta vagy csak a másikfajta elképzelés hatékony. A kommunista diktatúra mélypontján nyilvánvalóan többnyire az úgynevezett mérsékelt stratégia volt és lehetett eredményesebb: az "apró lépések" a kabinetpolitikát folytató politikusok stratégiája. A mai romániai neokommunista valóság azonban másfajta – ha úgy tetszik, a "radikális" – megoldásokat követeli ki érdekvédelmi szervezetünktől. Azokat a megoldásokat, amelyet elvár tőlünk az RMDSZ tagság java része. Tehát a politikai harc olyan formáit is, amelyek a polgári engedetlenség kategóriájával jellemezhető.

Lélegzetet venni is csak radikálisan szabad

Önbizalmunk erősítése azt kívánja: mindig emlékezzünk arra, hogy Magyarország ütötte az első rést a berlini falon, amely aztán le is omlott. A vasfüggöny azóta kissé keletebbre tolódott: a román – magyar határra, amely – az új eszmei áramlatokkal dacolva – sehogyan se akar “légiesülni”. Az elmúlt években az 1848–49-es szabadságharcok óta a legnagyobb forradalmi hullám viharzott végig Európán. Románia ezúttal is a hullámvölgyben maradt. A kommunizmus kísértete eltűnt Európából, de a nacionalizmus, a sovinizmus szörnyetege itt maradt, és még vadabban tombol körülöttünk. Kivált Romániában, ahol a nyíltan magyarellenes sovinizmus, az antiszemitizmus, sőt már a fasizmus nyújtogatja karmait.

A román nacionalisták mindenütt – a parlamentben, az államhatalmi szervekben, a hadseregben, a vámhivatalokban stb. – mindent elkövetnek azért, hogy az ország nyugati határa olyan vasfüggöny legyen, amelyen nem hatolhatnak át a szertintük “irredenta, revizionista”, valójában az új európai viszonyokat alakító demokratikus eszmék. Mint ha Románia nem írta volna alá azokat a nemzetközi egyezményeket, amelyek – egyebek közt – szavatolják az információk és eszmék szabad áramlását a világ országai között.

A magyarok – akik bátrak voltak a berlini falnál – tétován állnak a keleti vasfüggöny előtt. Ami némileg érthető, hiszen ha bármit is szólnak az erdélyi magyarság védelmében, tüstént irredentizmussal, a belügyekbe való beavatkozással vádolják őket, holott ma már mindenki elismeri a világon – legutóbb a genfi EBEÉ-konferencia záródokumentum is kimondta –, hogy a nemzetiségekkel való bánásmódot sehol sem lehet egy ország belügyének tekinteni. De a román nacionalisták görccsösen ragaszkodnak idejélt múlt rögeszméjükhöz. Ezen nem csodálkozunk, azon viszont igen, hogy az erdélyi magyarság soraiban – sőt, a Magyar Demokrata Szövetség vezetőségében is! – vannak olyan szűklátókörű személyek, akik helytelenítik azt, ha a magyar kormány szól az érdekünkben, mondván, hogy ezzel többet árt nekünk, mint amennyit használ. Akik így vélekednek, nem látják a történelem visszapillantó tükrében, hogy mi zajlott le nálunk azokban az évtizedekben, amikor a Kádár-kormány szemlesütve hallgatott az erdélyi magyarokról, nehogy “ártson” nekik. S éppen ezzel a bűnös mulasztással ártott a legtöbbit. A román nacionalisták ugyanis a magyar kormány “udvarias” tartózkodásából csak azt a következtetést vonták le, hogy tehetnek bármit az erdélyi magyarokkal, hisz úgy sem mer értük szólni senki semmit. A szomorú eredmény ismeretes. A

homogenizálás, az asszimilálás, a moldvai és munténiai románok tömeges betelepítése Erdélybe, a magyarok tömeges kivándorlása végveszélybe sodorta nemzetiségünket. Íme, hova vezetett a “bele-nem-szólás” politikája, amely szabad kezét adott a román nacionalizmusnak. Holott ha egy nemzet testéből kiszakítanak részeket, mi sem természetesebb, mint hogy e nemzet mindent megtegyen azért, hogy az elnyomatásba került néptöredékei ne pusztuljanak el. És most (de nemcsak most, hanem évekkel ezelőtt, Szűrös Mátyás fellépésétől kezdve), mikor a magyar kormány, a sajtó, a demokratikus szervezetek védelmünkre kelnek, akkor itthon, Erdélyben akadnak olyan gyászmagyarok, akik ezt helytelenítik.

Erre jellemző példa az *egri konferenciára való negatív reagálás bizonyos személyek részéről.* Az még érthető, hogy a román nacionalisták és sovinizták hisztérikus kampányt indítottak az egri tanácskozás ellen.

Mérsékeltek vagy lojalisták?

De az, hogy az erdélyi magyarok között is akadtak olyanok – az RMDSZ vezetőségében is! –, akik újságcikkekben, beszédekben “elhatárolták” magukat az egri konferenciától, sőt helytelenítették az ott elhangzott beszédeket, mondván, hogy azok több kárt okoztak nekünk, mint amennyit használtak – ez egyenesen felhábo-

ritó! Kik azok, akik így vélekedtek? Nem érdemes leírni a nevüket: újságírók, s az RMDSZ "mérsékelt" szárnyának egyes képviselői.

Ezeket az úgynevezett "mérsékeltet" én inkább *lojálisoknak* nevezném, mert hajlamosak arra, hogy hűek maradjanak a román kormányhoz, elítélve minden "külföldi beavatkozást" (ami tulajdonképpen segítség a nemzetiség kérdés megoldásához). Azért marasztalták el az egri tanácskozást, hogy bizonyítsák a lojalitásukat... De ki íránt? Nyilatkozataikkal lényegében egy húron pendültek a román sovinsztákkal, csak annyi volt a különbség, hogy ez utóbbiak súlyosabb jelzőkkel ítélték el az egri konferenciát. A mi "lojálisaink" nem vették észre, hogy az egri konferenciát elmarasztaló nyilatkozatuk voltaképpen ugyanaz a reflex, amire a diktatúra idején a renegátok voltak beidomítva, nevezetesen, hogy felsőbb utasításra állandóan pocskondiázzanak minden olyan magyarországi megnyilvánulást, amely az erdélyi magyarok érdekében történt. (Triviálisan szólva: átugattak a határon, mint idomított kutyák.)

Ez történt például akkor is, amikor az *Erdély története* megjelent. Ceausescu parancsára nagy kampány indult ellene a sajtóban, s olyanok pocskondiázták habzó szájjal e nagy történelmi munkát, akik nem is olvasták (de nem is voltak illetékesek, hogy történelmi műről nyilatkozzanak). Ugyanígy olyanok ítélték el az egri konferenciát, akik nem is voltak ott, s nem is tudták pontosan, hogy

ott miről volt szó (félre is magyaráztak sok mindent). Itt meg kell jegyezni egy dolgot: most senkit se köteleztek arra, hogy elítélje az egri konferenciát; akik mégis ezt tették, azért kétszeresen vétkesek, mert *önként* – lojális túlbuzgóságból – tették azt, amit a diktatúra idején sokan kényszerből cselekedtek. Csak csodálkozni lehet azon, hogy némelyeknek milyen rövid a memóriája: már nem emlékeznek arra, hogy öt-tíz évvel ezelőtt mit jelentett a "pártunk és kormányunk iránti hűség", s nem veszik észre, hogy a mai román kormány iránti lojalitásuk ennek az egykori hűségnek az új változata.

Szélmalomharc a parlamentben

A parlament – mint tudjuk – megszavazta, hogy "Románia egységes nemzeti állam". (Vagyis kitagadja a nemzetiségeket, és továbbra is a "homogenizálás" programját hirdette meg.) Az RMDSZ képviselőinek döntő többsége nem szavazott a "tézis" ellen, hanem *lojálisan tartózkodott*. Meghökkenítő és megbocsáthatatlan hiba! Nyilván ellene kellett volna szavazni. Határozottan. Mert nem kell zseninek lenni ahhoz, hogy bárki felmérje: a nemzetállam fogalma impliciten magába foglalja a *csaustszta* "homogenizálás" folytatását, a nemzetiségek eltiprását, asszimilálását, illetve elüldözését az országból. A magyar képviselők zöme nem fogta fel, hogy ha hallgatólagosan (lojális tartózkodással) elfogadja az alkotmánytervezet első cikkelyét, akkor tovább nincs mit tárgyalnia a tervezet többi, a nemzetiségek jogaira vonatkozó pontjairól, hiszen nyilvánvaló, hogy a többségben lévő román nacionalisták és sovinszták csak a már megszavazott 1. cikkely függvényében fognak érvelni és szavazni ezekben a kérdésekben. És persze így is történt. A továbbiakban – az alkotmánytervezet következő

pontjainak vitájánál – az RMDSZ-képviselők küzdelme a nemzetiségi jogok kodifikálásáért csak szármalomszélmalomharc volt a *frontos, vatrás* és más nacionalisták szavazógépezetével. Az eredmény pedig elkeserítő.

De mielőtt erre rátérnénk, meg kell említenünk, hogy a magyar képviselők között voltak olyanok is, akik – becsületükre legyen mondva – már kezdetben ellene szavaztak az alkotmánytervezet 1. pontjának. Erre abból is lehet következtetni, hogy – mint utólag kiderült – Király Károly és Szócs Géza szenátorok módosító javaslatokat adtak be az alkotmányozó bizottságnak. Király Károly javasolta, hogy az alkotmány mondja ki: Románia *soknemzetiségű* állam, hiszen az országban 13 nemzetiség él, s az összlakosság mintegy 24 százaléka, vagyis több, mint öt millió ember, nem román; Szócs Géza pedig – egyebek közt – javasolta az önréndelkezési jog bevezetését az alkotmányba, és nemzetiségi minisztérium felállítását. Tán mondani sem kell, hogy a két szenátorral sokan egyetértének az erdélyi magyarok közül, bár az, hogy "Románia soknemzetiségű állam", nem is vélemény, hanem egyszerűen *tény*, amit az alkotmánynak "csak" szentesítenie kellene, s nem tagadnia. Azt is meg kell jegyezni, hogy több megyei RMDSZ-szervezet elítélte a parlamenti képviselőket amiatt, hogy nem szavaztak az alkotmánytervezet 1. pontja ellen.

De ez később történt. A parlamentben az alkotmánytervezet vitája már azelőtt lezajlott, természetesen a már megszavazott első cikkely szellemében, a "nemzetállam" égisze alatt. Ilyen légkörben az RMDSZ-képviselők "csatározása" a nemzetiségi jogokért eleve kudarcra volt ítélve. Az önálló magyar iskola-hálózat és a Bolyai Egyetem visszaállításának követelése süket fülekre talált. Az anyanyelvnek a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban, a társadalmi életben való szabad használatát szintén elutasították a nacionalisták. Szerintük nálunk csak egy hivatalos nyelv lehet: a román. De a kétnyelvűség, illetve többnyelvűség bevezetését a nemzetiségek lakta területeken tulajdonképpen nem is nagyon merték követelni a magyar képviselők. Pedig itt olyan perdöntő és meggyőző példákkal érvelhettek volna, mint – mondjuk – a finn alkotmány. Ezzel is érvelhettek volna, de nem tették. Inkább

lojálisak maradtak. Nehogy megsértsek a *vatrás* és más sovinszták nemzeti érzékenységét. Ez utóbbiak azonban nem ilyen tapintatosak velünk szemben: arcátlanul sütik ránk a "szeparatizmus" bélyegét, ha visszaköveteljük a diktatúra idején tőlünk elvett, több évszázados magyar iskoláinkat, vagy a kulturális autonómiához, az önkormányzathoz való jogunkat emlegetjük. Mármint a radikálisak – ha emlegetik és követelik. Mert a mérsékelt/lojálisak mélyen hallgatnak az önkormányzati sílán az önrendelkezési jogunkról. Arról pedig még álmodni se mernek, hogy Erdély keleti Svájc is lehetne.

Egy dolog bizonyos: az alkotmánytervezet, ebben a formában, ahogy a román nacionalisták megszavazták, *számunkra teljesen elfogadhatatlan*, mert nem szavatolja – a nemzetközi normáknak megfelelően – a több mint két millió magyar emberi- és csoportjogait.

A kompromisszumokra hajlamos mérsékelt engedményeket tesznek a román nacionalistáknak, de az RMDSZ radikális képviselői határozottan kimondják: *a nemzetségi kérdésben nincs alku; embert méltóságunk, egyéni és kollektív jogunk nem alku tárgya. Ezért nem kérjük, hanem követeljük őket!* A román sovinszták "húzd-meg-ereszd-meg" politikát folytatnak, méricskélják a jogokat, hogy – kényük-kedvük szerint – miből mennyit adjanak meg nekünk, mintha az övékből adnák – könyöradományként. Iskolakérdésben például: fogcsikorgatva megengedik nekünk a magyar nyelvű középiskolát, de az egyetemet nem; az elméleti líceumot igen, de a szakiskolát nem. Hogy miért? Rejtély. Ilyen nincs sehol a világon! És mi jögon szabják meg nekünk, hogy a földrajzot és a történelmet a magyar nyelvű iskolákban is csak románul szabad tanulni? Miért? Nyilván azért, hogy gyermekeink ne ismerjék meg a több, mint ezer éves múltunk emlékeit őrző, ősi földrajzi- és helységneveket, csak ezek elferdített román változatát. Vagy talán a dákoromán *kontinuitás* elméletét – ezt a hamis és naív mesét, illetve minden tudományos alap nélkülöző mítoszt – csak román nyelven lehet megérteni?

Ezekről a kérdésekről nincs mit vitatkozni a román nacionalistákkal, se a parlamentben, se máshol. Tudomásul kell venni végre, hogy *nincs kivétel értelmesen tárgyalni*. S nincs is miért, mert a román sovinsztáktól

semmi jót se várhatunk: jósántukból sohasem fogják megadni a jogainkat, legfőnnebb, nemzetközi nyomásra. Reálisan kell látnunk, hogy mi magunk – külső segítség nélkül – nem tudunk megbirkózni az elvadult román nacionalizmussal. Ezért újra és újra nemzetközi fórumokhoz kell fordulnunk.

Teljesen igaza van *Dr. Éva Maria Barktnak*, aki a marosvásárhelyi RMDSZ-kongresszus után egy interjúban azt mondta: *"Szerintem az Erdély-kérdést csak nemzetközileg lehet megoldani, s nem Románián belül. Mert egyetlen román kormány sem fogja megadni a magyarság jogait. A jogaiért barcoló magyarokat mindig le fogják szavazni, egyszerűen a számbeli fölény fog érvényesülni. Ebbe viszont nem lehet belenyugodni!"*

Most már világosan láthatjuk, hogy csak az ENSZ, az Európa Tanács, Magyarország, és a nyugati kormányok nyomása kényszerítheti Romániát arra, hogy elismerje a nemzeti ségek jogait.

Alku nélkül

Ez persze nem azt jelenti, hogy mi tétlenül ülhetünk, hiszen a külföld is csak úgy tud rajtunk segíteni, ha mi magunk is követeljük jogainkat, és harcolunk értük.

A mérsékelt és radikálisak közötti (hamu alatti parázs) vitába – úgy gondolom – Ady Endre intó szavai is beleszólnának: *"Kés népek még lélegzetet venni is csak radikálisan szabad."*

A mérsékelt realistáknak szereték feltüntetni magukat. S abban igazuk van, hogy minden lépésünknel számolni kell a romániai realitásokkal, s ezeken belül a mi helyzetünkkel. Csak abban tévednek, hogy nem veszik számításba az európai változásokat is. Pedig ezek is realitások (és fontosabbak, mint az itthoniak). Aki realpolitikus akar lenni, annak nemcsak a jelenlegi romániai viszonyokat, hanem az európai átalakulásokat is figyelembe kell vennie. Aki csak a mostani romániai valóságot látja, és ehhez igazodik, az nem realista, hanem csak rövidlátó: egyrészt, mert nem lát túl a határokon, másrészt, mert nem lát a jövőbe, s csak egy mai, de bukásra ítélt, irracionális politikai rendszerhez akar alkalmazkodni.

Ezzel ellentétben az igazi realpolitikus – mint például Tőkés László vagy Sütő András – számításba veszi

azt is, hogy Európa velünk van. Sőt mondhatni: a világ közvéleménye velünk van: elítéli ádáz ellenségeinket, a román sovinsztákat, az antiszemita és magyarellenes uszítást. (Gondoljunk például az amerikai kongresszus legutóbbi, a romániai nemzetiségi politikát elítélő határozatára.) *Az erdélyi magyarságnak Trianon óta sohasem volt olyan esélye a rabságból való felszabadulásra, jogainak kivívására, mint amilyen a jelenlegi nemzetközi helyzetben van.* De ezt a történelmi pillanatot fel kellene ismerni, és ki kellene használni. Mert a szabadság esélye és lehetősége csak úgy válhat valóssággá, ha kompromisszumok nélkül, bátran és radikálisan cselekszünk.

Mérvadóknak és példamutatónak Tőkés László *megfontolt radikalizmusát* tartom. Ő alkudozás nélkül, következetesen és bátran, de a hűrt sohasem túlfeszítve megy a maga útján. Illetve a mi utunkon. Tőkés László – Bethlen Gábori értelemben – óvatos és bátor realpolitikus, mert egyrészt figyelembe veszi a hazai, erdélyi viszonyokat, de ugyanakkor a világban kialakult új realitásokat is, és nem fél a nemzetközi fórumokhoz fordulni az erdélyi magyarság ügyében.

A mérsékeltnek végre be kellene látniuk, hogy nem lojális meghunyászkodással, hanem csak radikális következetességgel, bátran küzdve menthetjük ki magunkat a sovén román nacionalizmus balkáni mocsarából.

TÖRÖK LÁSZLÓ
(Marosvásárhely)

A magyarság egy test...

(...) Tagja vagyok az **RMDSZ-nek és a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Pártnak. Ez a kettős tagság jelképszerű utalás arra, hogy a romániai magyarság egységét minden más egyéni vagy közösségi szempontnál elsőbrendűnek tartom. A "széthulló kéve" hasonlatát nem lehet eléggé gyakran és felelősségre hívóan hangsúlyozni. A bizalmatlankodások, a gyanakvások vagy épp az ellenségeskedések világában az egység központi szerepe több, mint imperatívusz. A romániai magyar egység bele van ágyazva az egyetemes magyar egység aranyfedezetébe és feltételébe.**

Bizonyos, hogy a "magunk" kötelességét, alkotó munkáját és teherhordozását senki sem vállalhatja át, *de* ezzel párhuzamosan és az "egész láthatárra" figyelve, a "beszélés" nemcsak lehetőség, hanem nélkülözhetetlen feladat. Enélkül elképzelhetetlen nemcsak az RMDSZ, hanem az RMKDP és végeredményében maga a temesvári "szikra" is. *Főlöszlegesen és céltalanok akár az egri, akár a basonló természetű elhatárolások.* "Elhatárolásnak" akár személyi, akár közösségi vetületben csak a gonoszság, a terrorizmus, az egyházi vagy más korrupció, a sovinizmus, a vandál türelmetlenség és a porlasztó-poshasztó elhallgatások, tétlenkedések, valamint az elnyomás ellen van helye. Az elővigyázatos bölcsesség szükséges, *de a megoldásokat keresők előtt, bárhol lakjanak, nyitva kell tartanunk lelkünknek-elménknek minden ablakát.*

A magyarság egysége nem puffogó frázis, hanem gyakorlati *útkeresés*, mégpedig Kolozsvártól Vásárhelyig, Zágontól Nagyváradig, Bukaresttől Budapestig, Erdélytől Nyugatig – tengereken innen és túl –, és viszont: Budapesttől Bukarestig, a Csallóköztől a Bácskáiig vagy Kárpátaljáig és így tovább. Eközben az elmentét sose válják ellenségeskedésé, az ellenmondás türelmetlen hatalmaskodássá vagy épp jogtiprás-sá. Álljon előttünk a test hasonlata. Minden porcikánknak más-más a feladata, *de az egység* mégsem szenvedhet kárt. A magyarság is egy test. (...)

Az egyetemes vonatkozások szövevényében *vannak olyan gondjaink is*, amelyeket kimondottan nekünk kell jó véghez juttatnunk, és pedig *román testvéreink-atyáink-fiai* közösségében. Céltudatosan használom a "testvér" szót, márcsak azért is, mert a kereszténydemokrata pártnak a tagja – esetleg képviselője is – vagyok. A "testvér" fogalmát a szó igazi értelmében ezideig nem vették komolyan a társadalom vetületében még az egyházak sem,

legyenek akár román ortodoxok, akár magyar reformátusok vagy katolikusok. A *testvér* itt és most azt jelenti, hogy *közös parancsnokság* alatt állunk, amely azonban nem ez a Kongresszus, nem is a bukaresti parlament, hanem Krisztus hívása: *"Amit akartok azért, hogy az emberek tiveletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek velük. Ez a törvény és a próféták."* Állítom, hogy *enélkül nem lesz béke és igaz jövő* Erdély földjén, sem "tudomány és fegyverrel", sem más utakon és ösvényeken. A "tündérkertek" és az "aranykorszakok" csodája valahol itt keresendő. Ez lenne a Bethlen Gábor és a Rákócziak szerint az egészen *új elem* az RMDSZ programjában. (...)

A "testvér" fogalmában elképzelt *közös létnek* szükségképpen velejárója a 100%-os *egyenlőség*. Enélkül nincs testvériség, hanem csak elcsépzelt fraternitás, érdekkapcsolat vagy kényszerkapcsolat, ami alkalmasint akár bünszövetség is lehet. Éppen ezért tűnjék ki mind az Alkotmányban, mind a törvényekben az egyenlőség konkrét megfogalmazása. Az **EMBERI JOGOK DEKLARÁCIÓJA 30. pontjának** csak úgy van értelme, ha a "mindenki" jogát és kötelességét az egyenlőség tekintetében is konkretizáljuk mind az egyéni, mind a kollektív viszonylatban. Ha van immár egy részleges országközi "nyitott égbolt", akkor legyen sokkal inkább egy spirituálizált országhatáros szabad föld, mentesítve valamennyi testvérietlen egyenlőtlenségtől.

Az egyenlőség mértéke alatt el kell tűnnie először a *többség-kisebbség* fogalmának. Ezek – sajnos – a közbeszédben és a hivatalos nyelvhasználatban nem mennyiséghatározók, hanem minőségjellegűek. A nyelvészek találják meg a célszerű kifejezéseket, mert sem az igazi demokráciához, sem a keresztyénséghez nem találó a két szó.

Másodszor el kell tűnnie annak a *ceausescus beszéd- és írásmódnak*, mely unos-untalan dobálózik a "szuverenitás", a "lojalitás", "a határok sérthetetlensége", "a román nép vezető szerepe", "a bizalom elnyerése" és a hasonló kifejezésekkel. A szuverenitás éppúgy az enyém, mint a románoké; az állam iránti lojalitás ugyanúgy az enyém, mint a románoké; az országhatárok éppúgy az enyéme, mint a románoké. Minél többször önmentegedőzünk, annál többször elismerjük, hogy nem jó a lelkiismeretünk, hiszen itt a nemzetközi jog által garantált adottságokkal van dolgunk. Az "egyenlőség" feltétele alatt szintén nevetséges, hogy a "kis" magyar testvérnek minduntalan el kell nyernie a "nagy" román testvér bizalmát. Bántja ez a pusztai emberi méltóságot is, az alsóbb- és felsőbbrendűség komplexumával. A hitleri – sztalini ideológiára emlékeztet a divatossá vált szellem. (...)

Továbbá tűnjék el az a *sovén, gyűlölködő szellem*, amely miatt némelyek állandó életveszélyben forognak. Valósággal szégyen, s a külföld felé is menthetetlen, hogy 1991-ben egyeseknek a fizikai létét is óriással kell biztosítani, vagy hogy énekük-zászlójuk-szalagjuk színéért bántalmazás érjen másokat. Ahol

félnie kell egyik testvérnek a másiktól, ott hiányzik a demokráciának még a kezdete is, nem beszélve a jogállam csálóka képéről. Ez az őszinte és reális diagnózis. Összegezve: tűnjék el mindaz, ami bántja a keresztyén *kölcsönöséget*.

De amellett, hogy mit kell eltávolítani, számba veendő mindaz, amit *létre kell hozni*, és meg kell szilárdítani. A megvalósulásáig szünet nélkül napirenden kell tartani a *kulturális és igazgatási önkormányzatot*. Együtt tehát a kettőt! Nem a hangoztatással van a baj, hanem az eltérő fogalmazásokkal. Fölöttébb szembekerülnek az ellentétes állásfoglalások abban a tekintetben, hogy *miképpen értelmezzük* az egyéni és a kollektív jogok érvényesítését az ország egész területén: a Partiumban éppúgy, mint a Székelyföldön vagy a csángóknál. A meghatározó "testvéri" szellem maga után vonja a nyílt és sokrétű szembenézést az adott és adandó kérdésekkel, bármely nehezítés nélkül. Többé hát ne legyenek tabuk!

Első helyen kell említeni a leglényegesebbet: a *nyelvbizalmat*. Ha valóban eltűnt a többség-kisebbség diszkriminációja, akkor el kell tűn-

nie a nyelvhasználati testvérietlenségeknek is. Függetlenül attól, hogy mi van Finnországban, Belgiumban, Svájcban vagy az Egyesült Államokban, meg kell keresni a hazánkban legalkalmasabb megoldást. Az egészséges önkormányzatban mindenütt, ahol a lakosság 10–20%-a magyar, ott a kettős államnyelv kötelező. Ugyanezt elvárjuk Magyarországtól is. Hadd legyen vége az idejétmúlt szuverén államhatalom (Mitterand) hagyományos fogalmának. Ez pedig azt jelenti, hogy valamennyi községi, városi vagy más hivatalban, vasútállomásokon, bankokban, kórházakban, törvénytörvényekben stb. a kettős nyelvhasználat elengedhetetlen. Még konkrétan fogalmazva: kölcsönösen meg kell tanulnunk egymás nyelvét, írásban és szóban egyaránt. Természetes, hogy a kettős írásbeliség velejárójához tartoznak a kettős pecsétek, bélyegzők, hivatalos lapok stb. (...)

Az önkormányzat másik tartozéka a kulturális, a gazdasági, a jóléti és a politikai szabad szervezkedés. Bizonyos, hogy az államrendet az Alkotmány határozza meg, de annak támogatásával szabadon létesíthetők kulturális intézmények és egyesületek, ideértve az egész iskolaügyet, az óvodáktól az egyetemig, s mindent, ami a kultúra fogalomkörébe tartozik. (...) Mindezt nem túligénylés, hanem a zászlóbontás külső jele az európai házhoz vezető úton.

(Részlet az RMDSZ 2. Kongresszusához szóló levélből.)

TÖKÉS ISTVÁN

Haza és hazafiság

Kilencvenhárom magyarországi és nyolcvanhét erdélyi magyar tanulót kértünk meg, hogy dolgozatot írjanak a hazáról és a hazafiságról. A dolgozatok tartalmát illetően semmiféle útmutatást nem adtunk. Mindössze azt kértük, hogy a magyarországi tanulók a dolgozat második részében írják le röviden, mit tudnak Erdélyről, az erdélyieket pedig, hogy mit tudnak Magyarországról. Kiderült, hogy valamennyien igazságtalannak tartják a trianoni békeszerződést. A határok "átjárhatóságát", a kisebbségi sorsban levőkkel való szolidaritást, valamint a román-magyar viszony jobbításának, általában az országok és népek közötti kapcsolatok demokratizálódásának igényét fogalmazták meg.

Az egyes egyének, népek, nemzetek élete meghatározott térben (pl. állam) és időben mozog. E konkrét feltételek között a család, az iskola, az utca, a tömegkommunikációs eszközök alakítják felfogásunkat. Megalapozottan írhatta tehát J. Piaget, hogy "az egyetlen reális idő a megélt idő".

Az idők folyamán formálódó, értékelő és érzelmi komponenst is tartalmazó véleményt attitűdnek, magarán magatartásnak nevezzük. Az emberi magatartás sokféle tényező eredője. Ezek egy része biológiai, más részük pszichológiai, igen jelentős részük pedig társadalmi jellegű. A valóságban az említett tényezők egymással összefüggésben hatnak, egymást alakítva, módosítva fejlődnek az ember szocializációjának folyamatában. Elmondhatjuk tehát, hogy az egyén magatartását a társadalom makro- és mikrostrukturális viszonyai jelentősen befolyásolják. Ezt tükrözik a magyarországi és erdélyi tanulóknak a hazáról vallott nézeteik, felfogásaik is.

Bár az erdélyi magyarok a magyar nemzetiómb részét képezik, nyelvük, kultúrájuk, lelki alkaturuk azonban a magyarországiakéval, az utóbbi 70 évben – akarataik ellenére – permanens sérelemben, kisebbségi sorsban a román államalakulat keretében élnek, ahol tudatos, tervszerű és kegyetlen elnemzetenítő politikát folytattak ellenük. Mivel a román nacionalizmus elsősorban ellenünk, a legnagyobb és legerősebb nemzeti kisebbség ellen irányul – ezért véleményem szerint –, az országhoz való viszonyulásunkban ez az etnikai sérelem tűnik meghatározónak. Ezt az elképzelést látszik igazolni a magyarországi és az erdélyi tanulók dolgozatainak összehasonlítása is. A dolgozatok ugyanakkor tükrözik a serdülőkorú kognitív fejlődést, az önkép, az attitűd, az értékrendszer módosulását, valamint a politikai szocializáció folyamatát is.

Az elemzett csoportnál már jelen

van a nemzeti identitás és a nemzeti értékek tudata, az érzelmi fejlődési minták pedig követik a kognitív felismerés általános körvonalait. A szülőföldről írt dolgozatok fokozatosan terjedelmesebbekké, és tartalmilag változatosabbakká válnak, a fizikai környezet leírását kiegészítik a gazdaságról, kultúráról, történelemről, politikáról és a nemzeti identitásról megfogalmazott gondolatok. A haza fogalom érzelmi és értelmi fejlődése tekintetében a serdülőkorú fejlődése a mi esetünkben is a fejlődés általános, a pszichológusok, szociológusok által az előző évtizedekben feltárt sémát mutatja. A fiatalabb tanulók esetében (a mi esetünkben a 6., 7. osztályosoknál) az a tendencia dominál, hogy mindent pozitívan, kedvező színben látnak. Íme néhány példa: "Magyarországon nagyon jó, mert minden nyáron megyünk táborba; Magyarország kicsi, de szép ország, szépek a hegyek, dombok, síkságok, nagyon szeretek itt élni, mert a szüleim és rokonaim is itt élnek; itt élek, a bazám nyelvét beszélem, magyarságomra büszke vagyok". "Az én bazámban sok emlékmű, bíres épületek, várak, kastélyok, szobrok találhatók. Szeretem és becsülöm bazámat."

Az erdélyi gyerekeknel: "Erdély a neve a belynek, Erdély, ahol felneveltek. Itt a sok barát, akik jóban, rosszban velem vannak. Szeretem ezt a tündér-szép Erdélyországot. Az anyaföldön érzem igazán ott-bon magam" stb.

A 8., 9. osztályban árnyaltabbá válik a tanulók "haza képe". A haza iránti pozitív attitűdök mellett negatív viszonyulások is megnyilvánulnak. A tanulók mind gyakrabban hasonlítják össze saját hazájukat más országokkal, azok fejlettségével, az ottani körülményekkel. Ezzel párhuzamosan mind többet hivatkoznak a haza történelmére, és tudatosabbá válik a hazafiságuk: "Úgy szeretem Magyarországot, hogy ha akarnám, sem tudnám elbagygni; igaz, hogy Amerikához basonlítva nagyon kicsi, de így is nagyon szeretem; Magyarországnak nagy múltja van, bazánkban igen sok báború, parasztfelkelés, szabadságbarc zajlott le". "Az szülőbaza az szerintem, ami a legtöbbet jelentet egy ember számára. A szülőbaza nekem az életet jelent."

Ezzel párhuzamosan néhány gondolat az erdélyi tanulóktól: "A bazaszeretet nálam mint érzés, nem

létezik, csak mint fogalom; A bazát nem szeretem, a szülőföldet szeretem, és számomra ez két külön fogalom”; „Akkor szeretném igazán a bazát, ha nem kéne féljek, hogy leütnek, mert magyar vagyok”. „Megtanultam tisztelni azokat az ősokeket, akik Ázsiába is elmentek nemzetünk eredetének kutatása végett, akik életüket adták a bazáért, akik gondolkodásukkal emeltek magasabb szintre nemzetünket.” „Mindenesérgy erdélyi ember lelkében nagyobb kellene legyen a szeretet, a belytállás, mint a gazdagság utáni vágy; A bazaszeretetről nem tudom, mit írjak. Én március 19-én és 20-án is tüntetésen voltam, és verekednem kellett, hogy miért vagyok magyar. Megértettem, hogy nem menekülnöm kell Erdélyből, hanem kitarótan barcolni azért, hogy szülőföldemen maradassak magyar.”

Úgy vélem, az említett példák is meggyőzhetnek arról, hogy az erdélyi tanulóknál hangsúlyozottabb a vívódás, nem egyértelmű a haza fogalma. Ez, amint a kutatások bizonyítják, eléggé általános jellemzője azoknak a közösségeknek, amelyeknek identitásuk megmaradásáért kell küzdeniük. Figyelembe kell venni ugyanakkor, hogy a kisebbségi sors, legalábbis az úgynevezett Közép-Kelet-Európában sérelmeket, bizonyos frusztrációt jelent. A mi tanulóink 1989 decemberéig a totalitárista diktatúra feltételei között éltek, ráadásul kisebbségi sorsban. Náluk tehát teljesen ellentétes volt a tanult és az átélt történelem. A tanulók egyszerre két világban éltek, egyet tanultak az iskolában, más tapasztaltak az utcán, otthon – egyszóval a társadalomban.

Az iskolai bazugság csupán része volt a nagy társadalmi bazudozásnak. Az erdélyi tanulók dolgozatainak elemzése azt tükrözi, hogy esetükben hangsúlyozottabb a politikai viszonyulás, és talán a társadalmi érettség. Ez, szerintem természetes, hiszen igen „életszagú”, konkrét tapasztalataik vannak a diktatúráról. Szinte valamennyien részt vettek a decemberi tüntetéseken, állták a sortüzet, sztrájkoltak, részt vettek a sajnálatos „iskola háborúban”, átélték a tragikus etnikai konfliktusokat. Ők napjaink történelmét elsősorban nem tankönyvekből tanulják, hanem az események cselekvő résztvevői. Ez pedig szükségszerűen tükröződik a környező világról kialakított felfogásukban, és a hozzá való viszonyulásukban.

A dolgozat második részét illetően, ami gyakorlatilag arra vonatkozik, hogy mit tudunk egymásról, a következőket jegyezzük meg: e kérdésben is nyomon követhető az érzelmi-értelmi viszonyulás differenciálódása, a konkrétól az absztrakt felé való elmozdulás, a „politikai töltet” növekvő súlya. Íme néhány szemelvény a 6., 7. osztályos magyarországi tanulók gondolataiból:

„Erdély főleg begyekből áll, sok ott a népzene és a népdal; Ceausescu a nép, a mi örömeinkre is kivégeztette; Sok rokonom van ott, de nem szeretnék ott lakni, mert bántják a magyarokat; Erdélyben a gyermekeknek bideg tanterekben kell tanulniuk; Együttérzéssel gondolok az erdélyi gyerekekre, mivel ők ritkán ebetnek finom ételeket, nagyon örülnek egy magyar gyerek játékaiknak”.

Szeretném kihangsúlyozni, hogy valamennyi tanuló viszonylag sokat tudott Romániáról, Erdélyről, nagy fiáról és azok történelmi szerepéről. A 8. osztályosoknál árnyaltabb az Erdély-kép. Részletesebben elemzik a történelmi múltat, Hunyadi János, Hunyadi Mátyás, Bethlen Gábor, II. Rákóczi Ferenc szerepét, az első világháborút és következményeit, valamint a napjainkban kialakult helyzetet: „Erdély bosszú időn át Magyarországhoz tartozott, fénykora Bethlen Gábor uralkodása idején volt; A románokon és magyarokon kívül több nép is lakik Erdélyben; Nekem Erdélyről az emberi méltóság végtelen megalázása jut eszembe; A forradalom után javult a helyzet, de nem sokat; Az erdélyi magyarokat a testvéreinknek tekintjük; Már sokszor sajtó szememmel is láttam azt a nyomorúságot, ami ott van. Mégis ott Erdélyben a családoknak van valami csodálatos, összetartó és szerető varázsuk, ami Magyarországon nincs meg. Úgy érzem, Erdély a második bazám; A diktatúra bukása nem minden, de egy kis lépés a szabadsághoz”.

Az erdélyi gyerekek Magyarorszáképe szintén hasonló irányú elmozdulást mutat. A 6., 7. osztályos tanulók esetében, bár viszonylag sok ismeretük van Magyarországról, elsősorban az érzelmi viszonyulás hangsúlyozódik. Például: „Ott az emberek boldogan, békében, és amennyire lebet, gondtalanul élnek; Az üzlet fogalma számunkra egyezik a ‘minden’ szó jelentésével; a busz sokkal kényelmesebb, és minden működik rajta” stb.

A 8., 9. osztályosoknál a történelem, a politika kerül előtérbe: „A magyar nép munkás nép, szerintem egy munkás nép nem veszhet el soba; Magyarországon minden másabb, mint amit itthon megszoktam, több a demokrácia; Ott még a levegő is más; Engem is vonz Magyarországra, de nem tudnám megmondani, miért. A jólétért? A szabadságért?”

Meglepő, hogy bár Magyarország történelmét Erdélyben nem tanították, egyes tanulók minden fontosabb eseményről említést tesznek. Ez esetben, úgy gondolom, elsősorban a családi környezetnek van meghatározó szerepe. Kétségtelenül érződik a könyv, a rádió és a magyarországi látogatások hatása is.

Az utóbbi évek magyarországi átalakulásai, és ezt mintha az elemzett dolgozatok is alátámasztanák, a nemzeti történelemhez való új viszonyulást eredményezték, és elősegítik az egészséges nemzeti öntudat fejlődését, amely az ország haladásának igen fontos tényezője.

Külön öröm, hogy a nem Magyarországon élő magyarokhoz való viszonyulás is igen sokat módosult, hogy mi, a kevésbé szerencsések nem jelentünk már exotikumot, és az új európai politikai felfogás alapján hozzájárulhatunk az ebben a régióban élő népek igazi, történelmi megbékéléséhez.

CZIRE DÉNES
(Marosvásárhely)

Kíméljük-e a hóhér büntudatát?

(MEDITÁCIÓK)

Ha az oly gazdag irodalmat teremtő s oly kifejező, hajlékony román nyelvből kivonnánk a latin, szláv, görög, török, francia, német – stb. – eredetű szókincset, a fennmaradó "tisztázatlan gyökerűekben" akár egyetlen olyat is aligha találnánk, amelyre bizvást, tudományos lelkiismerettel rámondhatjuk: ez dák eredetű szó! Ha viszont a dák-római (latin) kontinuitás-elméletet tekintjük – akkor a dák – meghatározó! – elemnek a *nyelvben* is feltétlenül tükröződnie kéne. Hiszen ha a román nép római légiósok főként (apák) és dákok (főként anyák) történelmi nászából született, úgy az anyanyelvüknek inkább a dákokéra illenék hasonlítani, két okból is: a légiósok katonai-adminisztratív nyelve nem a legalkalmasabb a "családiasabb nyelv" megteremtésére, és – másodsor: nem véletlenül hívják a nyelvnek a nyelveket, hiszen az apró nemzedékek nevelésével mindig is az anyák foglalatostkodtak. Persze más a helyzet, ha a római légiósok nők lettek volna, valamiféle *amazonok*, a matriarchátus ősharcosai. Nyomok azonban erre sem utálnak. A dák eredetet, amit különben is később ragasztottak a római származás mellé, nyugodtan utalhatjuk a mítoszok világába. Ugyanolyan politikai, geopolitikai célja volt ennek is, mint jóval később (1944 után) a román nyelv szláv eredete elméletnek, amely azt a történelemből általánosan ismert igyekezetet tükrözte, amit így lehetne megfogalmazni: *sose a vesztesekkel, mindig a győztesekkel való rokonság bizonyítására töreked-*

jünk. Nos: lehet-e nemzetközi tekintélye egy ilyen nyelv- és történelemtudománynak? Amelyik például szót sem ejt arról, hogy Dácia őslakói nem is a dákok, hanem a *trauszok* voltak, kiket a görögök *agatrszeknek* hívtak, s akiknek nyelvéről majdnem oly keveset tudunk, mint a dákokéről. S akik – ilyen formában – lehetnek akár *keleti* vagy *dél-keleti* eredetűek is. "*Festett bőrűeknek*" nevezték őket a krónikások, ami akár tetoválást, akár "más bőrszint" jelentett, nem igazolhatóan volt sajátja a latinoknak, s a dákok pedig azért nem, mert igen keveset tudunk róluk. Egyszóval: jaj az olyan tudománynak, amelyet geopolitikai, területszerzési célok vezérelnek! S ha majd egyszer (később!) feltámad nem csupán egy-egy szerző, de az *egész román tudomány kollektív szakmai bűnsága*, hogy őket is méltó tudományos *partnernek* tekintésük a nemzetközi fórumokon, ne holmi "mítosz-regélőknek", akkor talán tisztában láthatunk e kérdésekben is. Addig elégedjünk meg annyival, hogy bár a "dák elem" cseppet sem kimutatható e nyelvben – attól a román még valóban szép és gazdag nyelv! S persze a kultúrája is, aminek végül is aligha árthat a sok dák műcsont az ásatásokon. Mert ilyesmikkel lázasan foglalkoztak a bolsevik és nem-bolsevik tudósok, miközben elhanyagolták például az *aromások* problematikáját, akik a IX–X. században húzódtak fel az Al-Dunán a Bánságon át a Balkán félszigetről, és akiknek rokonai ma is ama tájakon élnek.

Egy soknemzetiségű és nemzeti kisebbségű ország, mely jogtalanul jutott területeinek tetemes részéhez, olyan, mint a tönk szélén álló, végzetesen eladósodott vállalat: történelmi "kalapács", történelmi "licit" előtt áll éppen. Az összes hitelezők, megkárosítottak nyíltan vagy burkoltan már bejelentették igényeiket. Ahogy Bulgária is, ha a *macedón-kérdés* kerül szóba. A baj nem is ez, ha-

nem az, hogy a mások igényeire (például török-kérdés) ő is érzéketlen. Márpedig az *egyoldalú igények kora lejárt*, azt hiszem. Egyre parancsolóbb a "*valamit valamiért*" elve.

Szuverenitás és csonka nemzet. Amíg egy nemzetnek, teszem azt, jó egyharmada közvetlen határainak tőszomszédságában él, s a többi világszerte – *szuverenitása is csak illuzórikus lebet*. Hiszen e "tűszul tartott" kisebbségekkel szomszédai állandóan megszarolhatják, míg ő nem zsarolhat vissza – mégha ez nem is ajánlott módszer –, nem, hiszen a nála élő kisebbségek szinte "mellőzhető" mennyiségnek számítanak a szomszédok szemében. E maroknyi minoritásokat főképp akkor emlegetik, amikor Magyarországot szóba hozza a saját elszakított mamut nemzetrészeit. Márpedig egy szuverenitás, amelynek másutt történelmi tűszai vannak – nem igazi szuverenitás. Hisz túl a mondottakon, egy ilyen ország a világ "szájától" is félhet: nem törődik övével, akik határain túl élnek. Ugyanez mondható el az ilyen ország demokráciájáról: megszarolva koholt, egyoldalú büntudattól, remegve tűszai életéért – lehet-e igazán szabad és demokráta? Lehet-e, midőn minden külügye belügy, és minden belügye külügy? Úgy vélem: a szovjet kivonulás csupán halvány és tág kerete a szuverenitásnak. Igazi tartalma az egy fedél alá került nemzet volna.

Akik a nacionalizmust közvetlen kapcsolatba hozzák a szegénységgel, egy régi osztálydemagógia tájairól jönnek, mégha liberális köpönyegben is. Jól ismerjük észjárásukat. *Kisebbség-pszichológiára, kisebbség-filozófiára érzéketlenek*. Legalábbis bizonyosra. Amit állítanak, végül is abszurditás. Mintha azt mondanám: a jóllakott ember nem lehet büszke, a civilizált ember nem lehet méltóságos, a jól szituált ember etnikai önérzete nemcsak lustább másokénál, hanem el is tűnik. Holott az egész világtörténelem egyebet bizonyít. Mikor a népek jól laknak, és vannak gazdasági tartalékaik is – jut idejük, kedvük egyéb "hiúságokra" is. Arról nem is szólva, hogy rájöttek: az osztályos különbségek szakadékja valóban öreg hiba lehet, ha nem építnek sok keskeny pal lőt, hidacsok, vagy nemzetközi hidat, s nem nézik meg, mi van a hidak alatt, de a legnagyobb veszély még-

is: a mindenüket elrabló idegen hódítás.

A juhász sokat kiabálta: jön a farkas, nos: nem jött, ám aztán jött, s már hiába kiabált, nem hittek neki. Én e mesét fordítva is ismerem: a kisebbségi juhász sokat dalolta optimistán, "távol az ordas, semmi vész" – , s amikor odaért, nem hitték, hogy ily gyorsan közel kerülhet. Mondanom sem kell, politikai pástorról van szó. Potentátokról. Óvakodjatok hát a régi nótát dalolni. (Például Jugoszláviában ma, és Tito idején.)

Erdélyről (en bloc) lemondani soha semmilyen magyar kormánynak, pártnak nincs joga. Ha megteszi, ezzel önmagát taszítja *történelmi illegitimitásba*. Ugyanis az ilyen "lemondó" formációk az egész történelmi múlttal szegülnek szembe, hiszen tudjuk, mennyi áldozatot hoztak őseink, hogy Erdély megmaradjon. De az erdélyi magyarság is csak *illegitim módon* mondhatja le a magyar Erdélyről a román Erdély javára. Ők is a saját és a közös múltat tagadnák meg. Egy ilyen "lemondó" formáció nemcsak renegát volna, hanem – távlatilag – az ottani magyarságot végleges bekebelezésre, beolvadásra – tűnésre ítélné.

Intézzenek csak a pesti újságírók szigorú körkérdezt a mai romániai ellenzéki pártok vezetőihez. De a legvégletesebb témáktól se ódzkodjanak! Miként képzelik el a kisebbség helyét, szerepét, súlyát a jövőendő Romániában? Föderativitás? Kis helyi autonómiák? Beleértve a kiváltságjogát is. Vagy másként? Hogyan? Nem nehéz megjósolni az eredményt, ha egyáltalán válszólnának rá. Első kategória: az illető minél távolabb élt hazájától (vagy él ma is) – annál inkább javallja a számunkra *illuzórikus nyugati modelleket*, de már nem szívesen beszélne arról, hogy azok jobbra *belső batárokkal* rendelkeznek, s még így is tele vannak konfliktusokkal. (Bár ezek sem hasonlíthatók az erdélyihez.) A külföldi vasgárdisták véleményét nem is említtem, ez nyilvánvaló. Második kategória: minél gyengébb és otthon lévő az ellenzéki párt a lehetségesen belül, annál *nagyonálulbb lesz ígéreteiben*, hiszen esélye a hatalomra kicsi, ígéreteit számon kérni tőle csak jóval később lehetne, s akkor már "majd meglátjuk, mi lesz". Így egyelőre csak magyar voksokat akar szerezni. Harmadik kategória: minél erősebb a nyilatkozó ellenzéki párt,

annál nagyobb esélye van a hatalomra, tehát továbbra is szélesíteni akarja tömegbázisát, mert reális a célja, esélye (hatalom). Így véleménye vészesen fog hasonlítani a Megmentési Front – mint jelenleg leg-erősebb párt – véleményeihez épp azért, hogy annak malmáról átvezesse a vizet saját "kerekeire". Hát óvakodjatok elmenni az ígéretes maszkabáljára, jó testvéreink. A jóságos elefántmaszk mögött róka- vagy ordasképzű táncos rejtezik. A külpolitikában ragaszkodjatok a nudista (pardon: naturista) strandok törvényeihez. Nem ma mondom először, de adja isten, hogy legutoljára mondjam.

Ha már vízimalomról szóltam – szóljunk a Dunáról is. Ki ne látná, hogy a Bős-Nagymaros-ügy mögött szlovák részről egy újabb "gyökértelenítési akcióként" is felfogható igyekezet lappang. A változó táj új embereket kér. Betelepítést, a régiak – a magyarok – szétszórását. Hogy ne legyen *élő batár, lelkes batár*, hanem gépi, geometrikus: "gombnyomó" határőrökkel, akiket technikai személyzetnek álcáz a história. Így válik a természetvédelem, ahogy egykor írtam – *etnikai természetvédelemmé*. Vagy harccá az *etnikai környezet* megtartása érdekében.

27

Egy magyarságért üldözöttet vagy egy katalánt – (stb.) – lebeszélni a "magyarkodásról", "katalánkodásról" körülbelül annyi, mint a súlyosan beteg embert megakadályozni, hogy a titkos elszántságot, benső erőtartalmát, immunitás-forrásait vagy a "megváltó" lázat szembefordítsa az ellenséges baktériumokkal. Az efféle tanácsadó orvos végül is gyilkossá lesz. Ám ez csupán az érem egyik oldala. Nézzük a másikat. Ha teszem azt egy erdélyi magyarnak *innen* efféle tanácsokat adnak, ezzel a sovinizmus román erőinek szinte tálcán kínálják az adukat, akik majd azt mondhatják: no lám, a "tittek" állítják, hogy magyarkodtok, mi csupán ismételjük. Nemcsak az önvédelmi energia gyilkolása ez, hanem ostoba "bepalizott vagy bepalizó" politizálás is, mely oly jellemző volt a múlt évtizedekre, s amelynek még ma is erős nyomaiban járunk gyakran. Akadnak még önös érdekű, szolgálalkú "visszhangcsinálók": az ellenség hegyei közé kiáltanak, mert tudják: onnan kis eltéréssel ugyanaz lesz a válasz. Ez az internacionalista "visszhang-szolidaritás" még mindig éli "utóéletét". De tegyük fel, miért ne, olyan eset is lehetséges, hogy valaki *jámbor és tisztességes szándékkal* ad efféle tanácsot. Ez viszont mély dilettantizmust, műveletlenséget árul el. Először is: ki ítélheti meg, hogy mi, mettől meddig jogos, kemény, sőt mindenre elszánt nemzeti öntudat, és honnantól válik "magyarkodássá"? Ki legyen a mérvadó, az ítélő bíró ez ügyben? Talán egy internacionalista? Egy sovinizsista

ki az ellenfél vagy ellenség frazeológiáját kötelezőnek érzi önmagára nézvést, az *bistórtat mazochista*, persze nem "ingyenes". Vagy *gazfickó*, vagy szájalmas félkegyelmű. Az ilyen, más alantas dolgokra is képes lehet maholnap. Például a saját kézen lévő bilincs ünnepét a saját szabadsága ünnepeként üli meg.

román? A kettő gyakorta egy és ugyanaz. Vagy egy volt, vagy ma is magyar bolsevik? Vagy elszabadult utóda? Ki hát? Mert az bizonyos – ezt a közösségi- és egyénlélektan ismerői tudják –, hogy egy sovinizálóan jámbor óhaj ("kérünk szépen magyar iskolát"), vagyis a legminimálisabb igény is "magyarkodásnak" számít!

Huncut tehát, aki átveszi a mai vagy tegnapi ellenség terminológiáját. Úgy vélem, minket többé nem lehet megzsarolni a bolsevik és sovinszta szótár kitatarozott fogalmai-val. Azt az értelmezést átadtuk a történelmi szemétteléseknek, még ha akadnak is megtozsolódott guberálók. Nos: ha a magyarkodás a *méltányos* – így biztonságos! – *európai rendezést* jelenti, ha a gyilkos diktátumok felülvizsgálatát, a magyarság kollektív és egyéni jogainak totális érvényesítését – úgy "magyarkodjatok" csak tiszta szívvel, ne vessétek ki e terminológia pimasz és tunya kol-dusait, akiket több, mint hetven, illetve negyven évvel ezelőtt megtanítottak egy frazeológiára, és önös érdekből (csak ritkán jóhiszemből) ma is ugyanúgy és ugyanazt használják. Nem lábuk, hanem agyuk helyett van a *protézis*, de *szójátékosan* szó szerint, hiszen ez a műagy a "tézisért van" és tézissel teli. Pimaszságuk vagy "emberies angyal-szelídségük", ájtatos orcájuk alig várja e tájon az új, véres "novembereket". A *végletes bal* és a *végletes jobb* – végzetes – hívei ők, noha némi tömegbázisa inkább csak az elsőnek van. Summa summarum:

Egy állatkertben jogosan lehet kiírni: *Ne bergeljük az alvó orosz-lánt!* Jogos, mert szegény állat rácsok mögött fekszik. Ugyanezt a táblát a távoli szavannákon kitenni merő ostobaság. Ki az a megátalkodott – pláne bennszülött! –, aki odamenne piszkálni a "derék", szunnyadvást is "dolgozó" – hisz pislog! –, szóval derék Leónk orrát.

Az etnikai kisebbségek Romániában úgy élnek, mint távoli szavannán. Hamis, képmutató dolog azt mondani: ne hergeljétek a sovinizmus érzékenységét. Úgyse merik. Viszont: némaságuk, már pusztá létük is állandóan hergeli. Nos, erre a "szlogenre" épült egy több évtizedes magyar külpolitika. A *provokátort féltették a provokációtól*. Va-jon Aesopus is az ordasért és nem a bárányért vagy a gidóért remegett? A román sovinizmus önmagától hergelődött valahányszor meghallotta bégetni, mekegni a barit vagy a gidót. "Hiszen te állsz a patak felső folyásánál, hát neked áll feljebb, farkas koma, én a víz alsó részénél iszom, így csak te zavarhatod..." Az ostoba juhocska vagy kecske nem tudta vagy nem akarta tudni: a repedt körmű ordas már régesrég új történelmi és fizikai földrajzot írt és tanult, ebben pedig visszafelé folynak a vizek.

Vagy: ki ne ismerné a szánandóan gyöngye rendőrségek tanácsait: nyilvános helyen ne vegyétek elő túl kihívóan dagadt pénztárcáitokat, ha hosszú útra mentek, ne minden ékszert aggassatok magatokra, tete-mes készpénzzel ne fizessetek, és a többi. Jóllehet feltűnő fülönfüggő-inkkel – s miegymás – elkövetünk óvatlan badarságokat –, mégis sokkal inkább a markos és merész rendőröket kéne szaporítani, semmint a tanácsokat. Az olyan rendőröket, akiknek *bűnüldöző intelligenciája* is számottevő. Hiszen feltűnősködő és óvatlan életünk mégse lehet a bűn – bűnözés – egyetlen magyarázata, mert eképp felmentenénk a gyilkosok hadát. Márpedig tudjuk: öröklött is a bűn, nemcsak "szerzett" hajlam. Persze könnyelműségünk kihívása,

provokatív nemtörődömségünk is örökletes, és csak azután "szerzett". Mindebből következik: a másokat simogató, a minket ostorozó (végül is: önostorozó) politikusfajtából elégünk van.

Egyébként? Minden tanács jól jön, ha józanító, és alapja van.

De a legigazibb mégiscsak: elkapni a rablógyilkos frakkját.

Mert lám csak: aprópénzzel fizetem, úgy olvasgattam, mintha csupán kevés krajcárom volna, nehogy ingereljem a rablót, és mégis kiraboltak. Nem csábítottam a bűnre, mégis odalett kincsem, kultúráim fele.

A kenetes "rendőrkapitányok" – elnézést az igazi derék fickótól e névkölcsönzésért! – szóval ők továbbra is vígan védik a legkifinomultabb, legtörékenyebb érzékenységet. A rablógyilkosét.

Mintha azt mondanák (vagy tán nem is átallják néha mondani):

Kíméld gyilkosod mimóza-lelkét!
Kíméld hóhérod bűntudatát, ó, Ember!

Ha van néki ilyenje.

S ha nincsen: szintén végképp le vagy fegyverezve. *Etnikai fragilitásod*, erkölcsöd törékenysége, vékony archőröd szorongva verejtékezik egy ősbölely megkövesedett bőre és szarvai előtt. A legvastagabb bőrü moralitás, ha az. Vagy *erkölcsi immunitás*: a te erkölcsöd ellen állig fegyverzetben. Győz rajtad a közömbösség erkölcsé, amely idegen tőled. Győz az igénytelenebb.

1991. július – augusztus eleje

PÁSKÁNDI GÉZA

Kelj fel és járj!

Régi történelmi tapasztalat, hogy csak az a nép veszhet el, amelyik lemond önmagáról, elfelejti múltját, s hagyja, hogy szétszórják hagyományait. Az erdélyi magyarság sohasem került ebbe a veszedelmes lelkiállapotba, noha a anyagi és szellemi erőit mohó céltudatossággal bénítja meg, most már több, mint hetven esztendeje, az ellene fölesküdtöt hatalom. Erejéből mégis sokat veszített: nemcsak létfontosságú intézményeitől fosztatott meg, hanem biztos jövőképétől, történelmi regényeitől is. Márpedig eligazító jövőkép nélkül egyetlen emberi közösség sem állhat ellen a történelem ostromainak!

Éppen ezért az erdélyi magyarságnak ismét fel kell építenie önmagában az önérzetet, a biztonságtudatot, a jövőt. Most lehetősége van erre: egyhült a föléje nehezedő sokévtizedes nyomás, megnövekedett az iránta érzett szolidaritás. Nemcsak Magyarországon s a Kárpát-medence többi magyar népcsoportja részéről, hanem a nagyvilágban is. Fel kell emelnie tehát fejét, be kell jelentenie, és ki kell követelnie jogait. Mindebben sokat tehet a költészet, az elbeszélő próza és az esszéirodalom. Ahogy a Trianon utáni sötét hónapokban, majd hét évtizeden keresztül, a szépirodalomnak most is az önérzet és a méltóságtudat táplálójának kell lennie.

POMOGÁTS BÉLA

MAGYARI LAJOS

MITOLÓGIAI

*Mennék által a sűrű aranyerdőn,
varázsszót mondanék, bogyba baj
követ,
ballgatnám, abogy ezüst víz
csacska-csicsergőn
sziklán bukik át, és görget ékkövet.*

*Mennék által nagy, barmatos
tiszttáson,
bol zubogva bull, és lelket mos a
fény.
Kivánnám: szemem kristálybegyre
lásson,
ba már töviserdőkön átvergődtem
én.*

*De aranyerdők belyett csak gőzlő
mocsárba
gázolok, s elnyelbet akár jó övig.
Lovam dágványok búzló, vad
sarába,
nem fénylő sugarak fényébe
ütközik.*

*Hát nincs soba vége ez ocsmány
golgotának?
Ez az út már boltig nyomorult?
A vélt fövendő újra visszarútul
mának,
s még e véres mába ts visszajár a
múlt?*

*Én nem panaszlom fajtám,
vállalom a vétkét,
s ha – mint jósoltam – szava
káromkodás,
kifejti egyszer úgyts lelkünk szíjas
kérgét
egy nagy tiszta zápor, vagy a
pusztulás.*

*Pere az én pöröm, az ő bűne –
bűnöm,
s mint lágerbe burcolttal, megyek
vele,
s ba kell, útjain én magam ts
üzöm.
Ó, add, Istenem, bogy végre:
föfefe!
1991. július*

(A Hét, 1991. 33. szám)

Otthon vagyok

FARKAS ÁRPÁD

ŐRZŐK

*Dicsértessenek az asszonyok,
dicsértessenek ők,
a kinnal és gyönyörrel
ellenünk összeesküvők,
akkikkel örök badra kelvén
benépesítjük e földet,
dicsértessenek asszonyok,
emberiséggel viselősek,
jövőknek jászlat,
létünknek almai,
szentegybázat szerelemnek,
dicsértessenek az asszonyok,
dicsértessenek.*

*És áldassanak az asszonyok,
kik megszólítanak kétezerben,
anyák esdeklő szavai
a tarka gyermek-rengetegben;
végvári őret,
jótermő földjet,
a minden nép fiával megszült
Egynek –:
őrtzői a fölnevelő
anyanyelvnek.*

(Látó, 1991. 9. szám)

Az ittlét az emberségem számára kihívás. És embernek lenni azt jelenti: megmaradni annak, aki vagy. Az erkölcsi lény számára az épp-így-lét nem program, hanem a másként levés tehetetlensége. A bestialitás nehéztüzérségével szemben felvontatja önmagát. Nem dobja oda magát a halálnak, hanem önnön belső szabadságával teljes azonosságban él és történik. Úgy mutatkozik, mint a közvetlen tapasztalatokon való túl-lépés lehetséges – kiélezett helyzetekben pedig: egyetlen alternatívája. A magát realitásként feltüntető nem-léttel szemben létezés-alternatíva. Nem hiszem, hogy az utóbbi egy és negyed század történelmi kataklizmáinak köszönhetően Európából, sőt Közép-Európából kiszakadva különös embertípus vagyok, akit ilyené alakított az idő. Arról van szó mind-össze, hogy itt az emberi mivolt mércéje és ára más – sem kisebb, sem nagyobb, mint másutt. Ez a válaszom az asszimilációra. Amely itt sem – egy általánosabb európai avagy világméretű válsághelyzet felől nézve – elsősorban nyelvi/etnikai, hanem erkölcsi. Az asszimiláció nyelvi mozanata már egy lerombolt erkölcsi alapra “épül”. És akkor ez a válaszom bármilyen asszimilációs trendre – erkölcsire, szellemire, gazdaságira – bárhol élnék.

A totalitarisztikus hatalom kénytelen a saját jogos (értsd: jogrendszer által biztosított) önvédelmét karhatalmilag megszervezni, mikor belepillant az emberiség/emberieség tükrébe. És ebben a kényszerhelyzetben megmosolyogni való finitorokat produkál a történelem. Apám a háborút közvetlenül megelőző években, a horthysta időkben –

úgymond – kommunista elveiért üldözöttet – jóllehet nem volt kommunista –, a második világháborút követő kommunista totalitarizmus szervei horthystaként nyomorgatták, jóllehet nem volt az. Mára már újabb fogalmi billogok jelölik a tartalmaiban és radikalizmusában mit sem változott magatartást. Amelyen belül könnyen szervesen értelmeződik az, amit a hatalom “a nemzetiségi kérdés végleges megoldásának” nevez, s valljuk meg, pontosan fogalmaz. Az idézetben szereplő kategóriát – “nemzetiségi” – többszörösen is félrevezetőnek tartom, mint-hogy mindenekelőtt nem etnikai kérdést fed – ha a végső értékek felől nézem –, hanem az erkölcsre, a humánusra vonatkozót.

A konfrontáció görnyesztő nyelvi meghatározottsága jelenem, történelmem alaki, módszertani és nem lényegi meghatározottsága. Ilyen értelemben vallo Reményikkel: “Az erkölcsi törvény mint magyar követelmény bennünk”. Ha szemben állok, elsősorban nem magyarként teszem, ennyivel nem elégszem meg, mert erre kötelez hitem, egyetemességem, ami elmozdulási pont kíván lenni a másik ember számára is, mert ha a másik ember kizárásával történik a “fölemeltetésem”, semmi garanciáját nem látom – tartalmaikat tekintve az új helyzetnek. Mert csak helycsere. Ha pedig emberként teszem, tehát esszenciálisan társadalmi-közösségi lényként, így vagyok magyar. Magyarságomból ez “él túl”, ezt tartom “összszemzeti érdeknek”. És magamért teszem, mert így vagyok: én. Én nem lehetek másként.

(Látó, 1991. 1. szám Részlet)

SZŐCS GÉZA

A MÉLYRÉTEGEK

KILÁTÓTORONY A FÖLD ALATT)

*Valaki kertemben járt az éjjel
s rámbagya szárnyait s az ásót
zápor mossa a föld alatt
az eldőlt s lebontott kilátót.*

*S az elveszett
angyalcsont váza
ott foszforeszkál
a talajvizben ázva!*

*A bó az eső átrubája
de meglátja tükrében magát.
Az elásott Isten fogsorán
vitrágok nőnek át meg át.*

(BEFEJEZETLEN)

*s ballgatom, bogy nővik be a fák
a földgömb túlsó oldalát*

*mint vadrózsák a suttagást
és suttagás az éjszakát*

*vagy abogy beszövi a víz
a parton lépteid nyomát –*

*valaki átmegy a vízen bennem,
szuszog a víz a vadrózsában,
fürdik a tenger a tengerszemben,*

*érezem az óceán szívverését:
csuklódban kitapintbató,
ott bullámzik a vadrózsában
a tenger*

*vagy a Szent Anna tó
és ballgatom, bogyan beszél
egy elsüllyedt szigetről benned
vékony bangján egy bajdant
városlakó
és ez a bang tele van rettenettel
és ezért altg ballbató*

(Életünk, 1991. 4. sz.)

GÁL ÉVA EMESE

TÖRTÉNELEM

*A mártíromság már nem
öntudatlan:
vereségen túl nincsen áltatás.
Sebek fertőződnek el a szavakban,
és nem kötözi őket, csak a gyász.*

*A kor, amelyben farkasok elégnék,
vonításokból gyűjtöb éneket,
én nem bocsájtok meg a
szenvedésnek,
amíg nincs égbolt életem felett,*

*bogy őrtzzen rólam egy tiszta
képet
az időn túlt, örök számvetésnek,
ami történelmekre nem szakad,*

*bogy pusztulásba űzze a világot,
mert áldozatból nem lebetek
vádolt,
s vádlottként se lennék, csak
áldozat.*

1990. augusztus

(Kelet-Nyugat/Nagyvárad/1991. 15. sz.)

Egy amerikai Budapesten

JOHN F. MONTGOMERY ISMERETLEN
KÖNYVÉRŐL

Gyakran vádoltak és vádolnak bennünket, magyarokat azzal, hogy dollármilliókat költünk ellenséges nyugati propagandára, miközben váltig amiatt panaszkodunk, hogy – kellő politikai és anyagi támogatás hiányában – igen kevés hiteles dokumentum áll a nyugati érdeklődők rendelkezésére a magyar gondokról. A nagyobb nyugat-európai könyvsátrokban elvéve akad egy-két magyar könyv, míg egyes szomszédaink kiadványai hosszú polcsorokat töltenek be. (Nem az ő vétkük – a mienk!) Így a legtárgyilagosabb nyugati történész, kutató, vagy netán politikai tanácsadó is nehezen alakíthat ki magának hiteles képet kelet-közép-európai dolgainkról.

Mindezért nem csupán a korábbi magyar vezetők koncepciótlansága (vagy inkább nemzetellenes koncepciója) hibáztatható. Belgiumi magyar barátaim mesélték, hogy az ottani könyvtárakból rendre eltűnt minden magyar kiadvány. Nem a könyvtárosok sülyesztették pincemélyre, hanem külföldi “ösztöndíjasok, kutatók” kölcsönzik ki, majd “vesztik el” azokat. Így aligha csodálható, hogy John F. Montgomery 1947-ben az USA-ban kiadott könyve – amelyet a közelmúltban a Magyar Nemzet *A kellelten csatlós* címmel folytatásokban közölt – néhány hét alatt eltűnt minden amerikai könyvtárból.

John F. Montgomery, F. D. Roosevelttel bizalmi embere, az USA nagykövete és meghatalmazott minisztere volt Budapesten 1933 és 1941 között. Hamar megszerette hazánkat, és a magyar ügy rokonszenvezőjévé vált.

Talán éppen – már-már elfogult – rokonszenvének köszönhetően Montgomery a hűvösen profi diplomataként nagyobb beleérzőképességgel nem csupán a magyarországi felszíni politikai mozgásokból, esetlegességekből ítélkezik, hanem igyekszik megérteni a mélyebb, lélektani motivációkat is. Könyve éppen attól magyarbarát mű, hogy a szerzője megpróbál lehatolni a mélybe. Még ha olykor túlmagyarazza is a jelenségeket, sosem ragadja el az indulat. Szenvedélytelen rajongással érvel a magyarok mellett.

Miről ír Montgomery? Például a zsidókérdésről: “1944 márciusáig a Pireneusoktól keletre Magyarország volt az egyetlen európai ország, ahol a zsidóság élete biztonságosnak volt mondható. A magyar zsidók mellett, akiknek a száma csaknem egymillió volt, 60–70 ezer zsidó menekült érkezett külföldről Magyarországra, és élt ott biztonságban, amíg Hitler nem szállta meg az országot. Hitlernek Magyarországgal szembeni barátságát nagyrészt a zsidóknak nyújtott védelem provokálta ki. Az első

magyar zsidótörvény valójában kibívás volt Hitlerrel szemben... A törvény úgy rendelkezett, hogy akit egy bizonyos időpont előtt kereszteltek meg, az nem tekintendő zsidónak. Ez a szabályozás szöges elentétben állt Hitler nürnbergi törvényével, amelyek a keresztényekből, ba zsidó őseik voltak, zsidókat csináltak”. Montgomery arra is figyelmeztet, hogy a zsidóellenes intézkedések tekintetében Magyarország nem állt egyedül Európában. A későbbi győztes, különösen nyugat-európai államokban tapasztalt hivatalos antiszemitizmusról hajlandó megfedkezni a világ. Például arról, hogy Romániában valóban nem deportálták a zsidókat, hanem helyben – Iasi-ban – végeztek velük. “A kis országok – írja Montgomery –, amikor rájöttek, hogy Németország eltökélte magát a zsidóellenes rendszabályokra, úgy érezték, hogy jobb engedni ebben a kérdésben, mint veszélyeztetni az egész nemzetet. Ez magyarázza, de minden bizonnyal nem teszi indokolttá, hogy Mussolini a szabadon kifejtett filozofizmusról áttért zsidóellenes törvények megbozatalára. Ugyancsak magyarázza, megint csak anélkül, hogy igazolná, a Vichy-t rendszer zsidóellenes intézkedését... Akik leginkább megbajoltak a német követelések előtt, minden más vonatkozásban is, csebek és a szlovákok voltak. Még Benes uralma alatt is, egy évvel Hitler prágai bevonulása előtt, a cseh rendőrök visszatoloncolták az osztrák zsidókat, és átadták őket a Gestapónak – így például Robert Darneberget, a bécsi szocialisták mérsékelt vezetőjét, aki négy évi szenvedés után koncentrációs táborban halt meg. Amikor Hitler bat bónappal később elfoglalta a Szudéta-vidéket, Benes rendőrsége megint csak visszakergette a menekülő zsidókat. 1939-ben a Hacha elnök vezette új rendszer, akár csak Szlovákiában a Tiso-kormány, bevezette és alkalmazta a nürnbergi törvényeket”.

Persze, az előbb említett országok a győztesek közé számítanak, nem ildomos emlegetni a fentieket. Pedig hát, amint azt Montgomery is írja: “letagadhatatlan tény, hogy a második világháború idején Hitler legbűségesebb támogatói és segítői a csebek, a szlovákok és a románok voltak. Magyarország valóban sokkal tovább ellenállt a német követeléseknek, mint a másik bárom – tulajdonképpen egészen 1944

tavaszaig... Ha – bárcsak a vita kedvéért – azt állítanánk, hogy Hacha, Tiso és Antonescu kevésbé reprezentálták népüket, mint Horty a magyarokat, akkor sem mondatná senki, semmi szín alatt sem, hogy Magyarország korlátozott együttműködése a németekkel sokkal inkább bízártató lenne, mint a másik bárom nemzet korlátlan bebódolása és együttműködése”. Montgomery egy helyen lord Newton szavait idézi, aki 1920. március 30-án az angol Alsóházban a következőket mondta a magyarokról: “Az a bűnük, hogy ellenünk barcoltak. Ez tökéletesen igaz. De a csebek és szlovákok, a lengyelek és a jugoszlávok, s mindazok a népek, akiket most mint barátainkat üdvözlünk, szintén ellenünk barcoltak. Magyarország valójában olyan helyzetben van, mint az az ember, aki agyvérzés következtében bénulást szenvedett, és akit most egykori szövetségesei és alattvalói állandóan rugdosnak és pofoznak”.

Montgomery nemcsak az 1947-es békeszerződést tartja elhibázottnak. Elmarasztalóan szól az 1920-as trianoni döntésről is, amely az önrendelkezési jog semmibevitelével megfosztotta Magyarországot területének kétharmadától, s idegen uralom alá került a magyar nemzet egyharmada. A magyarság revíziós igényét jogszerűnek és politikailag indokoltak tartja. A Népszövetség Alkotmányának 19. cikkelyét idézi: “A közgyűlés időről időre ajánlhatja, hogy a Népszövetség tagállamai vegyék fontolóra azokat a szerződéseket, amelyek alkalmazhatatlanná váltak, továbbá vegyék fontolóra azokat a nemzetközi viszonyokat, amelyeknek a fennmaradása veszélyeztetetti a világ békéjét”. Montgomery szerint maga Wilson elnök is “őszintén hitte, hogy a Népszövetség korrigálni fogja az igazságtalan döntéseket”. Mert hogy igazságtalan döntésekről van szó, azt Montgomery nem vonja kétségbe: “A békeszerződések egészében szankcionálták a kész tényeket, amelyeket Magyarország szomszédai a fegyverszünet ideje alatt teremtettek. A birtoklás, mint oly gyakran, már majdnem maga volt a törvény... Abol a nemzetiségek szétválasztásként keverten éltek, ott a helyes eljárás az lett volna, hogy az új batárok mindkét oldalán megközelítően egyenlő számú heterogén nemzetiséget bagynak meg, de a győztesek minden vitás kérdést a

csebek, a románok és a szerbek javára oldottak meg. (...) Az első világháború után – írja a bajdani nagykövet –, csakúgy, mint most, a második után, az újonnan létesített batárokat rövid időn belül szentnek és sértetetlennek tekintették. Ugyanígy gyorsasággal vesztették el azonban ezt a tulajdonságukat, amint megfordult a széljárás”. Nyilván, hiszen a status quo megőrzése mindig a – hangosabb – győztesek igénye volt.

És vajon miért jutalmazták meg az igazi győztesek, a nagyhatalmak, az önjelölt kis győzteseket? Vagy inkább a magyarokat büntették. “Magyarország esetében például a franciák azt mondták Wilsonnak, hogy Magyarország kommunistává válik, és ezért a batárokat úgy kell megvonni, hogy azok megfeleljenek a francia vezérkar elképzelésének, amelyeket az európai civilizáció védelmére kidolgoztak. Wilson elnök tamáskodott, és elküldte George Creelt, tanulmányozza a helyzetet. Ő egy betet töltött gróf Károlyt Mibálllyal, s látva az akkori helyzetet, azzal a – helyesnek bizonyult – jóslattal tért vissza Washingtonba, hogy a kommunisták egy bétén belül átveszik a hatalmat. Ez készítette arra Wilson, hogy bozzájáruljon a francia javaslathoz azzal, hogy majd más alapokon jelölik ki a batárokat, ha a kommunista közjátéknak vége lesz Magyarországon.”

Érdemes a szerzővel kapcsolatban még egy közjátékra emlékeztetni. Montgomery szerint “az előbbre látó magyarokat nyugtalanította, hogy Magyarország ajándékot (Észak-Erdélyt – B.M.A.) fogad el Hitlertől... Károly román ktrály volt az, aki személyesen kérte fel döntőbíráskodásra Hitlert azért, hogy német garanciákat kapjon Románia új batáraitól (erről román részről hajlandók megfeledezni – B.M.A.). Teleki gróf ragaszkodott bozzá, hogy közvetlen tárgyalások legyenek Magyarország és Románia között”. Montgomery keményen és egyértelműen fogalmaz: “Romániát megjutalmazták egész Erdély átengedésével, míg Magyarországot megbüntették, amért ktrártott a szovjetzálással szemben. Furcsa iróniája a sorsnak: Erdélyt egyszer azért veszítette el a magyarság, mert batalomra jutottak a kommunisták, másodjára meg azért, mert nem jutottak batalomral...”

Hosszasan sorolhatnánk Montgomery következtéseit. Tévedés ne

essék, az egykori budapesti amerikai nagykövet minden jószándéka és rokonszenve dacára sem ad, nem is adhat fölmentést számunkra az elkövetett bűnökért és tévedésekért. A valóban elkövetettekért! Ha fölmentést nem is, de ad olyan magyarázatot, amellyel mi vagyunk adósok önmagunknak. Ellensúlyozza negatív önképünket, segít föloldani nemzeti gőrcseinket: vesztesek vagyunk, az igaz, még bűnösök is, de sem többé, sem kevésbé, “akár a többi nép”! Ismeretlen tényekről szólna Montgomery könyve? Aligha. Inkább olyanokról, amelyeket kinos tabukká minősített a köztitelkezés (vagy valami más). A kimondott homályos fél-igazságokból kikerekedik egy másik igazság is (önmagunkról), amelyről eddig jobbra csak sejtéseink voltak.

Az indulatok csapdájából csak a tények segíthetnek ki. Montgomery olykor elfogult, olykor túloz, olykor túlmagyaráz (az irántunk való elfogult rokonszenvet is csak mi, magyarok vagyunk képesek zokon venni!). Bizonyára befolyásolták a korabeli magyar politikusokhoz fűződő kapcsolatai, ám mégis jól informált, és tényszerűen foglalta csokorba az általa megismerteket. Könyve ezzel egy kicsit hozzásegít bennünket ahhoz, hogy a tényekkel érvelhesünk.

BEKE MIHÁLY ANDRÁS

V. LÁSZLÓ ADOMÁNYLEVELE

Nyolc román kerület kiváltságolása

A magyarországi románság középkori történetében a legmesszebb menő jogadományozás V. László 1457. VIII. 29-én kelt privilégiuma. A középkori Temes és Krassó vármegyében kialakult nyolc román kerület – Lugos, Karánsebes, Miháld, Almás, Krassófő, Borzafő, Komját és Illyéd¹ – ezen oklevéllel lényegében megszerezte azon jogok összességét, melyek birtokában szabadon láthatott, azaz láthatott volna neki nemzeti-területi autonómiája kiépítéséhez. Bármilyen jogosan – és öntudatosan – hívja is fel a figyelmet a szász és román székek közti különbségre Georg Eduard Müller², ez az oklevél tartalmazza tulajdonképp mindazon jogokat, melyek a szász székek és kerületek önállóságának legfontosabb külső garanciájául szolgáltak, és amelyek felhasználásában és megvalósításában a szászok aztán tényleg különböztek a románágtól. Épp ez a dolog punctum saliens: Mennyiben valósultak meg az oklevélben foglaltak? És miért annyiban?

Az első kérdés egyszerűen megválaszolható: nagyjából semennyiben. Már meglévő és igazán jól nem artikulálható, elsősorban bíraskodási kiváltságokat nem érte támadás, de a forradalmi újításokból semmi sem vált valóra: a közös ispán létének és az országbíróhoz való fellebbezésnek nincs nyoma, Mátyás ugyanúgy az ország nemeseitől eltérő módon tesz adományt a területen, mint korábban I. Ulászló, sőt 1464-ben magát Lugost is eladományozza kerületével együtt.

A második kérdésre kevésbé egyértelmű a válasz. Az okok közt mindenképp meg kell említeni azt a tényét, hogy a privilégium kiadása nem volt teljesen jóhiszemű gesztus V. László részéről. Ugyanezen a napon bocsátotta ki ugyanis azt az – egyébként a privilégiumban is megismételt intézkedést tartalmazó – oklevelet, mellyel a korábban Hunyadi Jánosnak többszörösen elzálogosított Komját kerületet a többi héthez visszacsatolta, úgy azonban, hogy a zálogösszeg minden valószínűség szerint, legalábbis teljesen, nem volt kifizetve. (Ezt az oklevelet is kiadta Pesty id. művében.) A Hunyadi László kivégzését követő polgárháborús viszonyok között a komjátiak reincorporálása a Hunyadi család ellen irányult, s úgy tűnik, efféle szándék motiválta a Hunyadiak hatalmi övezetében egy feltétlen királyhű teritórium felállításának tervét is. Hogy nem kiérlelt döntésről, hanem kapkodó politikai húzásról van szó, azt az autonómia-rendelet hevenyészett kibocsátása is igazolja. Az oklevél tartalmilag ugyanis meglehetősen tökéletesen: az országos nemesség szabadságának adományozásával ellentétben állnak a régi terhekkel és kötelezettségekkel megújított kenézkiváltságok, ráadásul hiányzik is e kiváltságok taxatív átírása. Önmagában véve is érthető, ha Hunyadi Mátyás ezt az intézkedést később ignorálta.

A nyolc kerület egységének közjogi megszilárdulását kétségkívül hátrányosan befolyásolta még a karánsebesi kerület túlterjeszkedése, a kialakuló Szörény vármegyével való azonosulása. Pesty Frigyes szerint ez fojtotta meg a többi kerületet. A román autonómia szempontjából azonban nem szabad túlértékelni ezt a körülményt, hiszen az egy kerület neve alatt is megvalósulhatott volna, de egy viszonylag rövid török hódoltság szakasz után a karánsebesi kerület sem támadt fel soha többé.

Az oklevélben foglaltak így a gyakorlatban sem Mátyás alatt, sem később nem valósultak meg, jóllehet

a szövegnek még 1609-ből is maradt fenn fejedelmi átírása. Az pedig, tudnillik, hogy a rendelet a Mátyás-balála utáni évtizedekben sem vált valóra, arra enged következtetni, hogy a román autonómia elsiklásának alapvető oka itt sem a központi hatalom ellenségességében, hanem éppen a privilégizált réteg bizonyos közömbösségében gyökerezik, mint erre Mályusz Elemér is rámutat³. A betelepült románság vezetőit az emelkedés útját a magyar vármegyében látták, és etnikai kötelekektől nem, vagy alig tartva, nem-kenézi birtokok szerzése révén, illetve családi kapcsolatok által legjobbjakkal az országos nemesek közé emelkedvén kevésbé voltak érdekelve vezetettelkel közös autonómia építésében.

SÜTTŐ SZILÁRD

Az oklevél⁴ szövege a következő:

Mi, László, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, Ausztria és Stájerország hercege, továbbá Morvaország őrgrófja stb. jelen oklevél tartalmával jelezve emlékeztetül ajánljuk mindenkinek, akit illet, hogy egyrészt híveinknek, Temeshelyi Dész Miklósnak és Borzasi Sismán fia Istvánnak a saját, valamint Lugos, Sebes, Miháld, Almás, Krassófő, Borzafő, Komját és Illyéd kerületek összes többi nemeseinek, kenézeinek és egyéb oláhainak nevében és személyében felségünkhöz az alábbi ügyben benyújtott folyamodásának aláíratos kérelmezésére, másrészt pedig figyelembe vévén ezen összes nemesek, kenézek és egyéb oláhok hűségét és hűséges szolgálataik érdemeit, melyekkel ők magukat nemcsak elődeink, Magyarország királyai előtt, hanem előttünk is kedvessé és kegyeltté tették, különösképp tekintettel arra, hogy országunk végvidékén élve a törökök gyakori betörései ellen – akik is országunkat ezen

1.: Történetüket feldolgozta Pesty Frigyes: A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek. Bp., 1876.

2.: Die mittelalterlichen Verfassungs- und Rechtseinrichtungen der Rumänien des ehemaligen Ungarn. Siebenbürgische Vierteljahrschrift, Jg. 61., 1938.

3.: Századok, 1939., 442. p.

4.: V. László oklevelét 1609-es átírás alapján közli Pesty id. műve. 73–75. oldalán, majd őutána több román kiadvány. A Magyar Országos Levéltárban megtalálható az oklevél XVII. századi másolata DL 26 615 számon. Pestyénél általában gyengébb szöveggel, így a fordítás főleg Pesty kiadására támaszkodik.

részeiben felpredálni, embereit pedig nemre és korra való tekintet nélkül bosszúlatlanul szolgaságba hurcolni szokták – a Duna gázlót őrzik és védik, s eközben személyüket, vagyonukat és javaikat a szerencsére bízva nem félnék veszteségeket, károkat és kegyetlen sebeket elszenvedni; ezeket nekik tehát kegyességgel viszonzni kívánván ezen nemes oláhok és kenézek bármiféle szabadságról, jogról és előjogról kiállított összes és minden egyes kiváltságlevelét csakúgy, mintha jelen oklevelünkbe lennének iktatva szóról-szóra – mindazon feltételek, terhek és szolgáltatások alatt azonban, amelyekkel együtt ezek számukra elődeink, Magyarország királyai részéről kibocsáttattak – királyi tekintélyünk révén ezen nemes oláhoknak, kenézeknek és egyéb oláhoknak, a jelenlegieknek tudniillik és az eljövendőknél, örök érvénnyel megerősítjük és megszilárdítjuk, valamint megígérjük nekik, hogy mindegyiküket, amiképp a nagyokat, úgy a kicsinyeket is minden szabadságukban, jogukban és előjogukban meg fogjuk tartani és őrizni.

Továbbá, hogy ezen nemes oláhok és kenézek az egységet önmaguk közt megerősítve nekünk és országunknak teljesített szolgálatakat a Duna gázlójának védelmében minél jobban folytathassák, elrendeltük, hogy mostantól kezdve az említett nyolc kerületben soha senki idegen birtokokat és falvakat ne nyerjen adományul, hacsak szolgálatai alapján arra érdemesnek nem tűnik.

Továbbá ezen nyolc kerületet

egymástól sem elválasztani, sem pedig valamelyiket ezek közül eladományozni nem fogjuk, hanem mintegy országunk szent koronájához kötve meg fogjuk tartani, amiképp királyi elődeink, úgy mi is. Sőt az említett Komját kerületet – amely az igen felséges fejedelem, Zsigmond úr, római császár, valamint Magyarország stb. királya, igen kedves nagyatyánk által a néhai Hunyadi Jánosnak, országunk, Magyarország hajdani kormányzójának elzalogosított, és amelyről azt mondják, hogy ezen kerület lakosai által visszaváltott – ismét az említett hét kerülethez csatoljuk, elhatározva, hogy mostantól, mint bármelyik másik ezen kerületek közül, úgy maga ezen Komját kerület is ezen kerületek testéhez tartozzék, és hogy azokkal egy és azonos kiváltságnak örvendjen.

Ezen kívül jóváhagyjuk, hogy ezen nemes oláhok és kenézek fölött senki se ítélkezzen mindenkori ispánjukon kívül, akinek ítéletével ha nem lesznek megelégedve, országbíróinkhoz, onnan pedig felségünk személyes jelenletéhez fellebbezhessék ügyeiket.

Akarjuk ezen felül, hogy mindenkori ispánjaik és alispánjaik a bírságok és ítéletek behajtásánál az elítéltek, vagy majdan elítélendő lovat, agarát, fegyvereit és madarait ne merészeljék elvenni, bírságszedésre pedig mindenképp csak ezen oláhok szolgabírójával együtt mehessenek.

Végül akarjuk, hogy ezen oláh nemesek országunk igazi nemesei mintájára legyenek nemesek.

Továbbá akarjuk, hogy ezen oláhok

kenézei mind a mi, mind mások adójának megfizetése alól teljesen mentesítve és felmentve legyenek, valamint azt, hogy jobbágyaikat, vagyonukat és javaikat egyáltalán senki ne merészelje bármely helyen is tartóztatni vagy háborgatni, illetve őket vagy jobbágyaikat bárkinél kezdeményezésére elítélni, illetőleg bíróság elé állásra kényszeríteni; hanem ha bárkinél is bármi keresete vagy perelni valója lenne, illetve bárki is remélné, hogy neki efeléje van ezen nemes oláhok és kenézek, avagy ezek említett jobbágyai vagy emberei ellen, akkor ő ez ügyben a nemes oláhok jobbágyai ellenében ugyanezen nemesek jelenletében, a nemes oláhok és kenézek ellen pedig a mindenkori ispán előtt pereskedjen, és ha ez lanya lenne az igazságszolgáltatásban, akkor az országbíró jelenletében, illetőleg ha ott ismét nem találja meg igazát, felségünk (személyes – a szó mindkét átírásból hiányzik. S. Sz.) jelenlete előtt keresse bírósági úton; e fórumok részéről minden ellenük panaszkodónak ítélet és igazság osztatik majd a jog rendje szerint.

Ezen dolog emlékezetére és örök erejéül Magyarország királyaként használt függő titkos pecsétünkkel megerősített jelen oklevelünket adattuk ki. Kelt Bécsben, Keresztelő Szent János fővetelének ünnepén, az Úr ezernégyszázötvenhetedik évében, magyarországi országulásunknak tizennyolcadik, a csehországi pedig negyedik évében.

(A szerző fordítása.)

TISZA ISTVÁN SEM HITT BENNE...

Hetvenöt éve tört be a román hadsereg Erdélybe

Tisza István miniszterelnök nem hitt abban, hogy Románia megtámadná Erdélyt, ami egyúttal azt jelentette volna, hogy megtámadja a Monarchiát is. A magyar kormányfő jóhiszeműsége történelmileg végzetesnek bizonyult: a román vezetés nem késlekedett visszaélni vele. "A Regát ... nagy erőket vont össze a Kárpátok túlsó oldalán. A hadi készülődésről egyre több hír érkezik..." Jelentették is Tiszának, de ő tovább kételkedett és 1916. augusztus 27-én a román seregek betörték Erdélybe. Az alábbiakban e szomorú évfordulóra emlékezünk és emlékeztetünk.

Az első világháború kitörése után a magyar közvéleményt okkal foglalkoztatta a probléma: vajon milyen magatartást fog tanúsítani Románia? Jogos volt a kérdés. A Kárpátokon túl elterülő Román Királyság (Regát) hivatalosan ugyan semlegesnek nyilvánította magát, de fegyverkezett!

Bukarest vezető körei Erdély megszerzésére törekedtek. A kormány csak azért tartózkodott a Monarchia elleni hadbalépéstől, mert tudta, hogy ez komoly kockázattal jár. A szélsőséges csoportok viszont nyíltan uszítottak a Monarchia elleni háborúra.

A Regát támadásra készült Magyarország ellen. Nagy erőket vont össze a Kárpátok túlsó oldalán. A hadi készülődésekről egyre több hír érkezett Erdélybe, melynek lakossága joggal nyugtalanzkodott.

1916 nyarán *Battthyány Tivadar* képviselő Erdélyben járt. Nagyszomben lakosai elmondták neki, hogy a határ túlsó oldala tele van román katonasággal. "És ezzel szemben a mi oldalunkon semmi, de semmi előkészület az ellenség fogadására vagy visszaverésére – állapította meg Battthyány. – A batárok mentén a begyoldalokban voltak ugyan fedezékek, de üresen állottak, s legfeljebb egyes helyeken nébány magyar csendőr jelképezte a batár-védelmet egy jól felszerelt, támadásra kész ellenséggel szemben..."

Tisza István miniszterelnök is nem egyszer kapott tájékoztatást arról, hogy Románia meg akarja támadni Erdélyt. A kormányfő azonban nem tekintette fenyegetőnek a veszélyt. Nem hitt abban, hogy Románia a közeljövőben megtámadná a Monarchiát. Ennek bizonyosságául elegendő felidézni a következő esetet:

A honvédelmi miniszter 1915 októberében azt javasolta, hogy Erdélyben a sorköteleseket hívják be idő előtt, és irányítsák a határok védelmére. Tisza István október 17-i válaszlevelében kifejtette: "nemcsak felesleges, de pozitíve káros volna

minden olyan intézkedés, amelytől románokat ... barátaink nyugtalankodást vagy tőlük való félelmet olvasbatnának ki".

Igaz, Tisza egyik-másik bizalmas levelében mégis mérlegelte, hogy szükséges lenne erősítéseket küldeni Erdélybe. E felismerést azonban nem követték tettek. 1916 nyarán is mindössze 30–35 ezer ember jelentette az erdélyi határok védelmét.

Miközben Tisza lebecsülte a román veszélyt, a parlamenti ellenzék tisztában látta a kérdést. Az Országgyűlésen a kormánnyal szemben álló képviselők több esetben felvetették: mit tesznek az állam vezetői az erdélyi határok biztonsága érdekében? Különösen *Károlyi Mihály és Lovász Márton* igyekezett ezt a problémát napirenden tartani. Tisza azonban mindig megnyugtató választ adott, és közben engedményeket tett az erdélyi románok számára: megszűntek a lapjaik elleni sajtóperek, a politikai ügyekben elítélt román vezetők amnesztiát kaptak. 1914–16 között az erdélyi románok helyzete nem tekinthető kedvezőtlennek. Nyelvüket is széles körben használhatták. (Sok erdélyi városban a helyi képeslapokat magyar, német és román szöveggel nyomtatták ki – nem úgy, mint a román impérium évtizedeiben...)

Tisza István az erdélyi Román Nemzeti Párt vezetőivel is tárgyalt. A megbeszélések azonban nem jártak eredménnyel. Kétségtelen tény, hogy az akkori magyar kormány szűkebb körű engedményeket kínált fel, mint amit a román polgárság vezetői követeltek. Felvetődik azonban a kérdés: vajon ez utóbbiak hiteles tárgyalópartnerek voltak-e?

Az erdélyi Román Nemzeti Párton nehéz volt kilgazodni. Vezetőik körében három irányzatot lehetett megfigyelni:

Az egyik azt vallotta, hogy Erdély kerüljön a Regát uralma alá. Ezt persze idehaza nem lehetett nyíltan hirdetni. Azok a vezetők, akik ezt vallották, 1914 után Bukarestbe szöktek, és ott

uszítottak Magyarország ellen. (Egyik vezetőjük Goga Octavian volt.)

A hazai román vezetők ezt a szélsőséges irányzatot – legalább is szóban – helytelenítették. 1914–16 között nem egy alkalommal tettek hűségnyilatkozatot Magyarország mellett. Ezeknek értékét azonban csökkentette az, hogy az erdélyi román sajtó agyonhallgatta az ilyen megnyilatkozásokat.

Az erdélyi románok másik irányzata (*Vajda-Voevod Sándorral és Mibali Tivadarral* az élen) a megoldást a magyar állam keretein belül kereste. Olyan megegyezésre törekedtek a Tisza-kormányval, amelynek értelmében 40 román választókerületet alakítanának ki, teljes anyanyelvi iskolahálózatot, vezetőik közül pedig többen főispáni kinevezést kapnának. Ez a csoport lényegében reálpolitikát folytatott.

A harmadik csoport (élén *Jultu Mantuval*) szemben állt a magyar kormánnyal, de a Monarchiához

ragaszkodott. Arra számított, hogy sor kerül majd a birodalom föderatív átalakítására. Azt remélték, hogy az erdélyi románok területi önkormányzatot kapnak a Monarchián belül.

Az említett két utóbbi irányzat abból indult ki, hogy Erdélyt évszázados gazdasági kapcsolatok fűzik a Monarchiához. Azzal is tisztában voltak, hogy a Regátban jóval elmaradottabb állapotok uralkodnak, mint Magyarországon. Mégsem lehet ezeket a politikusokat egyértelműen államhű "tényezőknak" tekinteni. Politikájuk meglehetősen kétszínű volt. Megpróbálták a Német Birodalmat is rábírní arra, hogy nyomást gyakoroljon a magyar kormányra az erdélyi románok követelése érdekében. Az említett okokat figyelembe véve, ezek a vezetők nem voltak megbízható tárgyalópartnerek.

Döntően befolyásolta az Erdéllyel kapcsolatos román politika alakulását, hogy 1916 nyarán a *Bruszilov*

vezette orosz offenzíva kezdeti sikerrel járt. Románia vezető körei elérkezettnek látták az időt a Monarchia elleni támadásra.

A Kárpátokon túlról érkező hírek a magyar közvéleményt joggal nyugtalanították. *"Román támadás esetén a magyar nép tigrisként fogja védeni a Kárpátok szorosait"* – mondta Károlyi Mihály a parlamentben augusztus 9-én. Szavai szállóigévé váltak, különösen Erdélyben. A kolozsvári Függetlenségi Pártkör augusztus 16-i táviratában üdvözölte Károlyi beszédét, hozzátéve: *"Erdély védelmében minden magyar ember utolsó csepp véréig tigrisként fog küzdeni"*. A képviselő másnap így válaszolt: *"Mit mondtam én? Azt, amit minden magyar ember érez, gondol és szent biteül vall"*.

Az erdélyi határok megerősítésére azonban még ekkor sem tettek semmit. A Monarchia hadvezetősége olyan "előrejelzéseknek" hitt, melyek szerint Románia hadbalépése csak későbbi időpontban várható. Tisza István pedig 1916. augusztus 24-én az ellenzéki képviselők kérdéseire azt a megnyugtató választ adta: *Románia nem fog ellenünk badba lépni.*

Három nap sem telt el, és a miniszterelnök illúzióit a valóság foszlatta szerteszét. *1916. augusztus 27-én Románia seregei betörték Erdélybe.* Kiderült, hogy a lakosság eddigi nyugtalanságának megvolt a reális oka. Erdély népére végzetes megpróbáltatás várt...

MERÉNYI LÁSZLÓ

Bartók Béla és a román népzene

Bartók Béla 1945-ben halt meg, és több mint egy jó emberöltő múltán, csak 1991 tavaszán választotta a Román Akadémia post mortem tagjai közé. Bartók Béla ezt a legnagyobb és legnemesebb tudományos címet, amellyel egy Akadémia egy tudóst megtisztelhet, a román népzene gyűjtésével, tanulmányozásával, méltatásával és nemzetközi népszerűsítésével, másként fogalmazva a román népnek, a román kultúrának tett rendkívüli szolgálataival érdemelte ki.

Volt-e valamilyen nyomós okmagyarázata vagy a véletlen játéka, hogy Bartók a magyar mellett a többi kelet-európai nép zenefolklorjának gyűjtéséhez is hozzáfogott? Erre a kérdésre ő maga többször és többféleképpen válaszolt; ezúttal több ezres szlovák gyűjteményének 1923-ban kelt német nyelvű bevezetőjéből idézem az első sorokat: *“1906-ban kezdtem meg zenefolklorisztikai tanulmányaimat a magyar parasztzene anyagának kutatásával, illetőleg gyűjtésével. Ám alig fogtam bozzá e munkához, láttam, hogy egymagában a magyar anyag a tudományos vizsgálódásához korántsem elég; föltétlenül szükséges legalább a környező népek anyagának lebető legalaposabb ismerete”*. (Slovenské ľudové piesne – Slowakische Volkslieder, Bratislava, 1959., I., 51.)

Bartók életművének román vonatkozására térve, már legelső gyűjtéseit is kamatoztatni kívánta a román tudomány hasznára. Ezért 1910. április 29-én kelt francia nyelvű levelével Dimitrie G. Kiriakhhoz, a nemzeti irányzatot képviselő neves román zeneszerzőhöz fordult, és bemutatkozása után így folytatta: *“Mután már sok magyar és szlovák népdalt gyűjtöttem, nekiláttam az erdélyi román népdalok gyűjtésének is; találtam belőlük vagy 400-at Belényes vidékén (Bíbarban), és kb. 200-at különböző más tájakon... Mellékelten küldök néhány darabot bíbari gyűjteményemből. Egész román gyűjteményemet – még azt is, amit ezután fogok gyűjteni – szívesen adományoznám egy bukaresti közkönyvtárnak... Meg kell jegyezni, hogy egész gyűjtésemet a budapesti Néprajzi Múzeum részére végzem, ők fedezik utazási költségeimet, a gyűjtéshez pedig fonográfkészüléket használok... Ha a bukaresti Tudományos Akadémia érdeklődne e felvételek iránt, minden dalt kétszer vennék fel: egyszer Budapest, egyszer pedig Bukarest számára... Mindenképpen küldenék*

azonban Önnek egy példányt román gyűjteményemből, ha megjelölné, hogy megőrzés végett hozzá küldjem”. (Bartók Béla levelet. Szerk. Demény János. Bp., 1976., 165.)

Bartók e legelső érintkezését a legrangosabb romániai tudományos és művészeti körökkel a személyes kapcsolatokon túl gazdag levelezés követte. Ebből még csak azt a vallo-másos levélrészletet idézem, amelyet 1914. szeptember 27-én, a világháború kitörése utáni kétségbeesett napokban intézett ugyancsak francia nyelven Ion Bianu neves irodalomtudóshoz, a Román Akadémia könyvtárosához, majd későbbi elnökéhez: *“Már régóta akartam írni önnek, de az események olyan izgalmat váltottak ki belőlem, hogy szinte megbénítottak. Amit leginkább óhajtanék, az, hogy legalább köztünk és Románia között maradjon fenn a béke. De akármi történjék is, megkezdtem munkámhoz bűmaradok: életem céljának tekintem, hogy folytassam és befejezzem a román népzene tanulmányozását, legalább Erdélyben”*. (Levelet, 227.)

Életében három nagy román gyűjteménye jelent meg: *Cîntece populare romanesti din comitatul Bibor – Chansons populaires roumaines du département Bihar* (Buc., 1913.), *Volksmusik der Rumänien von Maramures* (München, 1923.) és *Melodien der rumänischen Colinde (Weinachtlieder)* (Wien, 1935). Az első gyűjtemény román és francia, valamint a két utóbbi német címéből már fölsejlik, hogy Bartók milyen szolgálatot tett a román folklor nemzetközi népszerűsítésének.

Mindez azonban csak kezdetnek tekinthető ahhoz képest, ami – sajnos, már csak halála után – következett. Denijs Dille belga zenetudós több, mint egy évtizedet (1961–1972) áldozott arra, hogy a budapesti Bartók Archivum osztályvezető munkatársaként kutatásaival és kiadványaival Bartók nemzetközi hírnevét öregbítse. Több jelentős vállalkozása mellett ő gondozta Bartók valamennyi

gyűjteményének új kiadását *Ethnomusikologische Schriften. Faksimile Nachdrucke* című sorozatában. Ennek második, harmadik és negyedik kötetként jelentek meg ismét Bartók román gyűjtései, mégpedig 1966-ban a máramarosi, 1967-ben a bihari, majd 1968-ban a kolindakötet. A sorozat a német nyelvű nemzetközi érdeklődést szolgálta: bennük nemcsak a tudományos apparátus (bevezetők, jegyzetek, mutatók stb.) hanem a törzsanyag, vagyis a sokezer sornyi román dalszöveg is olvasható – az eredeti románnal együtt – német fordításban.

Bartók román életművének igazi koronája azonban az az öt kötetes, együttesen 3100 lap terjedelmű gyűjtemény, amely *Rumanian Folk Music* címmel Benjamin Suchoff gondozásában látott napvilágot 1967–1975 között Hágában, és Bartók összes román gyűjtéseit tartalmazza. Címéből kitetszik, hogy – Dille kiadásától eltérően – a román eredeti mellett ezúttal a sorozat valamennyi dalszövege, valamint tudományos apparátusa angolul vált hozzáférhetővé a nemzetközi kutatás számára. Első három kötetét még maga Bartók készítette elő kiadásra, és fejezte be 1945-ben, fél évvel halála előtt: hihetetlen szorgalommal és akribiával saját kezűleg rajzolta meg az utolsó kis ékezetig mind a kottákat, mind a szövegeket; egész oldalas tusrajzait mindössze klisírozni kellett, hogy megjelenjenek. További méltatás helyett még csak annyit, hogy 2700 körüli magyar, 3223 szlovák, 200 arab, 90 anatóliai török, továbbá csekély bántási szerb meg bolgár és Bereg megyei rutén dallam mellett 1908–1917 között 12 erdélyi megye 86 helységében 3404 román népdalt és hangszeres zenét gyűjtött.

Ez a 3404 román népzenei alkotás, mint láttuk, 1913-tól 1975-ig összesen tizenegy kötetben látott nyomdafestéket. Sajnálatos, hogy megannyi közös tervezetés és fāradozás után csak a legelső jelent meg Romániában, a Román Akadémia kiadásában; a további tíz közül egy Ausztriában és Németországban, három Magyarországon, öt pedig Amerikában hagyta el a sajtót. Mi több, ismét hangsúlyozzuk, hogy a Dillétől gondozott három, valamint a Suchofftól gondozott öt kötet német, illetőleg angol fordításban is közölte az összes román népdalszöveget.

Talán volt vagy van olyan román zenefolklorista, aki többet gyűjtött, mint Bartók, de nem volt, és nincs

olyan, akinek neve ily könyvsorozat címlapján ragyogna – ha pedig figyelembe vesszük a törékeny fizikumú Bartók úgyszólván emberfölötti munkabírását, akkor jogosan kétségbe vonhatjuk, hogy az ő egyszemélyes román munkásságát egymagában bárki valaha is fölülülmulhatná.

Annál kevésbé, mert román gyűjteményei mellett sorozatosan közölte – magyarul és más nyelveken is – a román népzeneiről írt tanulmányait és cikkeit. Mivel ezeknek még nincs teljes kritikai kiadásuk, a Szóllósy Andrásról gondozott *Bartók Béla zenei írásai* című, 1966-ban megjelent összesítésre hivatkozom, tudva és hangsúlyozva, hogy ma, épp negyed évszázad múltán, különösen a fordítási adagok bizonyonnyal megsokszorozhatók lennének. Bartók román népzenei tárgyú írásai tehát a következők: *A bunyadi román népzenedialektusa* (1914), németül és románul is; *Megjegyzések a román népzeneiről* (1914), előbb románul, majd magyarul is; *Román népzene* (1931), románul is; *Román népzene* (1935), olaszul és románul is; *Román népzene* (1936), először németül, majd magyarul, románul és szlovákul is; *Válasz Petranuék támadására* (1936), franciául, németül és olaszul is, románul nem. Valamennyinek a címe elárulja tartalmát, ám vannak Bartóknak olyan összehasonlító tanulmányai is, amelyeknek címe nem jelzi román vonatkozásait. Ezek közt bizonyonnyal legjelentősebb *Népzene és a szomszéd népek népzeneje* (1934) című önálló műve, németül és franciául is. Román–magyar részei külön jelentek meg románul 1936-ban *Muzica populara maghiara si cea romaneasca* címmel.

Végül szenteljünk néhány szót a zeneszerző Bartóknak, a folkloristáknál ugyanis mindenütt a világon ezerszerre többen voltak és vannak azok a zenekedvelők, akik nem Bartók gyűjteményeiből vagy tanulmányaiból, hanem zeneműveiből szerettek és szerznek tudomást a román népzeneiről. 1931. január 10-én Octavian Beu román zenetörténészhez intézett német nyelvű levelében sorolta fel azokat a szerzeményeit, amelyek a román népzeneiből ihletődtek. (*Levellet*, 398.) Ezúttal, célunknak megfelelően, csak a "román" címűeket említem, és pedig zongorára: *Két román tánc* (1909), *Román kolindák* (1915) és *Román népi táncok* (1915); ez utóbbi kiszenekarra a szerző, hegedűre és zongorára pedig a szerző meg a világhírű hege-

düművész, Székely Zoltán dolgozta át. Zenekari műve: *Román népi táncok* (1917). S akár a tanulmányoknál, itt sem hagyható szó nélkül *Cantata profana* című híres alkotása "zenekarra, kórusra, tenor és bariton szólóval". Idézett levele szerint ez "román kolindaszöveg megzenésítése", más szóval ebben "csak a szöveg román". Magát a kolindát 1914. áprilisában a Maros megyei Felsőoroszbiban gyűjtötte Vasile Sucutól, majd fordította magyarra, és dolgozta át zeneműve számára, utolsó sorában szállóigévé vált híres jelmondatával: "Csak tiszta forrásból" – (amely sajnálatosan nem került be Békés István nagy gyűjteményébe: *Napjaink szállóigéi*, Bp., 1977).

Ezt a jelmondatát az Octavian Beuhoz előbb idézett levelében "prózában" is megfogalmazta, és aligha lehetne szebben befejezni ezt az ő román életművének gazdagságához mérten fölöttébb vázlatos eszmefuttatást, mint alábbi tudományos, művészeti és egyszerszintű politikai hitvallásával: "Az én igazi vezéreszmém azonban, amelynek, mióta csak mint zeneszerző magamra találtam, tökéletesen tudatában vagyok: a népek testvérré-válásának eszménye, a testvérré-válás minden bāborúság és minden utszály ellenére. Ezt az eszmét igyekszem – amennyire tőlem telik – szolgálni zenémben; ezért nem vonom ki magam semmiféle batás alól, eredjen az szlovák, román, arab vagy bármiféle forrásból. Csak tiszta, friss és egészséges legyen az a forrás!"

FARAGÓ JÓZSEF
(Kolozsvár)

Egykés családmódel Kalotaszegen

A kalotaszegi egyke kialakulása és térhódítása bár itt-ott már a század elején jelentkezett, csak a húszas-harmincas évekre tehető. Megjelenése törvényszerű. Az a társadalmi-kulturális módel, normarendszer szülte, amely más vonatkozásban is az individualizmust, az önzést, a rivalizálást tette követendő példává főként a Nadas mentén. Megjelenésében kétségtelenül szerepe volt a vagyon oszthatatlansága utáni váagnak, és az ennek nyomán jelentkező magamutogatási indítéknak is. A beindító példák láttán a közvélemény, amely hosszú ideig képes volt betölteni értékelő és ellenőrző funkcióját, megingott, zavarodottá vált és letompult. A külön példája lassan ragadóssá vált, és így rövid időn belül a hagyomány teljesen megfordult. Erkölcössé minősült át felfogásukban egy addig erkölcstelennek tartott gyakorlat, amelynek közvetlen eredménye az egyre kevesebb gyermek. A közösség számára szentesített szokás, "társadalmi erkölc" lett belőle.

Masszívabb térhódításáról a Nadas mentén Mákó, Bogártelke, Nadasdaróc és Vista viszonylatában beszélhetünk, ahol a születések száma a harmincas évektől kezdődően a hatvanas évekig fokozatosan a mélypontra süllyedt. A szokványos számítás alkalmazva a fenti falvak némelyikében ebben az időszakban ezer lakosra hét és fél születés esik, szemben az akkori országos átlagot jelentő 19 születéssel (Vasa, 1978., 68.) Keszi Harmath Sándor és Keszi Harmathné Moravszky Edit három

falura (Mákó, Bogártelke, Nadasdaróc) vonatkoztatva kimutatták, hogy az egykezés oka nem a földnélküliség volt. Azt találták ugyanis, hogy a gyermekek száma legmagasabb volt a földnélküli és a három hektárnál kevesebbrel rendelkező családokban, és a legalacsonyabb szinte a 3,1–5 hektáros családoknál érte el, mert "… itt volt a legszembetűnőbb a törekvés, hogy az egykerendésszel növeljék a birtokot" (1957. 736–746 és Keszi H. S. 1978., 36–38.).

Az egykezés valódi oka tehát nemcsak a földéhség, hanem más anyagi okok, sőt tudati tényezők is lehetnek. Erdei Ferenc írja: "Maga sem tudja pontosan, hogy miért nem kell neki az élet, amelyet él, de bátorozottan érzi, hogy jobb lenne kevesebb kínlódással, több megbecsüléssel és nagyobb értelemmel élni, s amikor csak egy gyermeket nevel föl, azt reméli, hogy ez az egy részese lebet a kívánt különb életnek" (1980., 67.). Tény az, hogy a munkalehetőségek bővülése a vagyon fitogtatásának olyan formái alakultak ki, amelyekkel úgy vélték, kimutathatják az anyagi tehetőségüket. Az öltözetre – mindenekelőtt a nádasmenti női öltözetre – irányulóan olyan gyöngyözési láz indult el, amellyel egymást túllicitálva igyekeznek ma is a közösségnek kinyilvánítani, tudtára adni a vagyoni helyzetükben beállott pozitív változást. Nem kell több gyermek, mert akkor nem jut mindenikre annyi gyöngy, pityke és pillangó, akkor öltözetükkel nem csillognak-villognak a többiek között. Az örült öltözködési és cifrálkodási verseny eredményeképpen odáig jutottak, hogy lányaik konfirmálására tizenkét–tizenhárom rend ruhát készítenek, amelyeknek ára egyenként hozzávetőlegesen 10 000 lej, csak az anyag árát számítva, hiszen a munkát maguk végzik el. "Ez az öltözködés a túléretttség állapotáig jutott, bamis vágányra tévedt, s kétségtelenül giccsessé is váltik, vagy már azzá is lett" (Vasas, 1971., 1291–1292.).

A cifrálkodási láz kétségtelen negatív következménye a csak egy gyermek vállalása. A sarjapadás zsugorodásának pedig kihangsúlyozott negatív hatása van a nevelésben. A zord, sivár, társtalan, játszótársak nélküli környezet, amelyben az "egyetlen" felnő, nem marad hatástalanul, félreérthetetlenül tükröződik a gyermek jellemalakulásában is. Az elkenyveztetett kedvecnék a falatért és a megélhetésért, igaz, nem kell megküzdenie, de éppen ez a tétlenségre való kárhóztatás, amely ellentmond a gyermek állandó tevékenységi vágyának és szükségletének, teszi meg negatív hatását. Valóságos házi zsarnok lesz, "… önző és finnyás" egyfelől, másfelől viszont élhetetlen, mert szülei jóvoltából mindent tálcán kap meg. De vajon megkap-e mindent? Éppen a testvért, a játszó- és küzdőtársat nem kapja meg, akivel megosztaná eledelét és játékát, akivel részt venne a gyermekkorra oly jellemző csínytevésekben, akivel megküzdené a jogaiért, haragot tartana, aztán kibékülne, akitől félne, s akivel később kiegyezne, vagy akit babusgatna, tanítana, s akivel mint egy babával eljátszana. Ezért is vágyakozik sok egyke gyermek a testvér után.

"Én szeretném, ha lenne még egy testvérem, nagyobb, mint én, hogy tudjon nekem segíteni, hogy tudjak vele játszani, és hogy segítsen ő is édesanyámnak. Minden játékomat odaadnám neki, csak lenne!" (Király Gyöngyi, Kalotadamos, 1971.)

Az egyke gyermeket a szülők társatlanságra ítélik, a tekintélyen alapuló családokban megismerni ugyan az alá- és fölrendeltségi viszonyt, de testvér nélkül sohasem fogja megismerni a mellérendeltséget, s így a társadalomba való beilleszkedésben a későbbiek során úgy érzi, hogy mindenki ellene van. (Herédi, 1973., 1945.). Monopolisztikus helyzete miatt a családban ugyanis azt szokta meg, hogy mások mindig lesik a kívánságát, és nem ismeri meg azt az érzést, hogy valamikor le is kell mondania a másik javára valamiről, hogy az "én"-nek csak másokkal, a társakkal való konfrontációban van értelme. Sok egyke gyerek jut ezért a későbbiek során a hajótöröttek sorára, akit egocentrista beidegződése miatt társai kinéznak maguk közül, és magára hagynak. (...)

VASAS SAMU

Nem vállalható tovább a kisebbségi sors

1989. december 16-ával Erdélyben és a Partiumban megszűnt minden jogalapja annak, hogy továbbra is gyámság alatt tartsanak bennünket. Az említett dátummal végleg nagykorú állampolgárok lettünk, s mint ilyenek, jogképességgel, cselekvőképességgel rendelkezünk. Mivel pedig nem vagyunk szellemileg fogyatékosak, alkalmasak vagyunk arra, hogy saját ügyeinket intézhessük. Jogerődeink ebben a térségben Kr. u. 896-tól 1920. június 4-ig autonóm nemzetként éltek. Befektetések következtében Erdélyben és a Partiumban falvak, városok létesültek, virágzott a mezőgazdaság, ipar, kereskedelem. Úthálózatot, infrastruktúrát teremtettünk, működtek a nyomdák, a kollégiumok. Európai műveltséghez teremtettük meg a feltételeket.

Hogy a jövőben ismét nemzetként élhessünk e térségben, *erre megvannak a nemzetközi jogforrások*: Helsinki Alapokmány, a Bécsi utótálcázó, az Egyetemes Emberi Jogok Kartája, több nemzetközi jogi kétoldalú szerződés, melyeken aláíró félként a román kormány is szerepel.

De megvannak a belső román jogforrások is: az Alkotmány 22. szakasza, Vaida Voievod Alexandru országgyűlési képviselő a budapesti magyar Parlamentben történt 1918. október 18-i bejelentése, valamint az 1918. december 1-jei gyulafehérvári Határozat.

Ezek hivatkozási alapul szolgálhatnak számunkra.

Vaida Voievod Alexandru 1918. október 18-án előterjesztett igénye: *"Tisztelt Ház, tisztelt magyar kormány! Kérem tudomásul venni: mi erdélyt románok (A partiumi románokról még nem beszél. A szerk.) máiól kezdve nem vagyunk többet nemzeti ségi kisebbsége a magyar-osztrák államszövetségnek, hanem nemzete"*.

Ha ez a bejelentés az akkori belöldi és külföldi politikai konstellációban legitimnek bizonyult, már pedig annak találták, akkor még inkább legitim a mai erdélyi-partiumi

magyar etnikai közösségnek az az igénye, hogy a történelem folyamán megszerzett jogi státusát – mint szerzett jogát – állítsák vissza.

Ez tehát hivatkozási alapunk lehet.

A másik írásbeli román jogforrás az 1918. december 1-jei gyulafehérvári határozat, ahol nekünk teljes nemzeti szabadságot és teljes területi autonómiát helyeztek kilátásba... De menjünk tovább:

Nekünk erdélyi és partiumi magyaroknak megvannak az írásbeli bizonyítékaink arról, hogy ezer éven át e térségben *nemzetként* jártunk el, ez a mi jogi státusunk, és Trianon, mint "káderes" jelentette be: *kezdetek előlrol írni történelmeteket!* Pedig a román államot Trianonban egyetlen nagyhatalom sem hatalmazta fel, hogy Romániában töröljön minden szerzett jogot. Ellenkezőleg: *Románia kötelezettséget vállalt arra, hogy több jogot biztosít állampolgárainak és nívósabb életszínvonalat, mint amilyennel az osztrák-magyar államszövetségben rendelkeztek!*

De ha valamelyik fél a társas jogviszonyt nem vállalná a jövőben, a román polgári törvénykönyv 728. szakasz alapján kérheti a *társas vagyonszövetség megszüntetését*. Az "elosztásnál" természetesen nem többségi-kisebbségi aránynak kell érvényesülnie, és a történelem folyamán eszközölt anyagi-eszmei értékű befektetéseket mind számba kell venni. Ehhez pedig egy pártatlan, nemzetközi szakbizottság szükséges: közgazdászok, pénzügyi szakértők, építészek, mérnökök, jogászok. De ki kellene mutatni azon investíciókat is, amelyeket a mindenkori magyar kormányok eszközöltek Kr. u. 896-tól egészen 1920. június 4-ig – legalább. És külön fejezetben kellene kimutatni az erdélyi magyarok-románok-szászok beruházásait Erdélyben, a Partiumban 1945. április 4-ig, sőt napjainkig.

Ez utóbbi dátumnak azért van fontossága, mert dacára annak, hogy

Erdélyt és a Partiumot 1920. június 4-én Romániához csatolták, az említett két földrajzi egységben továbbra is életben maradt a magyar jogszokás és az osztrák polgári törvénykönyv. Ezek jogi intézményei bizonyos autonómiát biztosítottak az itt élő nemzeteknek és más etnikai közösségeknek, ugyanakkor garantálták a személyi tulajdonjogot az erdők, bányák, legelők, bérházak, üzemek, ipari-kereskedelmi egységek és bankok felett, amelyek jövedelméből tovább folytak a befektetések.

1943. június 22-én, az akkori román kormány a 389-es törvényerejű rendelete kiterjeszti a román jogrendszert a Kárpátokon túli területekre is (Se extinde legislatia romana dincolo de peste Carpati!), s ugyanezt végzi el 1945. április 4-én az akkori román kormány a 260-as törvényerejű rendeletével, amely a román jogrendszert kiterjeszti Észak-Erdély területére is (Se extinde legislatia romana si pe teritoriul Ardealului de Nord)...

Ez után egy nagy úr következik, majd 1948. június 11-én az államosítás, amely mindent román birtokba sorolt. S bár még mindig *telekkönyvi tulajdonosai* vagyunk a felekezeti kollégiumoknak, az 1872-ben felépült kolozsvári magyar egyetemnek, a "birtokjogot" mégis a románok gyakorolják, s mi, mint tulajdonosok, birtokon kívül rekedtünk...

Itt lenne az ideje, hogy mindent radikálisan elrendezzünk, gyűlölet és harag nélkül, a tények figyelembevételével a *demokrácia keresztényi szellemében*, s nem a *demokrácia materialista filozófia értelmezése szerint*.

UJVÁRI FERENC
(Kolozsvár)

ATÁLTOS BÁRÁNYKA...

A román néplélek rejtelseiről

(...) Ha a román népköltészet kimondottan legmagasabb rendű és legkikalapáltabb gyöngyét, a Mioricát – a "Báránka" című népballadáját – vesszük alapul, mint életfilozófiát és gondolkodás-szintézist a románoknál, akkor egy rettenetes dolog derül ki.

Ebben a balladában a következő dolog történik. Jönnek le a Havasokból a turmák, a nyájak és három pásztor jön a juhokkal. Egy vráncsai (a Kárpátok külső hajlatánál lévő román vidék) egy moldvai és egy erdélyi.

A moldvai juhosgazdának van egy táltos báránka, aki megsúgja neki, hogy "gazdám, ezek le akarnak téged szúrni ma éjszaka, hogy elvegyék juhaidat és kutyáidat". A következő lépés a balladában az, hogy a figyelmeztetett eljövendő áldozat elkezd mondani a táltos báránknak, hogy mit mondjon az édesanyjának, miután őt meggyilkolták, hogyan temessék el stb. Szóba sem kerül, nemhogy a visszaütés, de a védekezés sem. Ez totál fatalizmus. Ahogy elhangzik a jel, hogy meg kell halni, kész, igen, meghalunk. Eszébe sem jut, hogy az életért lehet, sőt, szerintem, kötelesség küzdeni!

Ezt a balladát általában az összes filozófusaink, az összes esztétáink stb. a román gondolkodás és a román néplélek legkifejezőbb, legkarakterisztikusabb termékének tartják, tehát úgymond a népi filozófia kifejeződésének. Ez egy eszencia, szimbolikus kifejezője a román népi gondolkodásnak, tehát a román népléleknek. Ez az egyik abszolút bizonyíték a román passzivitásra és fatalizmusra. Mert ez a passzivitas felró a fatalizmusig a Mioricában.

Ehhez elmondok még két bődületes román közmondást, azért ezt a kettőt, mert ez a leggyakoribb a román kulturális használatban, ezt idézték a leggyakrabban.

Az egyik így szól: "A víz lefolyik, a kövek megmaradnak".

Figyeljük meg mekkora statika van ebben. A követ dicsérik, attól, hogy ott marad örökké, és sohasem fog megváltozni. Megint visszakerülünk a misztikához és a miszticizmushoz, s a passzivitáshoz, ami belejegyíti az embereket a hagyományokba. Ezek nem véletlen dolgok, amiket a nép kigyöngyöz magából.

Akkor ott van a második hírhedt közmondásunk: "Lehajtott főt nem fog a kard".

Tehát add meg magad, a végtelenségig légy gyatra, csakhogy éppen azt az egy szál, nyomorult létedet meg tudod tartani. Ez szerintem egyszerűen borzalmas, mert ilyen körülmények között nem is lehet igazi identitástudatról beszélni. Hát mi az, hogy a szolgaságot, a nyomorúságot, a leglealjasítottabb állapotot jobbnak tartom, mint a becsületes halált. Ez egy homéroszi dolog, örület, vagy betegség. Ezért kell ezt az én szerencsétlen népemet beteg ember gyanánt kezelni. Nem lehet olyan kategóriákat elvárni tőle, amelyek európaiak. Én azért mondom, hogy európaiak, mert nekem van egy hírhedt kijelentésem, amiért meg is hurcoltak, hogy én elsősorban európai vagyok, ezután következik minden egyéb. Tehát nem lehet európai kategóriákban tárgyalni vele. Nincsenek meg az alaptételei hozzá.

A passzivitást, a fatalizmust gondoljuk csak át egy kicsit történelmileg:

Jön a török hódoltság, az a drága jó keleti tunyaság, meg a balkáni ügyeskedés, az örökös kizsároltság, mert nem volt rendi társadalom. Csak a rendi társadalmak védtek meg valamennyire a jobbágyságot, hogy megtarthassák a rendiségüket a munkaerő révén. A román társadalom nem volt rendi társadalom. A rendi nemeség, a bojárok esetlegeseke voltak. Nem alakult ki az, hogy az ősiséget vagy az adománybirtokot vagy a hitbizományt azt mindenáron meg kell tartani, mert az országfenntartó tényező. Történelmileg, gazdaságilag és társadalmilag is.

A román nép lelkesen fatalista, lélektanilag passzív, ahonnan már csak egy fél lépés, hogy tunya. Ehhez hozzáadódnak még a történelmi körülmények, és akkor kapunk egy olyan társadalmat, ami emiatt gazdaságilag nem fejlődőképes, márpedig ha gazdaságilag nem fejlődőképes, akkor elkezd sorvadni a kultúrája, mert ahhoz pénz kell. Még a népi kultúrához is. Amikor a nyomor dönteti az ablakot, ott nem mesélnek. Mert muszáj még azt a kicsit is összerakogatni.

A jövőt illetően a remény meglehetősen kevés. Már így ebben a belső lélektani megindokoltságban is, félre téve azt, hogy ott most mit akar a hatalom. Az, hogy át akarja megint játszani az országot valakinek –, csak nehogy Uram Isten a nyugatnak –, ezt nem értem, mert ha úgy is gazdát keres, akkor miért nem jobb a nyugati gazda.

Ehhez az egészhez képzeljük hozzá, hogy ez a nemzet, amely most magát a legfrissebb alkotmánya alapján egységes nemzetnek és egységes nemzetállamnak deklarálta, ez a nemzet három típusú románból áll, akiknek alig van közük egymáshoz, mert alapvetően különbözőek, csak véletlenül beszélnek ugyanazt a nyelvet, szerintem.

Moldvában és tőle Keletre él 4–5 millió román. Ez képviseli a keletiességet, a miszticizmust, az ősortodoxiát. Mivel ez van a legközelebb hozzá, és ez kapcsolódott mindig a legszerveesebbhez hozzá. A kultúrája is erősen keleti jellegű, ha a nemes, a nagy Keletet vesszük

számításba. Ne feledjük el, hogy pl. Eminescu is moldvai, és ő az egyetlen nirvanista filozófusa, illetve gondolkodója a románoknak. Nirvána kategóriákban gondolkodik. Tehát az őshindu filozófiára apellált a lelki magatartásában, és ez nem véletlen, hanem bizonyíték, hogy Moldva odatartozik a kelethez. A moldvai lélek egész lágysága, szlávos hömpölygő epika. Miért Moldva szülte a románoknak a legnagyobb epikust, Sadoveanui? Pont úgy hömpölyög, mint Tolsztoj 1000 oldalakon. Miért Moldva adta a legnagyobb mesemondót szintén Creangă személyében? A misztikust, a népi realitást.

A románság másik része a déli románság, tipikusan balkáni. Gyors, szapora, ügyes, ügyeskedő, pergő, úgy cikázik, mint a villám, mindent ki tud használni, mindenből kicsi seftet, nagy seftet csinálni. Az oltyán és a havasalföldi. Tipikus balkán. Kereskedő, mindent elad, mindent vásárol. Egészen mások. A moldvaiak ma sem bocsátották meg az 1859-es uniónak – mert ők úgy hívják –, hogy Bukarest lett a főváros. Ők úgy érezték, hogy szellemileg Jászvásár (Iasi) a román főváros. Ez is egy fintora a történelemnek, hogy Jászvásár egy román főváros, de hát így van.

A harmadik csoport erdélyi román, aki kimondottan Közép-Európához tartozik. Magatartásában, begombolkóztóságában, abban, hogy eltanulta a magyaroktól és a szászoktól, hogy mégiscsak mi az az igényesebb élet, meg a nyugatos Európa, ahonnan tudományt hoztak haza. Holott például a havasalföldiek elsődlegesen, sőt kizárólag Párizsban tanultak, de valójában csak felületes dolgokat hoztak haza. Az a néhány ember, aki haza akarta hozni a polgárosulást Franciaországból a XIX. század első felében, azokat később kiirtották a populisták és a nacionalisták, meg Eminescuék. Eminescu volt az egyik legnagyobb "bonjurista"-gyűlölő. Bonjuristáknak csúfolták a 48-as ifjúságot, a Franciaországban tanult, elég felületesen tanult gárdát. Azt helyesen értékelték, hogy ezek csak a francia kultúra felületét hozták, de mégiscsak volt fogalmuk arról, hogy mi a polgárosodás, mi a szabadságeszme. Azért kellett olyan operett-

szerűen megbuknia a két forradalomnak Moldvában és Havasalföldön. Havasalföldön 18 napot élt a forradalom, és Moldvában lényegében ki sem tört. És itt van az erdélyi, aki még 1918 szintjén – ha Maniut vesszük az erdélyi politikai gondolkodás alapjának, akkor bizonyítható a Tisza Istvánnal folytatott számtalan tárgyalása révén, – ki sem akart válni az osztrák–magyar monarchiából, csak autonómiát kért, román autonómiát. Még a federalizáció gondolatáig sem jutott el, amit már a magyarok, Jászi Oszkár meg mások kezdtek el építeni, amire már voltak tervek. Maniu még ezt sem akarta, annyira érezték az erdélyi románok, hogy ők oda tartoznak. Akkor jött a trianoni békeszerződés, és a három román nációt összefércelte.

Soha románok nem mondták egymásról, hogy románok, annál is inkább, mert az a kifejezés, hogy rumin, az tulajdonképpen jobbágyot jelentett románul. Moldvában Vecin-nak hívták, azaz szomszédnak. Havaselvén ruminnak hívták a jobbágyot. Mindig úgy nevezték magukat, hogy én moldvai vagyok, én havaselvei vagyok, én erdélyi vagyok, sőt, aztán a két másik az erdélyi románokat ungureannak hívták, azaz magyar honinak.

GELU PATEANU

(Kerekes Sándor bosszabb magnós beszélgetést rögzített a jeles román költővel és műfordítóval. Ebből közöltük a fenti részletet.)

Módszeres lélektani hadviselés

A lélektani hadviselés definícióját, modelljét véve alapul, és ahhoz romániai példákat keresve, feltűnő, hogy alig kell a román lapokba beleolvasni, rádiót hallgatni, az erdélyi magyar emberekkel beszélgetni, a modellre bőséggel akad példa. Pszichológiai hadviselést csak ellenséges néppel szemben vívnak, háború, ill. gerillaháború előkészítésekor és a háború alatt. *Kijelenthető, az erdélyi magyarság ellen pszichológiát bábortól vitelnek, tebát nem egyenlő jogú állampolgárnak, hanem ellenségnek tekintik őket.* A magyar-ellenes gyűlölet oka nem a román harci propagandában megadott, már közhelynek számító évszázados magyar elnyomás. Emlékeztetőül: Románia megkapja 1881-ben Dobrudzsát, további területeket szerezve 1913-ban a balkáni háborúk alatt. A Romániához kapcsolt területet kb. 90%-ban bolgárok (túlnyomó többségben), törökök, görögök lakják. A dobрудzsai lakosság közül csak a románoknak adnak állampolgárságot. Beszüntetik a nem-román iskolákat és szervezeteket. Ekkor, *Dobrudzsa annektálásakor kezdődik meg azoknak a módszereknek a kikísérletezése és a nemzetiségeket kiirtó modellek alapjainak lerakása, melyeket Romániában ma is akadálytalanul és sikerrel basználnak.*

A román terjeszkedési politikának egyik ismert mechanizmusa a dákrómai kontinuitás elmélet. Ezzel a közismerten hamis történelmi aberációval formáltak a román irredenták jogot az összes területre, amit

már megkaparintottak (Erdély, Dobrudzsa), és amit még megszerezni szándékoznak (Kelet-Magyarország, Szovjet-Moldávia, Dél-Dobrudzsa, Dél-Bánság, Bukovina). Egy alapvetően hamis elméletre irredenta politikát építeni a szükséges propagandával együtt, ahhoz a veszélyes helyzethez vezet, hogy *egy maradandó és megrendíthetetlen, téves eszmerendszert táplálnak be a román népbe.* Ez a téves eszmerendszer a magyarságot bűnbaknak beállító jelenséggel együtt a középkor boszorkány-, ill. a náci zsidóüldözéshez hasonló tömegőrületet okoz. Erre a tömegőrületre a román nép jelenleg igencsak alkalmas, mert Románia fennállásának alig több, mint egy évszázados múltjában a diktatórikus kormányzás valamilyen formája mindig jelen volt.

A diktatórikus rendszereknek mindig is célja volt az emberek szabad akaratának, méltóságának, személyiségének szétzúzása. Azok az emberek, akiket átítatott a totalitárius szokásrendszer, akiket megfélemlít az a felelősség, hogy nem lelnek rá emberi önmagukra, megtagadják a szabadságot, és azt átruházzák bárkire, aki védelmet és folytonosságot ígér. Más szóval, ennek a félelemnek robbanékony politikai következményei lehetnek. Eric Fromm, amerikai pszichiáter szerint "a szabadságtól való félelem képezi mindenfajta fasizmus társadalmi bölcsőjét".

A tömegőrület kialakulásához az erdélyi román még egy tulajdonsággal rendelkezik, a *fókuszolt nemzettudattal.* Az ilyen nemzettudat szerkezetébe a másik fél is be van épülve, mint negativitás, vagyis a románba a magyar létezése, míg a magyarba a román létezése. "A fókuszolt nemzettudatú ember bizonyos fokig állandóan veszélyeztetve érzi nemzeti identitását, mintha csak attól tartana, nehogy ez a negativitás valahogy átmenjen pozitívba, vagyis nem-románból román, nem-magyarból magyar legyen". "Ha a másik fél nagy tömegben van jelen a közvetlen

közelségben, akkor a veszélyérzet kerekedik felül. ... Emiatt aztán az erdélyi ember folyton egy sajátos készenléti állapotban van", amit ... "egy meg nem határozott veszélyre irányuló tudattalan figyelem"-nek lehet nevezni. "Mivel ez az egész az irracionális körébe tartozik, nagyon könnyen manipulálható, s ha egyszer begerjed, észérvekkel nagyon nehéz rá hatni." Tehát a veszélyérzet manipulálásához elegendő, ha a tömegben azt a hiedelmet alakítják ki, hogy ez a veszély aktívvá válik, amivel szemben aktívan kell védekezni. Így elég, ha az újságokban a magyarellenes jelző- és megnevezérendszerrel állandóan az irredenta érdekek szolgálatában tudatosan használják, elég ahhoz, hogy pogrom-hangulatot tartsanak fenn (Marosvásárhely!) egész Romániában. *Tebát a magyarellenes tömegőrület célja Romániában a menekülési folyamat állandó fenntartása, Erdélynek a megmaradt legnépesebb népcsoportjától, a magyaroktól való kiirtása, és ezen keresztül Erdély végleges annektálása.*

A terjeszkedési politika Romániában régi tradíciókra épül, átítatja a román társadalom minden területét. Rég lendületben lévén, nagy tehetlenségi erővel rendelkezve leállítani alig lehetséges a politika hétköznapi eszközeivel. Ahogy a történelem is bizonyítja, azon országok, melyek expanziós politikát folytattak, önszántukból nem tudtak lemondani róla, és összefogott, békés, nemzetközi nyomásra sem. Mint a második világháború példája bizonyítja, Németországot is csak erőszakkal, évtizedekig tartó kettéosztással, idegen hadseregek ellenőrzésével tudták erről a politikai vonalról lékényszeríteni.

Az RMDSZ bizonyos vezetői mindhiába tesznek hűségnyilatkozatokat a román kormánynak, mely szerint az erdélyi magyarság jövőjét csak Romániában látják, mert ez a jövő nem egyéb, mint az erőszakos beolvasztás és/vagy száműzetés! Éppen ezért minden politikai erőnek, nemzetközi szervezetnek, Európa kormányainak feladata, a magyarságnak pedig kötelessége, a térség békéjét állandóan destabilizáló tényező, a román terjeszkedési politika semlegesítése, függetlenül Erdélyt Romániától, az itt élő népcsoportoknak emberhez méltó jövőjét biztosítva.

SEBESTYÉN-TELEKI ISTVÁN
(Zürich)

* Részlet egy hosszabb tanulmányból.

A Bugtól Koszovóig?

Sem az irredentizmus, sem a revizionizmus, sem a sovinizmus nem magyar találmány.

Amikor a trianoni diktátummal meg gondolatlanul felrobbantották az Osztrák–Magyar Monarchiát, nemcsak a magyar népet sértették meg, de megsértették az európai kultúrnépek zömét is.

A trianoni békediktátum, amint azt gróf Apponyi Albert hat órás beszédében Párizsban mondotta, felborította a világpolitika egyensúlyi helyzetét, súlyosan sértette nemcsak a magyarok, de a németek, az olaszok, a horvátok, a szlovének, a bulgárok és Svájc népeinek érdekét is.

Természetes dolog, hogy a publicisták és a történetfilozófiával foglalkozó értelmiség nagy része a párizsi és trianoni békediktátumot negatívan értékelték. Aldo Dami francia publicista 1930-ban "La Hongrie du demain" című könyvében térkép illusztrációval kimutatta, hogy Erdély batáratnak megállapításakor a Wilson-i alapelveket nem tartották tiszteletben. Ugyanígy vélekedett Paleologue francia diplomata, amikor a párizsi diktátum igazságtalanságai ellen emelt szót. Rendkívül érdekes Hegedűs Lóránt magyar történész-filozófus tanulmánya (Két Andrásy, két Tisza), melyben történelmi adatokkal bizonyítja azt, hogy a párizsi békediktátumban megállapított határok létrehozásának legfontosabb célkitűzése az volt, hogy az erdélyi bánya- és természeti kincseket bármi áron kivonhassák a magyarok által támogatott német gazdasági rendszerből.

A párizsi-trianoni békediktátum létrehozásakor az angol diplomácia fontos szempontja az volt, hogy az angol királyi dinasztia politikai és gazdasági hatalmát Koburg Márián keresztül a balkánon és a Kárpát-medencében is érvényesíthessék. Már 1894-ben Slavici román író (aki a Bánságból menekült Bukarestbe) a szebeni "ALBINA" című hetilapjában cikket közöl arról, hogy Koburg

Mária trónörökös, Ferdinánd trónörökös jövendő felesége, a jövendő királynő, ERDÉLYT "mint hozományt" fogja magával hozni, és a román nép érdeke az, hogy szeretettel fogadja Máriát, mint a román nép nemzeti egyesülésének fontos "tényezőjét". Bratianu, Kogalniceanu, Davila és mások egy térképet mutattak be Hohenzoller Károlynak, amely azt ábrázolta, amit uralkodóként hivatott lesz megvalósítani: "Nagyromániát", amelynek határai keleten a Bugig, délen pedig *Macedon-Románia* (Koszovó is beletartozna) Istria-ig lesznek.

A két háború közti időben nagy sajtó kampány folyt, amely szigorúan elítélte a párizsi diktátumot. Ezzel kapcsolatban német, olasz, horvát, francia, angol és amerikai újságírók nyilvánították ki véleményüket. *A magyarok úgynevezett irredentia irodalma, egy nagyon szerény és kis bányada annak az irredentia irodalomnak, amit a nagy nemzetek: német, angol, franciák, indiának (Gbandi) alkottak.*

A második világháború után kialakult helyzetben az angol és francia diplomácia szégyenteljes helyzetbe került, mert nem látták előre azt, hogy a királyi dinasztia Romániából el fogják kergetni! És ők Erdélyt nem Gheorghe Gheorghiu Dejnek és Nicolae Ceausescunak (újabban Ilicsunak és Petre Románnak) adták, hanem Koburg Mária angol hercegné asszonynak és utódainak!

Az erdélyi magyarság, ha nem is tudott belenyugodni a veszteségbe, tudomásul vette azt, s arra törekedett, hogy gazdasági, kulturális és művészeti tevékenységével töltse be nemzeti hivatását. Ezek után sajnálatos dolog, hogy a román diplomáciát (Titulescu, Bratianu, Iorga, Maniu stb.) nem az vezérelte, hogy a több nemzetiségből kialakult egységes társadalmat képviselő politikát folytasson, hanem azon igyekezett, hogy a politikai erkölcs durva megsértésével és a nemzetközi diplomáciai elvek egyoldalú felborításával, a ki-

sebbségi sorsba rendelt nemzetiségeket gazdasági, kulturális, művészeti értékeiktől – önazonosságuktól – megfossa, kivándorlásra kényszerítse, asszimilálja...

1922–24-ben a román vezetők veszedelmes kivándoroltatási akciók szorgalmaztak, s amikor Magyarország már képtelen volt felvenni az erdélyi menekültek tömegeit, megszervezték az Amerikába, Brazíliába, Kanadába irányuló kivándoroltató ügynökséget, amely aztán az erdélyi magyar népességből hatalmas tömegeket telepített ki.

Nyíltan elmondhatjuk, hogy Trianon az ázsiai és levantei elemekkel átszőtt bizantinus világba, a legbalkánibb Balkánra lökte az európai kultúrájú Erdélyt, ami a második világháború után nemcsak jogfosztáshoz, hanem valóságos magyar-irtáshoz vezetett: haláltáborokat létesítettek, véghez vitték a szárazajtai, csíkszentdomonkosi, gyantai kivégzéseket...

A mai román politika méltó folytatója elődeinek. Romániában ismét fellángolt a magyargyűlölet. A jelenlegi bábkormány nem is próbál fellépni ellene. Erdély magyarságát, sőt népét szeretnék felszámolni, de legalább elsüllyeszteni a legalsó balkáni szintre. *Nekik nem Európa kell, még csak nem is Európa Ház, hanem bármi áron és kizárólag – Nagyrománia.*

SÁNDOR IMRE
(Marosvásárhely)

A macedo-román szindróma

Hogy kicsodák a macedo-románok? A románok új "hazakereső" vándorlása közben leszakadt népcsoport, akikről a Vatra Romaneasca és egyéb szélsőséges szervezetek és sajtókörök, de a hivatalos hatóságok sem akarnak beszélni. Ez annál is furcsább, mivel a román expanziós politika nagyon is számon tartja a "külföldi" testvéreket (lásd Besszarábia, Bukovina). Csakhogy a macedo-románok élő bizonyítékai annak, hogy a dáko-román kontinuitás tézise minden tudományos alapot nélkülöz, hogy a románok a XIII. században a Balkánról jöttek Erdélybe.

A macedo-románok Macedónia Görögországhoz tartozó részén élnek. Mint Pierre George és Jean Tricart kiváló francia földrajztudósok írják: "... A románok a Kárpátokba és Erdélybe az ott élő szláv és magyar népek után érkeztek, akik feltehetően felszívták azokat a dákokat és gétákat, akik túléltek a III. és X. század között egymást követő népvándorlások viharait. (...) A román nyelv és civilizáció a Balkánon alakult ki, majd albán és szláv népek közelségében fejlődött tovább, miközben Illírria felől lattn, Bizánc felől pedig görög hatások érték. A begyi pásztor olábok a szlávoktól tanulták meg a letelepedési termelés módszerét, fokozatosan átbelyezték vándorlegeltetési területeiket a dunai síkságok és a Kárpátok felé, ahol összeolvadtak a korábban ott letelepedett különféle eredetű lakosokkal." De, visszatérve a mai macedo-románokra, egy 1927-ből kelt román tanulmány elmondja, miként járult hozzá korábban Románia egy román iskolai hálózat alapításához és kifejlesztéséhez az elgörögösítéstől fenyegetett népesség számára. Központja a szaloniki gimnázium volt. Segítségül Bukarest a hálózat vezetésére és felügyeletére egy tanfőfelügyelőt is küldött szaloniki székhellyel. A két háború között ez a gondoskodás abbamaradt. A felbomlási folyamat akkor kezdődött, amikor Görögország a törököktől elszenvedett veresége következtében, a lausannei szerződés (1923) értelmében, kénytelen volt visszaadni Törökországnak Kelet-Trákiát és Szmirna vidékét, minek következtében a török tömegszárlást elkerülendő, egy-

millió menekült keresett menedéket Görögországban. Ennek nyomán, a kisázsiai menekültek érkezésével, az országot elöntötte az idegengyűlölet hulláma, amelyben a görög kormány első cselekedete az volt, hogy bezárta a szaloniki román gimnáziumot. Lassan az egész hálózat összeomlott. Bukarest megnyugtatta a macedo-románokat, és azzal kártalanította őket, hogy ösztöndíjat biztosított minden fiatalnak, aki önként jelentkezett romániai gimnáziumban tanulni...

A macedo-románok nem tűntek el. Ma is léteznek. Egy belgrádi külügyminiszteri értekezleten (1988), egy aroman küldöttség a román külügyminiszterrel szeretett volna találkozni, hogy a román nyelvű iskolák létesítését és egyéb kisebbségi jogok biztosítását kérő folyamodványukhoz támogatását kérje. A miniszter részéről azonban rideg elutasításban volt része.

A hivatalos – és nemhivatalos – Románia számára igencsak kellemetlen teher a görögországi "szegény rokonság". Részükre jogokat követelni arra kényszerítené őket, hogy elismerjék a Romániában élő kisebbségek – a több mint kétfélmillió magyar, a kétszáz ezer német (erdélyi szászok, bánáti svábok), a szlovákiai sovinszták által elhallgatott szlovákok, a belgrádi vezetők nagy-szerb politikájától "elfelejtett" szerbek stb. – jogigényeinek megalapozottságát. És jelentenének természetesen annak a beismerését is, hogy a románok ősi tűzhelye nem Erdély, hanem a Balkán.

BAKONYI JÓZSEF
(Franciaország)

A romániai antiszemitizmus Trianon után

A trianoni határrendezésekkel természetellenesen megnagyobbított Romániában a korábbinál is élesebb formát öltött az antiszemitizmus. A szerzett területeken élő többnemzetiségű népességgel együtt tetemesen megsokasodott az ország zsidó lakossága is. Akikkel a román nacionalizmus nem végzett Moldáviában és Transznisztríában a II. világháború alatt, azokat a bukaresti kivándorlási hivatal árusította ki az elmúlt évtizedekben. Mára a többszáz ezer fős romániai zsidó lakosságból alig húsz ezer maradt... Romániában mégis új erőre kapott a magyargyűlölet mellett az antiszemitizmus is. Ezért fontos felidézni a romániai holocaust előzményeit.

Már 1922. november 26-án Kolozsváron, tettelegesen formát öltöttek a zsidók elleni fellépések: a felheccelt román diákok szétrombolták a zsidó diákmenzát, a Zsidó Nemzeti Szövetség helyiségeit, és az Új Kelet című, magyar nyelvű zsidó lap szerkesztőségét. E zavargásokat nem követte hatósági vizsgálat, sem megtorlás, noha jelentős anyagi károk keletkeztek, és napokon át tartottak a véres verekedések.

Bukarestben 1922 decemberében Rosenthal nevű szerkesztőt Bacaloglu nevezetű ügyvéd a nyílt utcán félholtra verte. A tettes 50 lej pénzbüntetéssel megúszta. Ugyanakkor a *Curierul Israelii* című zsidó lap szerkesztőjét, Horia Carpot hét hónapi elzárásra ítélték, mert lapjában "megsértette" Zelea Codreanu szélsőjobboldali (vasgárdista) vezért.

1923. február 13-án Kolozsváron a román diákok ismételen megtámadták az *Új Kelet* szerkesztőségét, és a helyiségeiben jelentős rombolást vittek véghez. 1923. május 21-én az ügyészség azzal az indokkal szüntette meg az eljárást, hogy a tetteseket nem lehet kézre keríteni, holott előzőleg a rendőrség 22 személyt "mint rombolót", elfogott.

1923. december 17-én Kolozsváron az országos sajtókongresszus alkalmából a zsidó kereskedők kira-

katait bezúrták és Costa Forut, a sajtókongresszus elnökét megverték, mert lapjában a diákok antiszemita kilengéseit elítélte.

1924. május 30-án feldúlták a nagyváradi zsidótemetőt. A tetteseket nem találták meg. Ugyanaz év május 16-án Balázsfalván és Kolozsváron, illetve a két város között a román diákok a vasúti kocsiban utazó zsidókat összeverték, egyeseket kidobtak. Ezidőben Bethlenben és Naszódon is voltak vasúti zsidóverések. A hatóságok részéről nem történt megtorlás. 1924. július 23-án Talpeanu csendőr a vasúton leszúrta Schön Bernát talmudistát. A gyilkos csendőrt a bíróság elmebaj címén felmentette.

1924 október–novemberében a nagyváradi jogakadémián megtámadták a zsidó vallású diákokat. De nem a bűnösöket büntették meg, hanem a sértetteket. Őt zsidó diákok kizárták a jogakadémiáról, kettőt pedig haditörvényszék elé állítottak. 1924. december 19-én antiszemita tüntetés volt Kolozsváron, december 9-én Temesváron. A műegyetemek román diákjai bevették a zsidó líceum és több kávéház ablakát. Ez esetben sem a randalírozókat, hanem a zsidókat tartóztatták le.

1925. május 15-én a Balázsfalvára utazó diákok több zsidót véresre vertek. Június 3-án a Iasi-i vasútvonalon a zsidó utasokat (köztük két nőt és diákokat) dobtak ki a vonatból. Hasonló atrocitások történtek július 12-én Bukovinában.

1926. november 5-én Totu nevű diák lelőtt a Cernauti-i (Csernowitzi) törvényszék tárgyalótermében egy Falik nevű zsidó diákot. Jellemző adalék: november 27-én a román szenátus elhatározta, hogy törli a szenátus jegyzőkönyvéből Zierelsohn főrabbinak a Falik ügyben elmondott beszédét. (Ezért a főrabbi lemondott szenátusi mandátumáról.)

December 4-én a kormány rendeletére házkutatást tartanak a Román Zsidók Szövetsége (Uniunea Evreilor Romani) irodáiban, azzal vádolva a szövetséget és tagságát, hogy

külföldi propagandát fejtenek ki Románia ellen. December 19-én antiszemita tüntetők rohanták meg a kolozsvári zsidó árvaház bálját, és súlyosan bántalmazták a résztvevőket. A hatóság tétlen maradt.

Február 20-án a Cimpulung-i törvényszék felmenti Totu diákot, Falik gyilkosát. Ugyanezen a napon a Piatra-Neamt-i törvényszék elítélte 18 zsidó kereskedőt, mert egy diáktamadás alkalmával három diákot megverték.

1927. december 4–6-a között Nagyváradon tartotta kongresszusát a romániai egyetemi ifjúság. A kongresszus a kormány támogatásával jött létre, és ötezer diák érkezett. A kongresszus második napjától mintegy két napon keresztül a város ostromlott helyhez hasonlított: a támadás célpontja a város zsidósága volt, de kijutott a város magyar lakosságának is a támadásból. A diákok Nagyváradról visszatérőben, a közbeeső nagyobb helységekben folytatták a rombolást: feldúlták a zsidó temetőket, a kisebbségi lapok szerkesztőségeit, nyomdáit, könyvesboltjait. Kirakatokat zúztak be, embereket vertek meg. Kolozsváron hatványozottan lángolt fel a terrorjuk.

Mindez a mesterségesen szított antiszemita kampány nyitány volt csupán. A következő évek megtorlásai, véres eseményei, majd a később bekövetkezett (400 000 lelket követelő. A szerk.) román holocaust – igazolták a megméltalmazott román társadalom politikai irányultságát.

Természetesen nem minden román volt antiszemita, de a kevesek felháborodása nem bizonyult elegendőnek a pusztító folyamat leállításához.

DÉZSI ZOLTÁN

Gyűlölet, fanatizmus, háború

Az erdélyi magyarságra továbbra is ránehezedik a fokozódó politikai és gazdasági-társadalmi nyomás. Ennek be nem vallott célja régi: megtörni az erdélyi magyarok nemzeti tudatát, elérni azt, hogy ne romániai magyaroknak, hanem "magyar nyelvű románoknak" vallják végre magukat; hazájuknak Magyarország helyett Nagyromániát érezzék, magyar kategóriák helyett románokban gondolkozzanak és érezzenek. Egy ilyen választás elképzelhető, de ezt a döntést az erdélyi magyaroknak maguknak kell megtenniük, egyénenként és összességükben. Akárhogy döntenek is, következményei lesznek, mert ennek alapján fog velük kapcsolatban állást foglalni az összmagyarság, az összrománság, sőt a külföld is.

Nem szorul bizonyításra, hogy az erdélyi magyarok magukat a mai napig *Romániában élő magyaroknak* érzik. A kérdés most az, hogy akarják-e ezt továbbra is vállalni, vagy belefáradtak a kilátástalannak látszó küzdelembe. Az sem szorul bizonyításra, hogy a románság, Romániában és szerte a nagyvilágban, továbbra is az *egységes román nemzetállam bűvöletében él*, és ezután is mindent meg fog tenni azért, hogy Erdély kizárólagos birtokosa maradjon. Ha kell, román illetékesek ezután is ünnepélyes ígéreteket tesznek, hogy mindenki jogait tiszteletben tartják ezentúl is, de könyörtelenül tovább haladnak a kitűzött cél, a homogén román nemzetállam felé. Az erdélyi magyarok akarata ellenére, hiszen az erdélyi magyarság a magyarság

integráns részének vallja magát, s az elmúlt 70 évet erőszakos különülésnek érzi az anyanemzettől. Ennek ellenére időközben be kellett illeszkednie egy új helyzetbe, egy alacsonyabb kultúrfokról felemelkedő, kisebbségi komplexussal terhelt, sovinizmusra nevelt társadalomban, amely nyíltan vallja, hogy nemzeti kiteljesedésének útjában a maga "másságában" a magyarság áll. Ez a másság a román megítélés szerint azonos Erdély elszakadásának, Magyarországhoz való visszatérésének veszélyével. Szerintük ezért is emelik ki a magyarok minden alkalommal Erdély múltjának magyar jellegét. A román rögeszme másik sarkpontja azt, hogy a múlt és a jelen bajainak döntő oka a magyarok eredendően ellenséges viselkedése. Ezért – az ezeréves elnyomásért – a románoknak joguk van "törleszteni".

Ezt az új helyzetet természetesen elutasítják az erdélyi magyarok, akik 1918-ig nemcsak államalkotó, de szellemileg vezető nemzet is voltak. Ellenállásukat eleinte növelte, hogy az összmagyarság egyetértett abban, hogy Erdélyt vissza kell szerezni, és ezért az erdélyi magyaroktól kitaratást és a románoktól való elkülönülést várt el. Ezt az erdélyi magyarok annál könnyebben megtehették, mivel a román állam és társadalom semmit sem tett azért, hogy megkedveltesék magukat a nem-románokkal. A magyarokat erősebben adóztatták, a földosztásnál megrövidítették, iskoláikat elvették, állásvállalásnál hátrányosan megkülönböztették őket stb.

Az utóbbi 45 évben a hivatalos Magyarország gyáva hallgatása és a Romániával való színlelt "testvériség", nem sokat változtatott a helyzeten. Az erdélyi magyarság továbbra is idegen fennhatóság alá kényszerített nemzettöredéknek érezte magát. Voltak ugyan, akik megpróbálták magyarságuk megtagadása árán kedvezőbb életlehetőséget teremteni maguknak, vállalva a többi magyar megvetését és azt, hogy a románok mégsem fogadják el őket egyenrangúnak. Ez az utóbbi lehetőség mindenestre eleve csökkentette a renegátok számát. Az a román statisztikai adat, amely 1970-ben több magyart mutatott ki, mint 1910-ben volt, bizonyítja a magyar etnikum ellenállását.

A román életminőség végig alacsonyabb maradt; a román kulturális szint nem volt a magyarság számára vonzó: a megalázkodással és önmegtagadással járó önkéntes elrománosodás tehát nem ígért megoldást. A magyarok erőfeszítései, hogy kultúrájukat, szokásaikat a románokkal megismertessék, nem terjedtek túl a szűk baráti körön.

Felvetődik a kérdés, hogy a tiszteletre méltó kísérletek miért maradtak sikertelenek? A lényegi tényező az, hogy a magyar fél félreállított-sági érzése, a társadalmi klátások hiánya találkozott a románok részéről megnyilvánuló mohó uralomvágygal, az alacsonyabb rendűségi érzésből fakadó ellenszenvvel, gyűlölettel.

A románok Erdély hovatartozását elsősorban érzelmek, sőt sovén fanatizmus alapján ítélték meg azelőtt is, de ítélik meg még ma is. Szerintük Erdély már Burebiszta korában is román volt, a Tiszáig terjedt, és addig nem is lehet nyugalom, béke, míg ez az állapot vissza nem tér. Aki ezzel nem ért egyet, az ellenség. Ez a fel fogás a XIX. századi nemzetállameszme folytatása: mely szerint, ami valaha a miénk volt, az ősi jogon minket illet ma is. A "saját" államban az uralkodó nemzet tudata és érde-

kei kell érvényesüljenek; másképp gondolkodóknak, betelepült idegének nem jár több, mint az, amit az uralkodó nemzet megenged nekik. Nem változtat a helyzeten, hogy józan románok egy szűk rétege, legalábbis ilyen szélsőséges megfogalmazásban, ezt a felfogást elveti. E szűk rétegnek a nacionalista, diszkriminatív társadalmi gyakorlattal szemben legfeljebb fékező szerepük van. A nacionalista tombolást nincs erejük legyőzni.

Ezt a beteges, fanatizmusba hajló román "honszerelmet" nem szabad alábecsülni. Ez a politikai magatartás mindig hajlamos a másfajta megoldásra, a területhódító háborúskodásra.

Románia gátálatlan politikája miatt

nem került 1945-ben sem a vádlottak padjára, így a múlttal való szembenézés kínos kötelessége is elmaradt. Ezért tombolhat tovább a sovinizmus, amelyet úgy látszik, a mai román kormány figyelemelterelő módszerként használ a valódi társadalmi problémák elkendőzésére. Ugyanakkor felhasználhatónak látszik ez az eszme arra is, hogy a megmaradt nemzetiségi góccokat felszámolják, mielőtt valamilyen nemzetközi bonyodalom rájuk terelhetné a figyelmet. Úgy látszik, hogy jelenleg csak a nyugat-európai kormányok és a közvélemény aggódó vagy fenyegető megnyilatkozásai fékezik a román sovinizmus szélsőséges elemeit. Különösen az Európai Közösség határozata, amely felfüggesztette a ro-

mániai segélyprogramot, hatott "nyugtatólag" a szélsőséges elemekre. A nyugati felháborodást végül a "munkásroham"-ízű bányászakció váltotta ki, és mintha a Vatra is értett volna belőle... A mosolyok mögött azonban a szenvedélyek tovább izzanak.

HUNYADI ISTVÁN
(Strasbourg)

Párbeszéd szolgátságban?

Nagy államférfiaink (ifj. Wesselényi Miklós, Széchenyi István, Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Eötvös József stb.) máig érvényesen megvetették a nemzetiségi kérdéskör alapjait. Ebben Kossuth ment legmesszebbre, mert Nicolai Balcescuval nemcsak magyar-román kibékülést írtak alá, hanem nemzetiségi törvényt is hoztatott 1849-ben. Az emigrációban új alkotmányt tervezett, önkormányzatokat javasolt az együttélő lakosoknak (1851), majd pedig az egész geopolitikai térség rendezésére Dunai Konföderációt tervezett (melybe Erdély önállóan lépett volna be). Látnoki megnyilatkozás volt ez, mely az orosz és német veszély élet kívánta elvenni 130 év szenvedéseitől remélte megvédeni a magyarokat – Közép-Európa más nemzeteivel együtt. A Kiegyezés után egy évvel készült Eötvös-Deák féle nemzetiségi törvény, bár nagyon szabadelvű volt, és nagyrészt végrehajtották, már nem volt képes a nacionalizmus síkos talajára lépett nemzeteket összebékíteni.

Az első világháború utáni győztes Antant-hatalmak nem hoztak igazságos megoldást Trianonban (1920), hanem csak még jobban összekuszálták az etnikai viszonyokat. A trianoni tragédia megtörtént annak ellenére, hogy Magyarország kormánya az utolsó percig hangsúlyozta jóakarátát, tárgyalóképességét és a nemzetiségi autonómiák létrehozásáról alkotott törvényt.

Az antant hatalmak azonban a Willson-i elveket is megtagadva sok millió magyart taszítottak kisebbségi

sorba. A békeszerződéshez csatolt kisebbségi joggaranciával áltatták az anyanemzettől elszakított területek magyarjait, hogy aztán negyedszázaddal később, a második világháborút lezáró békeszerződésbe már "kisebbségi záradék" se kerüljön be. Ilyen formán az emberi jogok biztosítása az államok belügyeinek deklarálva, teljes nemzetiségi elnyomás lehetőségét és gyakorlatát teremtették meg Kelet-Közép-Európában. Csak napjainkban tűnik úgy, hogy változás lehetséges a kérdésben.

A Párizsi Charta végre a nemzeti kisebbségek sorsának megváltoztatását ígéri. Három nagy koreszme profilja rajzolódik ki a 35 európai nemzet képviselői által aláírt alapokmány nyomán:

1. Európai egység; 2. Táji állam-szövetség; 3. Környezetvédelem.

Áttekintve a magyar politikai hagyományokat, és ismerve a romániai nehéz kisebbségi sorsot, a kínálkozó megoldások sokaságából "három lehetőséget" kívánok elemezni:

1. A maximális magyar álláspont: Erdély visszacsatolása Magyarországhoz nagyhatalmi rendelkezéssel és végrehajtással, tehát egy kicsit úgy, amint elvették! Ezer év történetes magyar felségjoga szól emellett. Ellené viszont a 3 millió betelepített regáti román, az abszolút néptöbbség. Tehát ez a legnehezebb alternatíva, de tudjuk, hogy a történelemben és a nagypolitikában minden lehetséges, s annak ellenkezője is! A történelmi jogok a Magyarországhoz való visszacsatolás mellett szólnak, de ez csak a többi, erdélyi nemzettel való konszenzus alapján kívánatos, illetve Magyarország, Románia s a nagyhatalmak beleegyezésével, az utóbbiak nyomására történhet. Ők kell adják a nemzetközi garanciákat is az ENSZ útján.

2. A második alternatíva, Magyarország-Erdély-Románia hármas szövetsége, amely kiindulópontja lehetne egy Kárpát-Duna-i Államsoportnak, vagy egy módosított Dunai Konföderációnak, mely-

be az összes környező államok bekapcsolódhatnának.

3. A harmadik alternatíva az önálló Erdély visszaállítása, mely az eredeti kossuthi elgondolás, és sok évszázados tapasztalás alapján tökéletes modellje a népek együttélésének, és alkalmas az erdélyi kérdés korszerű megoldására.

Az egyes alternatívák velejárója az erőszakos regáti gyarmatosítás megszüntetése és a nemzetközi ellenőrzés. Az elüldözött más nemzetiségek vagy azok utódai szabadon visszatérhetnek Erdélybe. Utóbbi fogalmába a Pártium, esetleg Kárpátalja is beletartozik. A határok nyíltak lennének, és Erdély egyúttal az európai közösséghez is tartozna. Ügyeit három nemzet irányítaná teljes kantonizáció mellett és a lakosság nyelvének tiszteletben tartásával, a teljes egyenlőség és szabadság alapján.

Az alternatívák bármelyikét általános megbékélés alapján, az érdekelt nemzeteknek kell elfogadniuk, részleteiben kidolgozniuk.

Látva napjaink eseményeit a Közel-Keleten, a *status quo* erőszakkal való fenntartásának kísérletét Jugoszláviában, a Szovjet Birodalomban, a szlovák nyelvtörvényt, a bukaresti csúrés-csavarást, kivárási taktikát, kétkulacsosságot – nem lehetünk túl optimisták. Azonban azt is megállapíthatjuk, hogy ezek a jelenségek ma már anakronizmusok. Viszont a tiszta, nyugodt lelkiismeret, mellyel legjobbjaink eszmei örökségeképpen vállaljuk a nemzetiségi kérdés igazságos és korszerű rendezésének követelését, minden kisebbség számára olyan erkölcsi elégtétel, mely erőt ad a további nehéz küzdelemre.

Az első követelmény azonban a teljes politikai és kulturális szabadság a magyar kisebbség számára! Ez *sine qua non*. Szolgátságban nem lehet párbeszédet folytatni. Meggyőződésem, hogy az idő, az új század szelleme nekünk dolgozik.

KOVÁCS ERNŐ
(Kanada)

VITAZÁRÓ

Regionális és európai érdekek

Areálpolitikával szemben prioritása van az önrendelkezésnek.

Willy Brandt

Most, hogy formálisan berekesztjük Erdély-vitánkat, óhatatlanul újra felvetődik a kérdés: mi indokolta a nemzetközi jellegű, inkább társadalmi, mint tudós-történelmi eszmecsere-t?

Több ok miatt vállaltuk a vélemények közreadását.

Az első, hogy a huszadik század egész történelme azt bizonyítja: az etnikumokat, nyelvközösségeket elnyomó, a közösségeket identitás-tudatuktól megfosztó politikai gyakorlat mindig konfliktusokat érlelt. Térségünkben állandósította a feszültséget, és robbanásveszélyes helyzetet teremtett: a politikai destabilizáció kiváltója volt. Ilyen veszélyes helyzetet állandósított Erdélyben a román uralom azzal, hogy a nem-románok – elsősorban is a magyarok számára – folyamatosan romló, lassan elviselhetetlen helyzetet teremtett.

Eléggé közismert, hogy a különböző bukaresti kormányok tragikus kisebbségi sorba taszították nemcsak Erdély magyarságát, mely egy évezreden át a régió történelmi arculatát – szellemi, anyagi s morális értelemben egyaránt – meghatározóan alakította, de a 800 év óta ott élő, Erdélyt hazájuknak valló németeket is. (Érdekes adalék a XX. századi román politikához, hogy a nyugati hagyományokon nevelkedett őshonos erdélyieket is diszkriminálták. Nagy részüket kiszorították az országos politika alakításából, és csökkentették befolyásukat a helyi ügyek intézésében is.)

Indokolta a vitát az a máltai Bush–Gorbacsov féle titkos megállapodás, amely a történelmi hagyományokra, az évszázados orosz befolyásra hivatkozva, továbbra is orosz-szovjet érdekszférának tekinti Bulgáriát és Romániát. Ez a Jaltára emlékeztető érdekszféra-kijelölés újra a nagyhatalmi politika kifejeződése,

az önrendelkezés csonkítása, olyan "rendezés", amelyet a kis népek feje fölött hoztak. A titkos megállapodás létezését az elmúlt másfél-két év politikai eseményei egyértelműen bizonyítják. Ilyen bizonyág egyebek között a *lengyel–csehszlovák–magyar együttműködési megállapodás*. Az amerikai–szovjet alku politikai értelemben is elismerte, hogy Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország egyértelműen közép-európai térség, annak minden konzekvenciájával egyetemben. Ez pedig azt jelenti, hogy miként Jalta esetében, újra félévszázadot kell várunk, míg egy új nemzedék felismeri a titkos szerződés létét, és ártalmasnak ítéli azt. S egy ilyen keletre sorolás még inkább lehetőséget ad Romániának, hogy valóra váltsa régi álmát: a *magyarok s németek beolvasztását a román nemzettestbe*.

E pillanatban nehezen kiszámítható, hogy a katonapolitikai és gazdasági okok miatt a nyugat miként próbálja befolyásolni a Szovjetunió romjain szerveződő új hatalmakat. Aligha kétséges azonban, hogy a nagyhatalmak, mindenekelőtt Amerika, mindent elkövetnek, hogy a hosszú évszázadok alatt szemléletében, magatartásában hasonló jegyeket is mutató, ám az önállóságukhoz egyre hevesebben ragaszkodó népeket egy akolban tartsák: gazdasági nyomással vagy akár politikai zsarolással. Természetesen legfőképpen azért, hogy a szovjet atom-ütőerőt valamilyen formában ellenőrizni lehessen, s hogy a világ és Európa holnapi helyzetéről legyen kivel tárgyalni. Nem véletlen, hogy egyre többet beszélnek egy második Európai Gazdasági Közösség lehetőségéről, amely a nyugathoz képest óriási ütemkéséssel, a történelmi relikviává lett Szovjetunió népeinek többségét összefogva próbálná kiragadni a térséget a gazdasági ellehetetlenülés állapotából, s igyekezne megteremteni e társadalmak számára a demokratizálódás lehetőségét.

Bukarestnek érthetően semmi sem

túl nagy ár azért, hogy megvalósuljon a régi álmom: Nagyrománia. Még az sem áldozat, hogy Moldáviával egyesülve végleg betagozódik az eurázsiai gazdasági közösségbe, ahol Erdélynek nincs mit keresnie.

Erdély holnapjáról töprengve, ezeket a nemzetközi összefüggéseket aligha lehet figyelmen kívül hagyni. Hiszen nem másról van szó, mint hogy – ismételjük – a máltai megállapodáskor orosz érdekszférának deklarált Bulgária és Románia *abban* a második európai, azaz *eurázsiai gazdasági közösségbe tartoznának*. Az ortodoxia fellegrárába, mely mindig más volt, és más lesz, mint a nyugat-európai. Más társadalmi mozgásában, a demokrácia értelmezésében, hitvilágában és cselekvésében is. A meglévő európai integráció nem véletlenül voksolt csak Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország mellett. A százados hagyományok, a másfajta világlátás tartja meg Európa két fele között ezt a törésvonalat.

A kérdés csak az, hogy Erdély népei hagyják-e magukat elsodortatni keletre, oda, ahová soha nem tartoztak, vagy akarataikat kinyilvánítva, az önrendelkezési elvet érvényesítve, nyugatiak akarnak maradni?

Erdély státusza tehát sürgetően tisztázásra vár, hiszen a régió, a közép-európai történelem produktuma, a nyugati kultúra hordozója, alakítója. Most újra rákényszerül önmaga jövőjének alakítására. A kérdés az, hogy saját múltjára, hagyományaira alapozva képes-e alakítani saját jövőjét Közép-Európa szerves részeként,

avagy végleg elsodródik a hagyományaitól idegen ortodox-bizantin szellemiségű keleti befolyás alá?

Végezetül nem hagyható figyelmen kívül, hogy a trianoni szerződés előtt Románia elzárkózott a népszavazás megtartásától Erdélyben. Attól tartott ugyanis, hogy a nem-románok mellett milliós román tömegek, amiként azt számosan kinyilatkoztatták, nem a Romániához való csatlakozásban, hanem abban érdekeltek, hogy saját hagyományaik szerint erdélyi románokként élhessenek. Vagyis amikor Románia ezt megtagadta az erdélyiektől, lényegében elismerte a fő hatalomváltozás jogtalan-ságát.

Természetesen fontos oka volt a vita közreadásának az a fölismerés is, hogy a diagnózis pusztá megfogalmazása még nem jelent megoldást. A kiút kereséséhez szükség van kezdeményezésre, politikai bátorságra is.

Mindezeknek tudatában a vitával semmi egyebet nem akartunk, mint fölhívni a térség politikai stabilitásáért, jelenéért és jövőjéért felelősséget érzők figyelmét arra, hogy a rendezés halogatása csak azokat bátorítja, akik abban érdekeltek, hogy a magyarság felmorzsolódjék Erdélyben.

A mostani viszonyok között különös meglegedés számunkra, hogy számos erdélyi román személyiség keresett föl bennünket, s megosztotta velünk saját töprengéseit. Még több román személy írt nekünk a címét is megadva, azzal az érthető kéréssel, hogy véleményüket, állás-

foglalásukat ne hozzuk nyilvánosságra...

Örömmel nyugtázzuk, hogy szerete a világból románok és németek is fölfigyeltek kezdeményezésünkre, s közreadható vagy magánjellegű levelükben kifejtették véleményüket.

Mi az, amit a vitától remélünk?

Már az is eredmény, hogy mind többen ismerik fel: sürgetővé vált az erdélyi kérdés rendezése, hogy a megoldatlanság, az újratermelődő feszültség magában rejtje a parttalan-ná válható destabilizáció veszélyét.

Miféle rendezésnek van realitása?

Sokféle megoldás elképzelhető. Illúzió lenne azonban azt hinni, hogy a rendezés csak akarat kérdése. Szükséges hozzá az európai fejlődéshez igazodó olyan nemzeti stratégia, amely a Helsinkii Záróokmány és a Párizsi Charta szellemében igyekszik maximálisan érvényesíteni a magyar nemzeti érdekeket.

Ez pedig aligha lehet más, mint az önrendelkezés biztosítása a határainkon túl lévő valamennyi magyar nemzetresz számára ugyanúgy, mint azok számára, akikkel a közös szülőföldön élnek. Azt azonban nem árt újra meg újra hangsúlyozni, hogy a kisebbségi kérdést ma már egyetlen, az ügyben felelősséget tanúsító állam sem tekinti belügynek! Így az erdélyi kérdés sem az! És éppen mert a kisebbségek helyzetének nemzetközi vonatkozása van, aligha tekinthető az erdélyi magyarság helyzete román-magyar kérdésnek. A térség jövője az európai közösségre is tartozik.

A remény s az idő parancsa az, hogy Erdély számára egyenjogú polgárok szövetségéből olyan politikai státuszt kell biztosítani, amely meg-

szünteti a kisebbség-többség fogalmát, s az abból származó gyakorlatot.

Olyan föderatív berendezkedésű Erdély kívánatos, amely számon tartott tagja lehet az európai közösségnek, s amely évezredes (közép-) európaiságának hagyományaira alapozva járul hozzá az európai közösség gazdagodásához.

Végezetül nem kétséges, hogy Romániának és Magyarországnak egyaránt különleges érdekeltsege fűződik ahhoz a régióhoz, amely három nép számára teremtett marandó értékeket.

Ennyit a lehetőségekről.

A vitával csodát nem művelhetünk, de ismételjük: a boldogabb holnaphoz reményt nyújt az is, hogy mind többen ismerik föl Erdély óslakos románjai közül, hogy Erdélyben az eddigetől eltérő léthelyzetet kell teremteni. Mást, a mostanitól eltérőt – hiszen a kontinens mindinkább olyan földrészé válik, amelyben az állammal szemben a nemzetek és a régiók kapnak elsőbbséget, s e régiók között is talán a legmarkánsabb az a történelmi tájegység, amelynek Erdély a neve.

(A szerk.)

Autonómia-tervek Kárpátalján

Ukrajna kinyilvánított függetlensége és a Szovjetunióban várható demokratizálódási folyamatok időszerűvé tették a kárpátaljai magyarság autonómiájának kérdését. Ennek lehetőségeit kutatta a Hatodik síp című magyar nyelvű lap 1990. decemberi száma.

Az akkori cikk nyomán készült összeállításunk a régió néhány vezetőjének:

Váradi-Sternberg János professzornak, Mihajlo Tomcsanyijnak, a Kárpáti Ruszinok Szövetsége elnökének, valamint Dalmay Árpádnak, a Kárpátaljai Magyarok Kulturális Szövetsége Beregszász körzeti elnökének gondolatait összegezi. Igaz, időben a múltból, de az események tükrében a jelennek szólva, Kárpátalja jövőjéről.

1. A Szovjetunió a totális politikai és gazdasági csőd, a teljes felbomlás felé tart. Ilyen körülmények közt Ön szerint, melyek a kárpátaljai magyarság számára a túlélés lebetőségeit?

Váradi-Sternberg János: – (...) Most nem arról van szó, sikerül-e a túlélés. A helyzetet ennél sokkal kedvezőbben ítélem meg. Nálunk nagyon mély gyökerei vannak a magyar kultúrának, a magyar történelemnek, ráadásul olyan gyökerei, amelyek nem ismernek országhatárokat. Itt van például a munkácsi vár. Még a falai is segítenek, segítettek a megmaradásban. Akár a belső, akár a külső körülményekből indulunk ki, én igen jó esélyeket látok. Közép-Európa teljesen átalakult. A Szovjetunióban szintén jó irányban fejlődnek az események. Mondjuk ki nyíltan: a kommunizmusnak befellegzett. Véleményem szerint ez a folyamat a továbbiakban pozitívan fog hatni a kárpátaljai magyarság sorsára.

Mihajlo Tomcsanyij: – (...) *A jelenlegi gazdasági és politikai csődből egyetlen kiút van Kárpátalja számára: ha az ukrainai szövetségen belül megkapja az autonóm köztársaság és a szabad gazdasági övezet státusát.* Megítélésem szerint ez teljesen reális és kézenfekvő perspektíva. Csakis így tudjuk elérni azt, hogy mi legyünk a gazdái saját földünknek, saját ásványi és természeti kincseinknek. Csakis ezen az alapon tudjuk kialakítani saját, független és világszintre is elfogadható gazdasági politikánkat.

Ami a magyarokat illeti, úgy vélem, számukra – ugyanúgy, mint a ruszinok, a románok, a szlovákok, a németek, a zsidók, az ukránok, az oroszok, a cigányok és a többi nemzet vagy nemzetiség számára – szavatolni kell annak lehetőségét, hogy szabadon használhassák anyanyelvüket. *A magyar nyelvet állami nyelvvé kell tenni.*

Az autonóm Kárpátaljának meg kell őriznie nemzeti sokszínűségét. Nemzeti körzeteket kell alakítani,

melyek garantálják a vidék népeinek egyenjogúságát, az anyanyelv szabad használatát, a nemzeti kultúrák fejlődését, a lakosságnak, illetve a nemzeteknek az államügyek intézésében való széles körű részvételét.

Más járható útját én nem látom a vidék felemelkedésének, másképp nem nyerhet ösztönzést a terület egészséges nemzeti és gazdasági fejlődése, nem jöhet létre a magyaroknak, a szlovákoknak, a románoknak, a zsidóknak, a németeknek az anyaországgal való szoros és állandó kapcsolattartása. Csak így tudunk egyenrangú és demokratikus közösségként beilleszkedni az épülő Európa Házba, és talán majd a világ népeinek házába. Csak így nyerhetünk elismerést Európában és világszerte, csak így tudunk hazát és otthont adni a Kárpátaljától elszakadt testvéreinknek. Mi Kárpátalját az otthonunknak akarjuk érezni!

Dalmay Árpád: – A túlélés elsősorban magától a kárpátaljai magyarságtól függ. Attól, hogy mennyire tud hűséges maradni a szülőföldhöz, képes-e ellenállni más – fejlettebb, gazdagabb, műveltebb – vidékek csábításának, hajlandó-e a "csak egyszer élünk" elvet alávetni a "gyermekünkért élünk" szemléletnek. Az egyetlen járható út tehát *a kívándorlás és etnikai felbúgításunk sürgős megállítása, aminek fő eszköze a kárpátaljai magyarság önrendelkezésének, autonómiájának megteremtése.* A feladat persze nem olyan egyszerű, mint azt egyes önjelölt "autonómia-szakértők" hangoztatják. A megoldást nehezítik ez utób-

biak – van köztük egykori véres száju kommunista, kirúgott párttitkár (aki hatalma csúcsán nem volt hajlandó magyarul beszélni) –, tegnapi erkölcsi hullák felelőtlen uszításai, intoleráns megnyilvánulásai, értelmiségellenes kirohanásai, másoktól összelopkodott "elméletei", a látzólag kisebb eredmények becsmérlése. Idő kell hozzá, hogy az emberek megismerjék az álpróféták igazi arcát és céljait. Szemünk fényeként kell vigyáznunk értelmiségünkre, nehogy a csángók vagy a ruszinok sorsára jusson.

2. Magyarország a gyökeres rendszerváltás útjára lépett. Okozhat-e ez bátrányt a kárpátaljai magyarok számára?

Váradl-Sternberg János: – Az, hogy Magyarország visszatért a – mondhatjuk nyugodtan – kapitalista útra, hogy lerázza magáról ezt a bal lábbal született rendszert, megítélésem szerint pozitív jelenség, és ez a kárpátaljai magyarság számára semmiféle hátrányt nem fog jelenteni. Nálunk még él a kommunista államhatalom, de már meg vannak számlálva a napjai. A magyarországi változások már ma is kedvezően hatnak az itteni helyzetre. Az, hogy Magyarországon demokratikus többpártrendszer van, jóval nagyobb lehetőségeket biztosít az anyaország számára a külföldön élő magyarság megsegítésére. Van egy másik aspektusa is a kérdésnek: az itteni lakossággal szemben – természetesen nem a nomenklatúrára, az apparatcsikokra gondolok – Magyarország igen nagy tekintélyt vívott ki magának azzal,

hogy megmutatta az utat, itt ötvenhatról is beszélhetek, és az igazi orosz, ukrán patrioták felnéznek Magyarországra. (...)

Dalmay Árpád: – Aki nem anyaországban él, mindenképpen hátrányban van mind a többségi nemzettel, mind a határ túloldalán maradt anyanemzettel szemben. (Érzik ezt a szlovákiai, romániai, jugoszláviai ruszinok is.) Ez tény, tudomásul kell vennünk. A hátrány mértékét je-lentősen csökkentené a többpártrendszerre épülő működőképes állam létrejötte, és a célként kitűzött magyar autonóm körzet megalakítása.

3. A Szovjetunió teljes és végleges felbomlása után Ön szerint mely állam kötelékébe fog tartozni Kárpátalja? Becslése szerint ez mikor következhet be?

Váradl-Sternberg János: – A végéről kezdem: a Szovjetunió felbomlásának időpontját nehéz megjósolni. Ez akár egészen rövid időn belül bekövetkezhet: néhány hónap, néhány hét vagy néhány nap múlva. Ha erre sor kerülne, akkor a legkézenfekvőbb az lenne, hogy Kárpátalja visszakerüljön Magyarországhoz. Ne ijedjünk meg a szótól, én itt nem a határok erőszakos megváltoztatásáról beszélek, hanem egy olyan spontán és természetes folyamatról, mint például a két Németország esetében történt. A történelmi múlt, a földrajzi és gazdasági adottságok mind emellett szólnak. Az utóbbi hónapokban a kishatárforgalom révén sok ukrán, orosz és ruszin megismerkedhetett Magyarországgal, láthatta, hogy másképpen is lehet élni. Ez aligha marad hatástalan. Ami pedig a környező országok és a nagyhatalmak várható reagálását illeti, én kedvezőnek ítélem meg a nemzetközi helyzetet. Most talán eljön az idő, amikor a népeket is megkérdezik, és a népek is szót emelhetnek, amikor a sorsukról döntenek.

Mihajlo Tomcsanyij: – Elképzelesem szerint, ha az lesz népeink akarata, hogy autonóm köztársaságot alakítsunk a szövetségi Ukrajna kebelén belül, akkor ezt már a legközelebbi jövőben el tudjuk majd érni. Természetesen csak akkor, ha ehhez a külső körülmények is adva lesznek, vagyis ha a Szovjetunió és Ukrajna megértést, demokratikus, humánus hozzáállást tanúsít.

Dalmay Árpád: – Manapság divatos azt mondani, hogy a határokat légiesíteni, eltüntetni kell, nem pedig tologatni. Hadd merjem azért

megkockáztatni azt a kijelentést, hogy a határ védheti is a kisebb, a civilizáltabb – s ami ezzel sajnos együtt jár: alacsonyabb népszaporulatú – nemzeteket a rosszabb körülmények között élő nagyobb szomszédok békés inváziójától. Ma még lehetetlen megmondani, hogy Kárpátalja (és az egész Kárpátalja?) hova fog tartozni, időpontot pedig végképp értelmetlen lenne jósolni, hisz nemrég még a berlini fal is szilárdan állt.

4. Véleménye szerint életképes lenne-e polittikailag és gazdaságilag szuverén Kárpátalja?

Váradl-Sternberg János: – Véleményem szerint nem. Az ilyen kis államok ideje lejárt. Más dolog az, hogy léteznek hasonló vagy még kisebb országok Európában, és az észtek, litvánok, lettek stb. függetlenségi törekvései se tévesszenek meg senkit. Tudom, vannak, akik azt mondják, Kárpátalja mindennel rendelkezik, ami egy országnak kell: vannak erdői, hegyei, természeti kincsei, gyógyvizei, bőven termő szántóföldjei, és ennek alapján egy második Svájcra válhatna. Én nem akarom megsérteni ezeket az embereket, mert többnyire a szülőföld szeretete mondatja ezt velük. Csak hogy a helyzetünket nem szabad idealizálni, a realitásokat józan fejjel kell szemlélni. A realitás pedig az, hogy egy állam létehez a huszadik század végén mindez kevés. Egyedül az autonómia az a lehetőség, melynek révén növelhetjük önállóságunkat, jobban beleszólhatunk saját ügyeink intézésébe, sorsunk alakításába.

Dalmay Árpád: – A mai Kárpátalja nem, de a holnapi igen, hisz nálunk kisebb országok is akadnak a világ térképén. Életképességünk megszerzéséhez egy erkölcsileg és gazdaságilag tönkretett, természeti kincseiben és kulturális értékeiben megrabolt, vallási, nemzeti és szociális feszültségekkel megterhelt mesterséges tájegység mielőbbi feltámasztására van szükség.

Kisebbségi jogi fogalomtár

A kisebbségi nem úgy él, ahogyan a többségi, hanem a – költőt idézve – “ahogy lehet”. A természetes persze az lenne, ha úgy élhetne, ahogyan a nemzetközi egyezmények, még inkább az adott országok törvényei különben is lehetővé teszik. A most induló fogalmi sorozatunkkal a kisebbségi-jogi ismeretközlés a célunk. Abból indultunk ki, hogy csak úgy tud egy kisebbség eredményesen kiüzdeni a megkülönböztetettsége ellen, ha ismeri azokat a törvénycikkelyeket, egyezményeket és szervezeteket, melyek sorsát meghatározhatják.

ALAPVETŐ EMBERI JOGOK. A nemzetközi, etnikai, nyelvi, vallási identitáshoz való jogot *alapvető embert jognak* ismerik el az alábbi nemzetközi dokumentumok:

Emberi Jogok Európai Egyezménye (14. szakasz): “A jelen egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét biztosítani kell minden, például nemi, faji, bőr, szín, nyelvi, vallási, politikai, egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül”.

Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya (27. cikkely): “Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, vagy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy saját nyelvüket használják”.

Koppenbágai Nyilatkozat (szertint): “A nemzeti kisebbséghez tartozás választás kérdése, ami semmiféle hátrányos következményekkel nem járhat a kisebbségek számára. A nemzeti kisebbséghez tartozó személyek szabadon kifejezhetik és megőrizhetik etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukat, fejleszthetik saját kultúrájukat, és akarattal szemben nem asszimilálhatók”.

Az Európai Kisebbségvédelmi Egyezmény-tervezet: önálló egységnek ismeri el a kisebbségi, nemzeti és etnikai csoportokat, és ezek elidegeníthetetlen jogaként határozza meg a kulturális és etnikai identitáshoz való jogukat.

Az INTEREG, A Nemzetiségi Jog és Regionális Nemzetközi Intéze-

te: dolgozta ki a “Nemzetiségi, Etnikai és Kisebbségi Csoportok Védelméről Szóló Nemzetközi Egyezmény”-t. Ez az önálló jogi személyként elismert csoportok elidegeníthetetlen jogának tekinti a kulturális és etnikai identitáshoz való jogot. 1981-ben az Európa Parlamentben kimondották a regionális nyelvek és kultúrák, valamint az etnikai kisebbségek Chartájáról című dokumentumban, hogy elismerik a különböző kisebbségek identitásához való jogot.

A TÖRTÉNELMI MEGTELEPEDESEHEZ VALÓ JOG. Számos rendelkezés tiltja a kisebbségek lakta területek hagyományos etnikai viszonyainak megváltoztatását betelepítéssel, lakosságcserevel, vagy más módon.

Helyi Önkormányzatok Európai Chartája (1985): “A helyhatóságok alá tartozó közigazgatási egységek határainak megváltoztatását nem lehet elrendelni az érdekelt helyi közösségek előzetes megkérdezése nélkül, lehetőség szerint népszavazás útján”.

A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája: tervezete szerint a Felek vállalják “minden egyes regionális vagy kisebbségi nyelv földrajzi térképének tiszteletben tartását” a közigazgatási beosztásnál.

Az Európai Kisebbségi Konvenció: 1991-es tervezete is hasonló tartalmú.

AZ ANYANYELVI OKTATÁSHOZ VALÓ JOG. A következő nemzetközi előírások garantálják:

Etnikai és Nyelvi Kisebbségek Jogairól Szóló Charta (1976. július 25.): “A kisebbségek saját iskolákkal rendelkeznek az oktatás minden szintjén. A tárgyak közé fel kell venni

a kisebbségek történelmének, kulturális értékeinek és a régió gazdaságának tanítását”.

További hasonló garanciákat nyújtanak a:

Határozat a regionális nyelvek és kultúrák, valamint az etnikai kisebbségek Chartájáról (1981);

a Bécsi Utótálatkozó Záródokumentuma (1986–1989);

a Koppenbágai Záródokumentum (1990. június);

az Európai Kisebbségvédelmi Egyezmény tervezete.

EURÓPAI BIZTONSÁGI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI EGYEZMÉNY (EBEÉ), mint a helsinki tárgyalások eredménye, 1975-ben kimondta kulturális és oktatás terén az együttműködést, illetve a kisebbségek regionális kultúrájának támogatását. Az EBEÉ 1990-ben aláírt *Koppenbágai Határozata* egy lépéssel továbbment ennél, amennyiben támogatásáról biztosította a kisebbségeket, hogy azok “szervezeteket és egyesületeket alakítsanak és tartsanak fenn országukban, és részt vegyenek a nemzetközi nem-kormányzati szervezetekben. A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogaikat egyénileg, valamint csoportokban más társaikkal közösen gyakorolhatják”.

HELYI ÖNKORMÁNYZATOK EURÓPAI CHARTÁJA. Az állam közigazgatási újjászervezésével, közigazgatási-területi egységek kialakításával és a helyi önkormányzatra vonatkozó jogszabályokkal foglalkozik, különös tekintettel a kisebbségek lakta területeken. (Strasbourg, 1985)

(Folytatjuk.)

LIPCSEY ILDIKÓ

Megnevezettél!

Megtudtuk, hát meg, annyi ködben firtató évszázad után, hogy mik vagyunk! A székelység sokat őrzött az ómagyar kori nyelvből, mert hát erősen a szívére szorította azt magára hagyatottságában. A moldvai csángó-magyarország aztán ugyanvalószínű őrzője ma is az ősi nyelvnek! Megfejténi azonban százegy hivatásos, tízszer annyi alkalmi történész, nyelvész, régész sem tudta végleges-maradandóan: mióta vagyunk a Kárpát-medencében, mik vagyunk, s miért éppen itt, a történelemnek ebben a most is dühöngő nemzeti örvényében?

Kik a bukovinai székely-magyarok, azt talán még tudják Budapesten a Bródy utcában. De miért keresi és véli látni a székely Csaba királyfit a mélykék égboltokon, csillagok közt botladozván annyi évszázad múltán is? Valóban Attila óta székelnék-e a székelyek, várván Aranyosszéken, Udvarhelyszéken, Háromszéken, Marosszéken a "nagy család", a hunok visszatértét?

László Gyula, őstörténetünk egyik nyughatatlan kutatója az életét tette ennek a földéretésére, és a sámán-tűzek meg a foszforeszkáló hun, avar, honfoglaló magyar csontok világánál valami tisztázódik rendre itt is, amott is.

Ám a Kossuth Rádió (1991. május 22-én) határozottan kimondta mi-benlétünk igazát, hadd hallják azt!

Az erdélyi, moldvai, a déli, az északi, a nyugati magyarság, a kisebbségbe szorított magyar "interetnikai diaszpóra".

Hallom ugyan, és nem hiszem.

Érzem, hogy *ba így van*, akkor már fáj is az annyiszor hallott meg-alázó jelzős szerkezet: "kisebbségi magyar". Az elszakított nemzetrészeket, a szórványt tajtékig kitartásra, megmaradásra (ha néha) biztató Kádár-i Rádió most szemébe vágta az aranyosszékeinek, a csíkszentdomokosinak, a kálnoki meg a zaláni embernek, hogy bizony nem más, mint *interetnikai diaszpóra*. Nem őrzője a magyar földnek és hagyományának Újvidéken, Vörösmarton, Beregszászon, nem elszakított nemzetrészt, nem a turulos, csillagösvényes, Botondos legendák tudója, hanem *diaszpóra*, interetnikai.

Hát ezért bolondultak annyian a nyelvápolásban, egészen az idegen állami megfenyegetésekig *mindenütt*, hetven esztendeje, hogy most megneveztesse nek *Jancsó Elemérék*, *Cs. Gytimesi Évdiék*?

Kinéznek az ablakon a hajnali Budapestre: hány nép fiai lakják ezt a magyar fővárost? Ebben az órában miért épp *Dümmertb Dezső* araszol történelmi nyomokon az Árpádok ösvényein? Talán nem is tudja, hogy elhangzott a rádióban a *végzés*.

A Rádió minden bizonytalannal tudja, csügg-nek rajta a magyar határokon kívülrekedt magyarok. Amit "bemon-dott a rádió", azt szent lehet valahol...

Nem "egyedi esetet ragadok ki", mert abban a nyelvileg mélyen csúszó beszélgetésben ott ágált a "Művelődési Minisztérium intenciója", meg a "konszenzus hiánya" –, ám akkor dermedtségemben nem bírván jegyezni sem, csak most, és nem későn szólhatok.

Az "interetnikai diaszpórában" élő magyarok Romániában, Jugoszláviában, Szlovákiában százszor komolyabban, életesebben-halálosabban vették s veszik a szót ("magyar nyelv, édes nemzetemnek nyelve", és: "nyelvében él a nemzet"), mint ahol az, lám, nem is, olyan *meztartóan fontos*.

Fázom, s fájok egy kicsit ebben a megnevezésben, pedig tudom, *nem ez a megmérettetés*. Ám azt is tudom: édes nemzetem minden hírvivője méretett s méretük meg naponta azzal, hogy "interetnikai diaszpóra" vagyunk-e, és milyen hullámhosszakon, vagy – egyszerűen magyarok.

CZEGŐ ZOLTÁN

Román könyvek a román vámon

A kolozsvári Megyei Könyvtár igazgatója, Brad Traian úr, a Nagyvárad melletti borsi határátelkölhelyen lejátódott rendellenességre hívta fel a figyelmünket. Ide érkezett meg a budapesti Nemzeti Könyvtár egyik mikrobusza Kolozsvárról Magyarországra szállított körülbelül 200 kötetnyi szépirodalmi művet, többnyire gyermekkönyveket, melyeket a gyulai városi Könyvtárnak adományoztak. Annak a városnak, ahol román nemzetiségű lakosság is él. Az adományozás a kolozsvári Könyvtár és a budapesti Nemzeti Könyvtár közötti csereakció keretén belül zajlott, s a maga során ugyanez a mikrobusz körülbelül 3000 kötetet hozott Kolozsvárra. Hát igen, a román vámosok ez egyszer megmagyarázhatatlan ügybuzgóságot tanúsítottak, és nem engedték, hogy Magyarországra területére egyetlen román nyelvű könyv is behatoljon. Következésképpen a mikrobusznak vissza kellett térnie Nagyváradra, és a bihari megyeházán leadni a könyveket. Aztán táviratot küldtek Kolozsvárra a megfelelő magyarázatokkal.

Vajon mennyi időt kell várniuk a gyulai románoknak a könyvekre, melyekre kétségtelenül nagy szükségük van? (*Megjelent a Romania Libera című lapban 1991. július 4-én.*)

VIRGIL LAZAR

Nem értem

miért kell nekünk, mai magyaroknak ismét meg ismét bűnbánatot tartanunk, lehajtott fejjel vezekelnünk, megbocsátásért esedeznünk; miért van az, mintha csak nekünk lenne kötelességünk vállalni a múlt terhes örökségét ezen a közös szülőföldön, a Szamos és a Küküllők mentén. Biharban és Csikban, a Mezőségen és a Mócvidéken, mindenütt Erdélyben, ahol pestisek és vak indulatok fegyverek és öldöklő értetlenségek pusztították eleinket – válogatás nélkül – a történelem viharfelleges századai során?

Nem értem, mi oka-foka lehetett annak, hogy a minap kongresszusi emelvényen, elnöki bevezetőben fogalmazódjék meg: "... az RMDSZ helyezze el a kegyelet korszorútt az Ördökgúton és az Ippen ártatlanul meggyilkolt románok emlékeresztjénél, és ugyanakkor állítson kopjafákat a Szárazajtán, Gyantán és Csikszentdomokoson kivégzett magyarok emlékére".

Nem vitás: Ördökgúton és Ippen magyar katonák garázdálkodtak és lőttek 1940 őszén. Ez a mi pázmánk. Az idézett elnöki bevezető azonban azt a félrevezető, megtévesztő – hamis – látszatot sugallja, hogy az 1944 őszén Szárazajtán, Gyantán és Csikszentdomokoson elkövetett gyilkosságok is a mi számlánkra írandók. Holott ez utóbbi helységekben köztudottan a román Maniu-gárdisták fejeztek le ártatlan székely-magyarokat. Hát nem a román nemzetnek lenne (lett volna) erkölcsi kötelessége itt – a mi kopjafáinkat virágokkal szegélyezve – valaminő beismerő-jóvátevő gesztussal munkálni a lelkek békéjét? A viszonzosság jegyében? Ha már minket oly sokszor felelősségre lehetett (és lehet) vonni Ördökgútert, Ippért? De egyáltalán: mi értelme van a fél évszázaddal ezelőtti véres tragédiák folytonos emlegetésének? A szakadatlan számonkérésnek? (Azon túlmenően, hogy ekként lehet mesterségesen nacionalista-soviniszta gyűlölködést szítani az egymás mellett élő népek és nemzetek – románok és magyarok – között.) Vagy még távolabbi idők mélységeibe visszanyúlva: helyénvaló-e, illendő-e régmúltbeli öldöklő harcok, belső viszályok áldozatainak por-la-dó csontjait bolygatni szüntelenül? Amennyiben igazán társnép, társnemzet kíván lenni e honban magyar és román...

Nem értem továbbá, miért csak az RMDSZ-be tömörült szervezeteknek, a romániai magyar egyházaknak kellene megkövetniük Kolozsvárt a zsidó népet a második világháborús holocaust miatt – miként a már említett elnöki bevezető javasolja. A magyar nép (beleértve persze a romániai magyarságot is) ezekben az elmúlt évtizedekben számtalanszor és nyomtatékosan kifejezésre juttatta, hogy egyértelműen elítéli az egykori fasiszta zsidóüldözéseket, a deportálásokat. De csupán Észak-Erdély területén lett volna zsidóüldözés mifelénk a huszadik században? Ismét csak nekünk kell nyilvánosan bocsánatot kérnünk?

Matatias Carp Cartea neagra – fapte si documente – suferintele evreilor din România, 1940–1944 című, Bukarestben 1946-ban megjelent könyvből tudjuk: "Románia zsidó lakosságából, amely 1940-ben mintegy 760 000 lelket számlált, 400 000 embert öltek meg. Ebből mintegy 265 000 áldozat a román kormány felelősségét terbelt, a többiért – az észak-erdélyi lakosokért – a magyar kormányt terbelt a felelősség". Mindemmellett az is történelmi tény, hogy a magyar kormány jobbra az ország teljes német katonai megszállása után, német parancsra deportálta a zsidó lakosságot (amelynek kiirtását a németek végezték el haláltáboraikban), ellenben Antonescu marsall Romániájában és a román katonai közigazgatás alatt álló Transznisztriában "német segítség nélkül" végezték a több, mint negyedmillió zsidóval. Antonescuból, akinek kivégzése óta kerek 45 esztendő telt el, ma "nemzeti hőst" igyekeznek szoborítani a szélsőjobboldal. Könyvek méltatják "érdemeit". (De ezeknek a köteteknek a szerzői nemigen idézik Matatias Carp súlyosan leleplező adatait.)

Akkor hát, mégis, lennének kimondottan "magyar bűnök"? Nem értem...

NAGY PÁL
(Marosvásárhely)

Az irredenta Bocskai

Furcsa, habár a tőlük megszokhatott módon próbálta Genfben a román küldöttség befolyásolni a júliusi kisebbségi konferencia résztvevőit: fénymásolt brosúrát osztogatott a jelenlevőknek. Az angol nyelvű összeállítás pedig nem volt más, mint az Erdélyi Magyarság számaiból válogatott – fordított – fordított írássok gyűjteménye. Illusztrálni próbálván ezzel, hogy mind a lap, mind a magyar kormány románellenes, soviniszta, irredenta, horthysta stb.

Csak hogy a dolog fordítva sült el. A küldöttek és a vendégek kaján mosollyal forgatták a fénymásolatokat. Merthogy a lejáratusunkra szánt füzetecske mivel is kezdődött? – Bocskai István végrendeletével a XVII. század elejéről (lásd Erdélyi Magyarság 5-ös száma, belső borító. 1991. február).

Történt ez Genfben. Ahol Bocskainak szobra van!

Másik kiemelt cikk például egy lengyel szerző írása (E.M. 6-os és 7-es szám). Íme tehát az elvakult irredenták: Bocskai és Wisniewski.

Ehhez csak annyit tehetünk hozzá, hogy az elfogultság, a rosszindulat lám legtöbbször dilettantizmus és ostobasággal párosul.

Az Erdélyi Magyarságnak akaratlanul is ingyen reklámot csináltak. A közlés utáni jogdíj maradt csak el. A közlési engedélyről nem is szólv...

JÓZSA PÉTER

Erdély történeti kronológiája

VI.

1351–1356

Kont Miklós az erdélyi vajda.

1352

Szept. 20. Lajos király érvényteleníti a gabonatized pénzbeli megváltását szabályozó 1344-es rendelkezését, és a régi gyakorlatot állíttatja vissza. Elrendeli, hogy a bárányok, méhek stb. tizedét is a régi szokott módon adják meg.

1353

Márc. 26. Lajos király kiváltságlevelet bocsát ki Brassó számára. Az uralkodó Brassó adóját 150 márka ezüstben állapítja meg. Ezenkívül, ha a király kelet felé személyesen vezet hadat, a polgároknak személyesen kell hadba vonulniuk, ha nyugatra vezet hadat, akkor ötven zsoldost kell kiállítaniok.

1356

Febr. 27. – márc. 21. között meghal Szécsi András erdélyi püspök. A gyulafehérvári székesegyház padozatában ránk maradt sírköve az első ismert egész alakos magyar püspöki síremlék. Az erdélyi püspöki síremlékek a XVI. század első feléig ezt a típust követik.

1356–1359

Lackfi András az erdélyi vajda.
Júl. 30. Lajos király megparancsol-

ja Lackfi Andrásnak, az új erdélyi vajdának, hogy Szentmihályköve várát, melyet elfoglalva tart, tartozékaival együtt haladéktalanul adja vissza az erdélyi káptalannak. A nemesek Tordán, a székelyek Udvarhelyen és a szászok Szebenben tartott közgyűlésén folytatott megkérdezések során ugyanis egyértelművé vált, hogy a vár ember emlékezet óta az erdélyi káptalané volt. A vajda által jogtalanul megszállva tartott birtokokba 1357. jún. 2-án iktatják be az erdélyi püspököt.

1356–57

A cisztercita rend citeauxi nagykáptalanjának megbízásából Waldsteini Szigfrid reini apát meglátogatja a magyarországi cisztercita kolostorokat az erősen meglazult fegyelmű szerzetesközösségek helyzetének kivizsgálása és a bajok orvoslása céljából. A kerci kolostorba ugyan személyesen nem jut el, de megbízottjától értesül, hogy ekkor 13 szerzetes él ott. (Ezáltal Kerc a négy legnépesebb hazai ciszterci kolostor egyike.) A nágykaptalan számára ekkor hat évre visszamenőleg kifizetett 42 aranyforint adó a kolostor jó anyagi helyzetére utal.

1357-1368

Az 1356 márciusában elhunyt Rimaszécsi Szécsy András püspök unokaöccse, Rimaszécsi Szécsy Domokos az erdélyi püspök.

1357

Okt. 30. Az egyházból még Szécsy püspök által a tizedfizetés (a püspökség legfőbb jövedelemforrása) megtagadása miatt kiközösített selyki kerület szász papsága eskü alatt ígéretet tesz Domokos erdélyi püspöknek, hogy föl hagy engedetlenségével, s tizedjövedelme felét a püspökségnek, további negyedét főesperesének engedi át.

A püspök föloldja őket a kiközösítés alól, és elengedi az eddig visszatartott tizedek megtérítését is. A selyki szász papság azonban az ezt követő években sem adja át a tized megígért háromnegyed részét.

Nov. 8. A király megerősíti a nemesfém bányászatáról nevezetes Zalatna kiváltságlevelét, s engedélyezi, hogy ugyanazokat a jogokat élvezze, mint a többi bányaváros.

1358

Jan. 29. – febr. 6. A nemesek tordai közgyűlésükön megállapodnak az erdélyi püspökkel, hogy azokon a birtokokon, ahol az egyházi tized püspökségnek jár egynegyedét eddig visszatartották, azt még ebben az évben is visszatartathatják, de a következő esztendőőtől már át kell adniuk a püspökség, illetve a káptalan részére.

1359 ősze – 1367 március

Lackfi Dénes az erdélyi vajda.

1360 körül

Miklós kolozsvári festő fiai Kolozsvári Márton és György elkészítik a váradi királysobrokat: Szt. István, Szt. Imre és Szt. László bronzból öntött életnagyságú szobraikat. (A szobrok Várad 1660. évi eleste után megsemmisülnek.)

1362

Dec. Kolozsvárról és Szászfenestről összegyűlt fegyveres sokaság – köztük a szászfenesi szász bíró és különféle mesteremberek – meghanják a kolozsmonostori apátságot. Kapuját betörik, berontanak az apát ebédlőjébe, s kihurcolják onnan Chuey fia Pál szucsági nemest, s a monostor előtt, minden bírói tárgyalás nélkül, fejét veszik. (Az ügy háttérében valószínűleg azok az elmergesedett birtokviták állnak,

amelyek abból fakadnak, hogy az erélyes Ottó apát megkísérli az apát-ság korábban sokak által elragadozott birtokait visszaszerezni.)

1363

Az erdélyi nemesek, székelyek és szászok tartományi gyűlése Tordán, melyen birtok- és hadügyeket tárgyalnak meg.

1365

Nov. 6. Az erdélyi nemeseknek a király ítélkezési jogot biztosít népeik és jobbágyaik, valamint birtoktalan famulusaik felett. Ezáltal az erdélyi nemesek helyzete az ország többi nemesével azonosná válik.

1366

Máj. A király parancsára az erdélyi nemesek, székelyek és szászok Dénes erdélyi vajda vezetésével tartományi gyűlést tartanak Tordán.

Júl.9. Lajos király Zalatnát és Abrudbányát arany és ezüstbányáikkal együtt újólá az erdélyi püspökségnek és káptalannak adományozza.

*

I. Lajos király bizottságot küld ki Erdélybe az összekuszálódott birtokviszonyok rendezése, s a vég nélküli határvidék lezárása céljából.

Erdélyben először említik a fennmaradt okiratokban a polgármesteri (Civium Magister) tisztséget Szeben városában.

1366 körül

Nagy Lajos király Lajk havasalföldi vajdának engedélyezi a lakatlan fogarasi erdőség betelepítését. Lajknak a Fogaras hercege címet adományozza.

1367. márc. – 1369

Lackfi Miklós az erdélyi vajda.

1367

Jún. 29. Lajos király Szeben polgárainak Buda város kereskedelmi kiváltságait adományozza. Szabadon kereskedhetnek Prága, Bécs, Zára és Velence felé. Buda városa velük szemben nem gyakorolhatja árumegállító jogát.

1368

Jan. 20. Lajk havasalföldi vajda azt a kiváltságot biztosítja a brassói kereskedőknek, hogy Havasalfölde területén folytatott kereskedésük után nem kell harmincadot fizetniük.

Jún. 22. Lajos király a brassóiak kérésére mentesíti az Erdélybe jövő kereskedőket a harmincadfizetés alól. A brassóiak azt remélik, hogy ők is harmincadfizetés nélkül kelhetnek át áruikkal Moldvába.

Máj. 23. – jún. 28. között meghal Domokos erdélyi püspök. Vele véget ér a káptalan által megválasztott erdélyi főpapok hosszú sora. Utódját, Demetert jún. 28-án már nem választják, hanem a pápa, V. Orbán nevezi ki.

Jún. 28. – 1376. jan. 23-ig Demeter – aki 1364-től szerémi, 1376-tól zágrábi püspök, végül 1378–87-ig esztergomi bíboros-érsek – az erdélyi vajda.

Júl. 10. körül a király parancsára az erdélyi nemesek, székelyek és szászok Miklós erdélyi vajda vezetésével tartományi gyűlést tartanak Tordán.

*

A latinosan írva Johannes Torlach az első név szerint ismert erdélyi diák, aki ekkor a bécsi egyetemen folytat tanulmányokat.

1369

Az év elejétől 1372. okt.-ig Lackfi Imre az erdélyi vajda.

Márc. 29. Az első ismert erdélyi céhprivilegium: A kolozsvári szűcsök társasága” (communitas et fraternitas) megszerzi a városi tanácstól azt az előjogot, hogy a városban juh, bárány és egyéb állatbórt 100 darabon alul csak ők vásárolhassanak. Továbbá, hogy senki ne űzhesse a szűcsipart, csak aki az ő társaságukba, azaz céhükbe tartozik.

Nov. Az erdélyi nemesek közgyűlést tartanak Tordán.

Nov. 25. László vajda és szörényi bán a Fogarasvidéki és havasalföldi egyházak papjainak megparancsolja, hogy amikor az erdélyi püspök – akinek joghatósága alá tartoznak – közöttük megjelenik főpapi hivatalának teljesítése végett, őt a neki kijáró tisztelettel és engedelmességgel fogadják.

Dec. 18. Brassó városának a király az idegen kereskedőkkel szemben árumegállító jogot adományoz.

*

Sztracimir János, a vidini Bulgária fejedelme szabad kereskedést biztosít országában a brassóiaknak.

A király abban a jelentős kedvezményben részesíti Demeter erdélyi püspököt, hogy a püspökség birtokvitáiban csak a szomszéd birtokosok legyenek kötelesek okleveleiket bemutatni (jóllehet azok a korábbi belviszályok idején igencsak ki voltak téve a pusztulás veszélyének); ezzel szemben a püspöknek elég pusztán jobbágysági vallomásával bizonyítani saját igazát.

László az első név szerint ismert erdélyi diák, aki a prágai egyetemen tanul.

1370

Ápr. 23. Lajos király Székely-Vásárhelyen (ma Marosvásárhely) oklevelet bocsát ki, mivel mint mondja, az erdön-túli Kolozsvár városát népek sokaságával kívánja ékesíteni”, s ezért megengedi, hogy bármely szabad állapotú ember a király pártfo-

gása alatt lakhassék Kolozsvárott, s egyetlen jobbágyot sem szabad visszatartani a városba költözéstől, ha a földesurával szembeni kötelezettségeit teljesítette.

Júl. 31. Nagy Lajos vámmmentességet biztosít a brassóiaknak Zárával folytatott kereskedelmükben.

Szept. 2. Lajos király mentesíti a szászokat a déli határ megerősítésére épülő, s egyben a Szászföldet is védelmező, ekkorra már csaknem készen álló Tolmács (Landskron) várának befejező munkálataiban való részvételtől.

1371–1376

Losonczy Dezsőfi László a székely ispán.

1371

Nov. 18. Nagy Lajos a szebeni kereskedőknek a lengyelországi kereskedelemben megadja azokat a kiváltságokat, melyekkel ott Krakkó, Kassa és Lócse kereskedői rendelkeznek.

1372. okt. – 1376

ifj. Lackfi István az erdélyi vajda.

1373

Márc. 18. Lajos király szabadalmat ad a szebeni polgároknak arra, hogy finomviaszt olvaszthassanak, önthessenek, s azzal az egész országban szabadon kereskedhessenek.

*

Kolozsvári Márton és testvére György elkészítik Szent György bronzból öntött lovasszobrát. – A szobor eredetije ma a prágai várban áll.

1374

Jan. 13. Nagy Lajos engedélyt ad a brassóiaknak, hogy finomviasszal szabadon kereskedhessenek az egész országban.

1376

Máj. 5. – 1386-ig Goblin – korábban keresztényszigeti szász plébános – az erdélyi püspök.

Jún. 21. előtől 1392 elejéig Losonczy Dezsőfi László az erdélyi vajda.

Nov. 9. Szeben, Segesvár, Szászsebes és Szászváros első ismert céhszabályzata. A Szeben-vidéki hét szász szék vezetői új, részletes szabályzatot bocsátanak ki az igazgatásuk alá tartozó négy említett városban a király által visszaállított és engedélyezett valamennyi iparostársaság (fraternitas), azaz céh számára. Mint írják eltörölvén kézműveseink sok régi és rossz szabályait”. Az okmány 25 iparággal foglalkozik, melyeknek művelői 19 céhbe tömörülnek.

1377

tavasza, nyara. Lajos király Erdélyben tartózkodik. Megbízásából Demeter zágrábi püspök főkancellár, Szécsi Miklós horvát bán és Losonczy Dezsőfi László erdélyi vajda Erdélyszerte felülvizsgálják, és újból rögzítik a királyi birtokok határjeleit, melyek azokat elválasztják az egyházi és nemesi földektől.

Ápr. 30. körül Tartományi gyűlés Tordán.

Máj. 9. A király Tordáról keltezett adománylevelet bocsát ki a kolozsvári Szent Erzsébet kórház számára, annak szamosi malmára vonatkozóan.

Ugyanezen a napon a király Kolozsvárott kiadott oklevelében a város polgárainak Erdély egész területén teljes vámmmentességet biztosít. Megparancsolja az erdélyi vajdának, alvajdának, ispánoknak, várnagyoknak, s azok tisztjeinek, hogy e rendelkezésnek mindenütt szerezzenek érvényt.

Máj. 18. Lajos király Besztercén az előtte megjelenő Székely Tamás fia Miklós kolozsvári bíró és Lőrinc fia László kolozsvári polgár által Kolozsvár polgárai nevében előadott kérelmére engedélyezi, hogy a város ezentúl saját – három tornyot ábrázoló – pecsétjét használhassa, s azt mindenki tartozzék elfogadni.

(Folytatjuk)

Írta és összeállította:
KULCSÁR ÁRPÁD

Erdélyről – Erdélyért

Az Erdélyi Világszövetség kérdőíve a müncheni Nemzetőr július–augusztusi számában jelent meg.

Az Erdélyi Világszövetség (Transylvanian World Federation) öt kontinens szervezeteibe tömörült tagságával évtizedek óta küzd azért, hogy a trianoni és az 1947-es békediktátummal sújtott erdélyi magyarság visszanyerje önrendelkezési jogát. Célunk táplálni a területileg szétszabdalt, hitében csorbult, megtépázott magyarságban a reményt, hogy az ellene elkövetett történelmi bűnök helyrehozhatók. Ezért fordultunk számtalan felhívással a világ közvéleményéhez, az amerikai kongresszushoz, nemzetközi szervezetekhez, máskor csak magunkra hagyatkozva ismertettük a nemzetközi politika alakítóival a nagyhatalmak felelősségét. (...)

Szövetségünk az alapjaiban változó kelet-közép-európai politikai helyzet miatt szerepének újraértelmezésére készül. Döntésünkhöz kérjük azok őszinte véleményét, akik felelősséget éreznek a magyarságnak a Kárpát-medencében vállalt szerepéért: népünk feladataiért az integrálódó Európában.

A fentiek ismeretében kérjük szíveskedjen válaszolni a következő kérdésekre:

1. Szükségesnek tartja-e az Erdélyi Világszövetség további működését?

Igen Nem

2. Helyesnek tartja-e azt a politikai alapelvet, hogy a magyar nemzet egy és oszthatatlan, és egymás iránt kölcsönös felelősséggel tartozunk?

Igen Nem

3. Tekintettel a Trianont követő tapasztalatokra, Ön biztosítva látja-e a mai államkeretek között a romániai magyarság megmaradását?

Igen Nem

4. Követeljük-e továbbra is nemzetközi fórumokon a nagyhatalmaktól és nemzetközi szervezetektől az erdélyi népek önrendelkezési jogának biztosítását?

Igen Nem

5. Szervezzen-e mozgalmat az Erdélyi Világszövetség egy svájci mintájú, föderatív politikai berendezkedésű, az európai integrációban önálló erdélyi állam megteremtéséért? (Az államnak különleges kapcsolata lenne Magyarországgal és Romániával.)

Igen Nem

6. Ha az önálló Erdély nem lenne megvalósítható:

a) helyesnek tart-e olyan nemzetközi erőfeszítést, amelynek célja, hogy Erdélyt autonóm területként visszacsatolják Magyarországhoz?

Igen Nem

b) helyesnek gondolja-e Erdély felosztását Magyarország és Románia között az 1910-es népességi adatok alapján?

Igen Nem

7. Kívánatosnak tartja-e, hogy minden Erdélyből elűdőzött egyén Románia részéről kártérítésben részesüljön?

Igen Nem

8. Hisz Ön abban, hogy a nemzetközi nyilvánosság kizárásával folytatott magyar diplomáciai erőfeszítések biztosíthatják a román–magyar megbékélést, a két nép barátságát?

Igen Nem

9. Összeegyeztethetők-e a nemzet érdekeivel egyes magyar politikusok nyilatkozatai a határok sérthetlenségéről (miközben Románia immár nyíltan keleti és nyugati határainak kitégítését tervezi)?

Igen Nem

10. Helyesnek tartaná, ha az Erdélyi Világszövetségnek magyarországi tagszervezetei is alakulnának?

Igen Nem

11. Önnek milyen külön javaslatai vannak az erdélyi és a moldvai magyarság EMBERI és NEMZETI JOGAINAK érvényesítése érdekében:

Köszönjük, hogy válaszaival munkánkat segítette. A kitöltött kérdőívet a következő címre kérjük postázni:

Transylvanian World Federation
Caixa Postal: 606
09790 Sao Bernardo do Campo
Sao Paulo
Brazilia

Hírek, postabontás

VÉLEMÉNYT VÁRUNK olvasóinktól, lapunk tartalmával, az írások színvonalával kapcsolatban. Örömmünkre szolgálna, ha egyúttal megírnák milyen jellegű írásokat olvasnának szívesen következő számainkban.

A NÉPFŐISKOLAI HAGYOMÁNYOKRA építve első ízben rendezték meg augusztus 9–20. között határon túli részvétellel a Nemzetismereti és Társadalompolitikai Népfőiskola előadásorozatát Budaörsön. A rendezvényen közel száz meghívott vett részt Erdélyből, a felvidékről, Kárpátaljáról, továbbá Szlovéniából, Horvátországból és a vajdaságból. Az előadók és a vita résztvevői a kisebbségi sors szinte valamennyi gondját érintették: a közművelődési kérdésektől a politika égető feladataiig. Jövőre újra megrendezik a népfőiskolai összejevetelt.

VIGASZTALÓ HÍREK érkeznek Erdélyből. Két új lap első száma hozta a posta:

Temesvárott (Szekernyés János főszerkesztőként jegyzi a lapot) megjelent a negyedévi gyakoriságú **EZREDVÉG** c. irodalmi, művészeti és társadalompolitikai folyóirat 1–2. száma.

Az Enyedi Hírlap és az Aranyosvidék utódlapjaként megjelent a **SZÜLŐFÖLD**. A lap a tervek szerint Nagyenyeden havonta jelenik meg, főszerkesztője Csávossy György.

A MAGYAR IDEGENVEZETŐK lapja a **BULLETIN**, idei augusztusi

"... amit erő vagy hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszadhathatják. De amiről a nemzet félve a szenvedésektől, önként lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges..."

Deák Ferenc

száma újra azt bizonyítja, hogy Kovács István főszerkesztő irányításával egyre inkább megtalálja helyét a magyar folyóirat-palettnán. Különösen figyelemre méltó, hogy a szakmai érdekességeken túl olyan politikai kérdésekre is érzékeny, mint Kelet-Közép-Európa finnlandizálási lehetősége, vagy a jugoszláv-kérdés stb.

BOBULA ANDRÁS írja Gaffney-ből (USA): Kimondhatatlan örömmel olvastam lapjuk 7. számában Józsa Péter rövid beszámolóját a műholdas MTV adások közeli megvalósulásáról. Nagyon sok kritikus év veszett már el magyar műhold nélkül a Kárpát-medencében. Ideje volna tudtára adni *minden* magyarnak – és a nagyvilágnak –, hogy a magyar kormány igenis törődik népével-nemzetével, és van mersze legalább egy kulturális esernyővel védelmezni az elszakított területeken élő szerencsétlen testvéreinket. Kérésükre javaslom, hogy a műholdas tévé- és rádió-csatorna neve legyen **HŰSÉG**, angolul (nemzetközi nyelv): **FIDELITY**.

A KISEBBSÉG VÉDŐ TÁRSASÁG (Zürich) kezdeményezésére, a Genfi Szakértői Konferenciával párhuzamosan (1991. július), az S.O.S. Erdély Genfi Bizottság tagjaival közösen megrendezték a "Közép-európai Nap" konferenciát. Célja a Kárpát-medencében élő különböző országok magyar és nem-magyar népcsoportjainak jelenbeli politikai, gazdasági és kulturális helyzetfeltárása volt, valamint a "népcsoport problematika" nemzetközi jogi alapját meghatározó tervezet megalkotása. A neves felszólalók között ott voltak: Tőkés László püspök, Smeranda Enache asszony, Dr. Silvo Devetak szlovén professzor, Christoph Pan professzor a Dél-tiroli Szocialista Néppárt képviselője, Dr. Eva Maria Barki bécsi ügyvédasszony és Guy Heraud a népjog professzora is.

(Ditróy Huszár Zsolt, Svájc)

A GÁBOR ÁRON ALAPÍTVÁNY, "Lészen ágyú" címmel támogatási felhívást tett közzé: Gábor Áron szülőhelyén, Berecken szeretnének méltó és maradandó emléket állítani a forradalmár, szabadságharcos ágyúöntőnek. Az emlékmű kivitelezéséhez kérik az érdeklődők támogatását. Címük: Fundatia Gábor Áron Alapítvány, Com. Bretcu 121. Jud. Covasna, 4092. Bankszámla szám: Banca SA - Tg. Secuiesc, 4050, 45968603 (lej), 47968603.300.01 (deviza).

LEVÉL BUDAPESTRE A REFORMÁTUSOK LAPJÁNAK

Tisztelt Szerkesztőség!

Megdöbbenéssel értesültem lapjuk január 20-i számából, hogy a felvidéki református testvéreink részére nyomtatott énekeskönyvekbe, dr. Mikó Jenő püspök külön óhajára, a Magyar Himnusz helyére a Szlovák Himnusz került.

A püspök úr negyven évvel ezelőtt valószínűleg a Sztálin kantátát nyomtatatta volna bele!

Láttam Erdély részére nyomtatott énekeskönyveket, amelyekből diszkrétan "kifelejtették" a Himnuszt. Ez az adott politikai helyzetben diplomácia. Amit viszont Mikó püspök csinált, emélyítő, gerinctelen talpnyalás!

Abban a reményben, hogy soraimat leközlik,

kiváló tisztelettel

Benczédi Pál

az S.O.S. Erdély – Genfi Bizottság elnöke. (Megjelent a **DUNA TUDÓSÍTÓ** 1991. február–márciusi számában.)

MEGALAKULT AZ ERDÉLYI MAGYAROK TOLNA MEGYEI EGYESÜLETE (EMTE). Képviselőik: Orbán László elnök, Kese Ferenc társelnök és Köpenczei István ügyvezető. Az Egyesület célja: kulturális és érdekképviselet. Székhelye a Babits Mihály Művelődési Központ – Szekszárd. Postacíme: Orbán László elnök: 7131, Mőzs, Szent István utca 117. szám.

Balázs Gyula (Kolozsvár), arra hívja fel a figyelmünket, hogy a II. világháborút követő területrendezések következtében beállott jogi anomáliák még rendezésre várnak az államok közötti kapcsolatrendszerben. Azon magyar honvédek problémája például, akik a fogságból hazatérve

Új címe:
H-1068 Budapest
Benczúr u. 15.

Erdély visszacsatolása következtében Romániában találták magukat, és nem folyadhatnak nyugdíj-kiegészítésért. A román állam nem tekinti őket saját veteránjainak, míg a magyar törvények szerint azért nem jogosultak anyagi kompenzációra, mert "nem Magyarországon szereltek le". Csak remélni lehet, hogy a Nyitott Égbolt katonai együttműködési egyezmény egyszer a földön is nyit majd olyan közös kaput, melyen át, ha nem is a mennyországba, de a problémáikat megoldó jogi-méltányosságba juthatnak azok, akik nem hagyták el Magyarországot, de az ország elhagyta őket.

AZ ERDÉLYI FALUSI VENDÉGFOGADÓK Szövetsége a turizmus fejlesztésével kívánja szolgálni a határokkal elválasztott emberek közötti baráti kapcsolatot. Ezért létrehozta a SYLVAN-TOURS falusi vendégfogadó vállalkozását. Kéri mindazokat, akik részt kívánnak venni az erdélyi tájak szépségeit és vendégszeretetét nyújtó gazdasági tevékenységben, hogy jelentkezzenek a szövetség címén: 4300 Marosvásárhely (Tirgu Mures), str. Mihai Viteazu 29/10. szám. A támogatásokat, az üzleti tevékenységbe való bekapcsolódásra szánt kül- vagy belföldi pénzküldeményeket a következő bankszámlára kéri befizetni: Banca Comerciala, Sucursala judeteana Mures (Kereskedelmi Bank Maros megyei fiókja), bankszámla szám: 45.10.3.37.2.

-NEMZETI TÉVÉMŰSOR A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN. A magyar kormányzat és a szakmai körök továbbra is kitartóan munkálkodnak azon, hogy lehetőség nyíljon a magyar nemzeti kultúra televíziós terjesztésére mindazokon a területeken, ahol magyar nemzetrészek élnek. Ma már nem kétséges, hogy rövid időn belül megteremtük a tévé-programok "fölvésének", illetve műholdas sugárzásának feltételeit. "Magyarországnak – közölték velünk – az Egyenlítő felett van kijelölt műholdas pozíciója, amelyről öt műsor sugárzása is megoldható. E pillanatban az látszik legcélszerűbbnek, ha Magyarország az EUTELSTAT szervezet műholdján bérel csatornát. A tárgyalások biztatóan alakulnak".

-ORBÁN BALÁZS BRONZSZOBRÁT ez év júniusában avatták fel a nevét viselő székelykeresztúri gimnázium előterében. Ünnepi beszédet Dr. Molnár István, tanár, nyu-

galmazott igazgató mondott. A szónok idézte a nagy székely tudóst: "... Nem a nyers erő az, mi megvédi s nagyra teszi a nemzetet, hanem az ész mindenható hatalma".

-T. Z. POZSONYBÓL KÉRDEZI: "Lapjuk 6. számában megírtam, hogy a Zivot c. szlovák lap azt sejteti, hogy bizonyos magyar nemzeti műkincsek megszerzéséről eredményesen tárgyalhatna a szlovák kormány Göncz Árpád köztársasági elnökkel". Levélírónk azt kérdezi, hogy írására miként reagáltak az "illetékesek". Csak a tényeket közöljük.

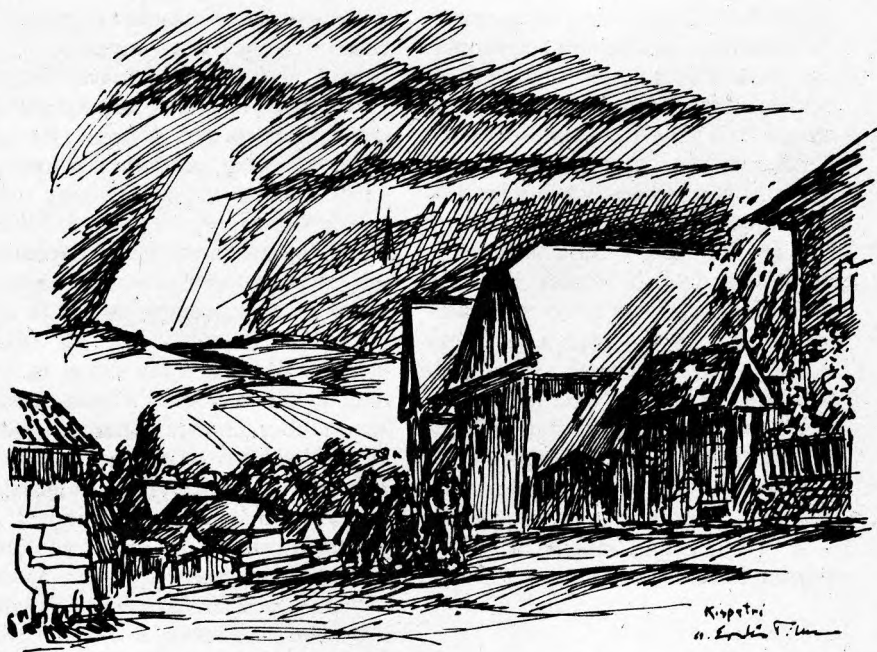
Fodor István, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának álláspontja szerint az ügy lezárt. A szlovákokkal nem kell és nem szabad új tárgyalásokat kezdeni.

153/1991.06.23. sz. levelünkre a művelődési miniszter nem válaszolt.

A Köztársasági Elnöki Hivatal vezetőjének – Szűnyogh Károly államtitkárnak – küldött 635/1991. 04. 29., majd 784/1991. 07. 08. levelünkre sem érkezett lapzártáig válasz.

A kérdést, természetesen, nem tettük *ad acta*.

A BUDAPESTEN TANULÓ ERDÉLYI JOGHALLGATÓK megalakították "JURIS-CLUB" baráti és érdekvédelmi egyesületüket. Céljuk egymás szellemi, erkölcsi és anyagi támogatása. Érdeklődők és adományozók jelentkezését várják a világ minden tájáról. Címük: Márton Áron Kollégium, Tamás Sándor, H-1037 Budapest, Kunigunda u. 25-27.

Kis, őszi hadgyakorlat

Ilyet nem lehet tervezni, így csak cselekedni lehet. Ősztönösen. A mélyből parancsnokló gének vezérlésével. A végrehajtásban mesteri álcázással, rejtekezéssel, a kimondott szó gyors megtagadásával, színes porhintéssel. A nemzedékeken át egymásba kapaszkodó létstílus alkotja a nagy egészet, mint keserves kovácsolásban biztonságossá vált acélkarikák a gályapad láncát.

Ezen az őszön is folyik az ősztönök mély világából vezérelt kis hadgyakorlat. A próbatétel, hogy mondható-e továbbra is (még, már, újra) a fehérről, hogy fekete és viszont?

Már jó ideje kettős a célja e kisebb s nagyobb gyakorlatoknak. Az egyik Erdély megtartása bármi áron, a nyelvi egységesülés igényével az egységes román állam részeként. A másik Moldávia megszerzése – megintcsak bármi áron, hogy lassan harmincmillióssá izmosodjék immár Nagyrománia, eszközként, hogy folytatódhassék a gyarapodás nemcsak keleti meg nyugati irányba, de amint olvasható: le Albániáig. A cél érdekében érdemes eredetmítoszt is (vissza)cserélni, hiszen a nemzet hasznosul belőle.

A világ aligha érti, hogy ami történik sokkal inkább ősztönös cselekvés, mint tudatosan tervezett stratégia, és mert így van, mert a néplélekből sarjad minden vágy, a külső-belső béke csak azt követően lehetséges, ha minden megkívánt föld meghódított és ha a birodalomban már nem lesz idegen makogás, különösen pedig barbár magyar beszéd.

A (had)gyakorlatozások nem szünetelnek soha.

Mit láthat a figyelmes figyelő a mostaniból? Moldáviánál, vagy ha jobban tetszik Besszarábiánál maradván Bukarest kinyilvánította, hogy az ottani románságnak joga van az örendelkezésre (ami persze nem illeti meg az erdélyi magyarokat). A világnak azt mondták: két Romániában gondolkodnak, miközben Kisinyoviban tébláboltak azok a bukaresti szakértők, akik nemcsak a függetlenség körüli ügyekben osztottak tanácsokat, de vitték magukkal az egysülés holnapi menetrendjét is... De említsünk érzékletesebb példát a megtartással kapcsolatban, mely már húsunkba vág (már akinek). Az egyik sokat emlegetett nyitott égbolt, "a román-magyar fegyverbarátság" melyről a román hadügyminiszter azt nyilatkozta: példaértékű, közben ugyanaznap a román szenátus illetékes bizottsága előtt a katonai elhárítás főnöke – a Figaró írja – megmondta: a román védelmi doktrínával összegegyeztethető, hogy Magyarországot ellenségként tartják számon. Az ellenséggel pedig, gondolhatjuk tovább a furcsa doktrínát, mióta világ a világ minden hadsereg megpróbál leszámolni Magyarországgal a harmincmillió Nagyrománia hadserege a szokásos szerzés reményében is (A Tiszai? és ha tovább?). Az igazmondásról elég volna ennyi is, ha nem olvashatná bárki a Népszabadság szeptember 21-i számában a román alelnökkel készített interjút, melyben lelkesülten ontja az erdélyi magyarság életéről a maga igaz vélekedését. A parttalan szabadságról is. Elégedjünk meg két gyöngyszemmel a vékányiból: "Mi tehát azok közé tartozunk, akiknél biztosítva van a magyar nyelvű egyetemi oktatás." "És különben is legyen világos: nem hiányzik a magyar nyelvű oktatás." Magyarán: ami van az is a magyarok akarata ellenére van, román nagylelkűségből. Sejthetőleg nem sokáig, hiszen az erőszak semmire sem jó, hagyni kell az erdélyi magyar nyelvű románokat végleg odatartozni, ahová és amire szánják őket: a román nemzettestbe.

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselőit:

AUSZTRIA: Österreichische Länderbank
Aktiengesellschaft, Wien,
Konto-Nr.: 243-190-188/01

BELGIUM: Katalin
Podhradszky-Boglári,
11 Rue du Haut Pre. 5100. Jambes,
Tel.: 81-30-22-19

BRAZÍLIA: Livraria D. Landy Ltda, Rua 7 de
Abril 252, s/50 (CEP 01044)
Sao Paulo

Tel.: 255-3272, 255-1953

DÁNIA: DANSK-UNGARSK SELSKAB,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

FRANCIAORSZÁG:
SOCIÉTÉ BALATON 12,
67 Boulevard Pasteur, 75015 Paris,
Tel.: (1) 40-47-01-70,

Fax: (1) 43-22-62-84

IZRAEL: Breuer Péter Hungarian Cultural
and Business Center, Tel-Aviv 62 116
Allenby str. 38. P.O.B. 26 439
Tel.: 972-3-664006

KANADA: Kate Karácsony,
PANNONIA BOOKS LTD.

P. O. Box 1017,
Postal Station "CB", Toronto, Ont.
M5T 2T8

Tel. + Fax.: (416) 5353963

NAGY-BRITANNIA: Klára Adams,
Hungarian Book Agency

87 Sewardstone Road,
London E2 9HN

Tel.: 00-44-1-980-9096

Tel.: 81-981-9096,

Fax: 81-983-0633

NÉMETORSZÁG: POSTGIROAMT
München, Konto TANDEX 173-809
BLZ 700 100 80

Tel.: 089/717055, Fax.: 089/718811

OLASZORSZÁG: Maria Toth Pittaluga,
Melibodes 41. 09045 Flumini (CA)
c/c N 15853096

Tel.: 70-830-309

SVÁJC: De. Anikó Parragi 8051 Zürich,
Luegislandstr. 41.

Tel.: 41/1/322-44-68

Zürcher Kantonbank Kto.

Nr. 1118-0298.950 ZÜRICH

SVÉDORSZÁG: János Járny,
Pagotgr. 5/B.

223 68 Lund, Tel.: 14-70-81

Postgiro: 6310106-7

USA: Leslie J. Dus.

P.O.Box 20596 Bradenton, FL 34203

Tel. + Fax. (813) 7515210

Eva DiGioia P.O.Box 70, KEASBEY

N.J. 08832

Tel.: (201)-442 6838

Más országokban az Erdélyi Magyarság
előfizethető:

FINNORSZÁG: AKATEEMINEN

KIRJAKAUPPA, Keskuskatu 2,

SF 00100 Helsinki 10

JUGOSZLÁVIA: FORUM Vojvode Misica

broj. 1. 21000 Novi Sad

NORVÉGIA: A/S NARVESENS LITTERATUR

TJENESTGE

P.O.B. 6125 Etterstad Oslo 6.

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány

Az elmúlt két esztendőben a Magyar Világ Kiadó nagy anyagi áldozatok árán biztosította lapunk megjelenését. Tekintettel arra, hogy az Erdélyi Magyarság a nemzettudat erősítésének, a magyar nemzeti egység gondolatának és az önrendelkezés eszméjének fóruma, a Kiadó továbbra is igyekszik vállalni a költségeket. A lehetőségek azonban végesek. Anyagi nehézségeinket nagy mértékben befolyásolja, hogy minden lapszámból 5-6000 példányt tiszteletpéldányként azok a szomszédos országokban élő magyarok kapnak, akiknek nincs módjuk az előfizetésre.

A Szerkesztőség és a Kiadó úgy ítélte meg, hogy lapunk biztonságos megjelenését az alapítványi konstrukció biztosíthatja. E miatt létrehozta a lap folyamatos kiadását szolgáló Az Erdélyi Magyarságért Alapítványt.

Kérjük mindazoknak az intézményeknek és magánszemélyeknek a támogatását, akik lapunk célkitűzéseivel azonosulnak, s akik az Erdélyi Magyarság további megjelenését fontosnak vélik. A támogatás összegével – a magánszemélyek jövedelemadójáról szóló 1989. évi XLV. számú törvény, illetve a vállalkozási nyereségadóról szóló 1988. évi IX. számú törvény alapján – az adóalap csökkenthető.

Címünk:

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány

H-1068 Budapest, Benczúr u. 15.

Tel.: 142-2916, 142-8207

Fax: 122-2421, telex: 22-3317

Devizaszámlánk: Magyar Hitelbank – Budapest 402-5372-941-31.

Forintszámlánk: Magyar Hitelbank 222-21489.

at Early View 1899